

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΝΟΜΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ: ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΟΥ ΔΗΜ. ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΘΕΜΑ
**ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΥΝΕΧΕΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΔΟΧΗΣ ΚΡΑΤΩΝ
ΣΤΗΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ.**

Εισήγηση: Χρυσοχοΐδου Άννα

Υπεύθυνος καθηγητής: κ. Αντωνόπουλος Κων/νος

Ακαδημαϊκό έτος 2006 – 2007

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	3
Διάκριση μεταξύ διαδοχής και συνέχειας κρατών – Ιστορική προσέγγιση.....	3
Κριτική στη διάκριση μεταξύ συνέχειας και διαδοχής κρατών	6
Συνέχεια	11
Διαδοχή	11
Φύση της διαδοχής κρατών	12
1. Εδαφικές μεταβολές.....	13
2. Μεταβολές στον πληθυσμό	17
3. Μεταβολές στην κυβέρνηση – πολιτική δομή.....	17
4. Μεταβολές στο διεθνές νομικό καθεστώς.....	18
5. Κατοχή υπό την απειλή ή χρήση βίας.....	24
6. Πολλαπλές μεταβολές και συνέχεια κρατών	25
Η συνέχεια και η διαδοχή κρατών με αναφορά στην πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. και τη Γιουγκοσλαβία.....	28
Πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.....	29
Η στάση των τρίτων κρατών	35
Η ιδιόμορφη περίπτωση των τριών Βαλτικών Κρατών.....	38
Η στάση των τρίτων κρατών	41
Η νέα Γιουγκοσλαβία: συνέχεια ή διαδοχή;	42
Αναγνώριση των πρώην γιουγκοσλαβικών Δημοκρατιών	49
<i>Επιτροπή Badinter – Η θέση της Ε.Ε.</i>	49
<i>Πρώτη ομάδα γνωμοδοτήσεων</i>	54
<i>Δεύτερη ομάδα γνωμοδοτήσεων</i>	60
<i>Τρίτη Ομάδα γνωμοδοτήσεων</i>	62
Συμπεράσματα.....	65
Επίλογος.....	67
Βιβλιογραφία	72
<i>Συνθήκες, Συμφωνίες, Ανακοινώσεις</i>	73
<i>Νομολογία</i>	74
<i>Δικτυακοί Τόποι</i>	75

Πρόλογος

Τα κράτη ως υποκείμενα του Διεθνούς Δικαίου είναι μεταβλητά ως προς τη φύση τους. Η ιστορία και η εξέλιξή τους μέσα στη διεθνή κοινότητα έχουν αποδείξει ότι δεν είναι «στατικά» αλλά διαφοροποιούνται αλλάζοντας ένα ή περισσότερα στοιχεία¹ τους κάθε φορά. Οι αλλαγές αυτές και οι διαφοροποιήσεις πραγματοποιούνται είτε με τη βούληση² των ίδιων των κρατών είτε ανεξάρτητα³ από αυτήν, ακόμα και βιαίως.

Τα νομικά προβλήματα που προκύπτουν από τις παραπάνω μεταβολές αντιμετωπίζει το τμήμα του διεθνούς δικαίου που ασχολείται με τη διαδοχή των κρατών. Το Διεθνές Δίκαιο βασίζεται στο υποθετικό συμπέρασμα της συνέχειας των κρατών ακόμη και όταν οι κυβερνήσεις, τα σύνορα και ο πληθυσμός τους αλλάζουν και στη θεμελιώδη διάκριση μεταξύ της διαδοχής και συνέχειας των κρατών. Στην πρώτη περίπτωση δημιουργείται εξ ολοκλήρου νέο κράτος ενώ στη δεύτερη υπάρχει ταυτότητα και εξακολουθεί να υπάρχει το ίδιο κράτος παρά τις δραστικές αλλαγές που μπορεί να συμβούν στην πολιτική εξουσία τα σύνορα ή τον πληθυσμό του⁴. Σ' αυτή τη διαίρεση βασίζεται το δίκαιο της διαδοχής παρόλο που πολλές φορές φαίνεται αυθαίρετη καθώς βασίζεται στον τρόπο που πραγματοποιήθηκε η αλλαγή και όχι στην ίδια την αλλαγή. Με την παρούσα επιχειρείται ανάλυση της συνέχειας και της διαδοχής των κρατών, όσον αφορά το ζήτημα της νομικής τους προσωπικότητας, και δεν εξετάζονται περαιτέρω ζητήματα του δικαίου διαδοχής.

Διάκριση μεταξύ διαδοχής και συνέχειας κρατών – Ιστορική προσέγγιση

Στο πρόωρο στάδιο ανάπτυξης του Δικαίου Διαδοχής κρατών, η διάκριση μεταξύ διαδοχής και συνέχειας δεν είχε βαρύνουσα σημασία⁵. Η έννοια και το περιεχόμενο του όρου διαδοχή είχε συγκεκριμένο περιεχόμενο. Αντίθετα η ανάλυση

1 Πληθυσμιακές μεταβολές, εδαφικές προσαρτήσεις ή αφαιρέσεις, έλλειψη αυθυπόστατης πολιτικής εξουσίας, έλλειψη νομιμότητας, ζητήματα αυτοδιάθεσης λαών κ.τ.λ.

2 Π.χ. παραχώρηση τμήματος εδάφους με συμφωνία ή συνθήκη.

3 Π.χ. απόσχιση εδάφους λόγω ενάσκησης του δικαιώματος αυτοδιάθεσης.

4 Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι τρεις Βαλτικές χώρες μετά τη διάλυση της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.

5 Εξάιρεση αποτέλεσε ο Hall που στο σύγγραμμά του «Hall's International Law», 8th ed., edited by A.P. Higgins, 1926, υποστήριξε την προτεραιότητα εξέτασης της συνέχειας.

της «συνέχειας» των κρατών αρχικά δεν ήταν ασφαλής και συγκεκριμένη. Παρόλο που, οι όροι μερική και ολική διαδοχή εμπεριέχουν στην ανάλυσή τους και τη συνέχεια. Η έννοια χρησιμοποιήθηκε όταν η διαδοχή δεν μπορούσε να καλύψει τα πραγματικά γεγονότα. Τέτοιες είναι οι περιπτώσεις των προτεκτοράτων, για τα προβλήματα που προέκυπταν πριν και μετά την εγκαθίδρυση ή τη διάλυσή τους. Στη συνέχεια, χρησιμοποιήθηκε ο όρος νομική προσωπικότητα του κράτους και η συνέχεια αυτής, έλυσε τα προβλήματα της διαδοχής στις περιπτώσεις των πολιτικών και ομοσπονδιακών ενώσεων. Στις περιπτώσεις αυτές, χρησιμοποιήθηκε για να δικαιολογηθεί η δέσμευση από τις συνθήκες που εξακολούθησαν να ισχύουν.

Η συνέχεια λοιπόν προέκυψε μέσω της διάκρισης της διαδοχής σε ολική και μερική και αρχικά εξυπηρετούσε στην επίλυση των νομικών ζητημάτων που δημιουργούνται από τη διαδοχή ενός κράτους. Το δίλημμα συνέχεια ή διαδοχή της νομικής προσωπικότητας του κράτους ουδέποτε προέκυπτε καθώς η έννοια της συνέχειας ήταν καθαρά λειτουργική. Η σημασία της νομικής προσωπικότητας του κράτους τονίστηκε στην περίπτωση της διαίρεσης της Βρετανικής Ινδίας, το 1947. Το κράτος αυτό είχε αποκτήσει τη διεθνή νομική του προσωπικότητα μετά τη Συνθήκη των Βερσαλλιών. Όταν το Πακιστάν και η Ινδία ανεξαρτητοποιήθηκαν προέκυψε το ερώτημα αν αυτή η προσωπικότητα εξακολούθησε να υπάρχει σε ένα από τα δύο παραπάνω κράτη ή εξαφανίστηκε. Το Πακιστάν ισχυρίστηκε ότι αυτόματα αποτελεί μέλος των Η.Ε. Αν την προσωπικότητα της Βρετανικής Ινδίας διατήρησε η νέα Ινδία, τότε το Πακιστάν είναι το κράτος που αποχώρησε και η Ινδία είναι αυτή που διατηρεί τη θέση της στα Η.Ε. Αν όμως, θεωρηθεί ότι η Βρετανική Ινδία διαμελίστηκε, καμία από τις πρώην βρετανικές κτήσεις δεν διατήρησε τη νομική της προσωπικότητα, συνεπώς ούτε και τη θέση της στα Η.Ε. Η Ινδία υποστήριξε την πρώτη περίπτωση βασιζοντας την άποψή της σε έκθεση της Γραμματείας των Η.Ε.⁶, η οποία ανέφερε ότι δεν υπήρξε αλλαγή στο διεθνές status της Ινδίας και διατηρεί τις διεθνείς υποχρεώσεις και τα δικαιώματα, οπότε και τη θέση της ως μέλος στα Η.Ε. Συγκεκριμένα ο Γενικός Γραμματέας των Η.Ε. σε υπόμνημα σημείωσε για το ζήτημα:

«Από άποψη διεθνούς δικαίου υπάρχει διάλυση ενός κράτους και δημιουργία ενός άλλου. Με βάση αυτήν την ανάλυση, δεν υπάρχει καμία μεταβολή στο διεθνές

⁶ Oppenheim, LFL, Oppenheim's International Law, 9th ed., Longman 1992, vol. II p.188 & vol. I p.7.

καθεστώς της Ινδίας και διατηρεί όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις της ως μέλος του Ο.Η.Ε. Το τμήμα του εδάφους, που αποχωρίστηκε είναι ένα νέο κράτος και δεν φέρει πια τις υποχρεώσεις του παλιού κράτους και φυσικά ούτε έχει την ιδιότητα του μέλους των Η.Ε.⁷».

Ο αντιπρόσωπος της Αργεντινής στην Πρώτη (Πολιτική) Επιτροπή της Γενικής Συνέλευσης αντιτάχθηκε στην παραπάνω διαδικασία, δηλώνοντας ότι έτσι θεμελιώνεται μια αβάσιμη διάκριση, καθώς και οι δύο Επικράτειες είχαν υπάρξει ιδρυτικά μέλη ή εναλλακτικά και οι δύο θα πρέπει να θεωρηθούν νέα μέλη⁸. Η Πρώτη Επιτροπή παρέπεμψε το ζήτημα στην Έκτη (Νομική) Επιτροπή που απάντησε ως εξής:

1. Υπάρχει ο γενικός κανόνας κατά τον οποίο ένα μέλος του οργανισμού δεν παύει να φέρει αυτήν την ιδιότητα μόνο και μόνο από το γεγονός ότι τα σύνορα και ο πληθυσμός του μεταβλήθηκαν. Επίσης τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις που απορρέουν από την ιδιότητα του μέλους του Ο.Η.Ε. παύουν να υφίστανται με την εξαφάνιση του κράτους ως νομική προσωπικότητα.
2. Όταν δημιουργείται ένα νέο κράτος, ασχέτως με το έδαφος και τον πληθυσμό που το συνθέτουν καθώς και με το αν υπήρξε ή όχι τμήμα ενός κράτους μέλους του Ο.Η.Ε., αυτό το κράτος, με βάση τις διαδικασίες που ορίζει ο Χάρτης, δε δύναται να ισχυρισθεί ότι αποτελεί μέλος του Ο.Η.Ε., εκτός και αν το έχουν αποδεχθεί επίσημα και τυπικά σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο Χάρτη.
3. Φυσικά κάθε περίπτωση κρίνεται ξεχωριστά και με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της⁹.

Τη θέση αυτή υιοθέτησε και η Γενική Συνέλευση: η Ινδία παρέμεινε μέλος του Οργανισμού ανεπηρέαστη από την απώλεια εδάφους και πληθυσμού, ενώ το Πακιστάν εισήχθη ως νέο μέλος στις 30 Σεπτεμβρίου του 1947.

Ομοίως, όταν το Μπαγκλαντές αποσχίστηκε από το Πακιστάν το 1971, το τελευταίο διατήρησε την ιδιότητά του ως μέλος του Ο.Η.Ε., παρά την απώλεια του ανατολικού τμήματός του, ενώ το Μπαγκλαντές υπέβαλε αίτηση ως νέο μέλος του

⁷ 13 Marjorie M. Whiteman, Digest of International Law 201 (1968)

⁸ U.N. GAOR 1st Comm, 2d Sess, 59 mtg at 5 (1947)

⁹ U.N. GAOR 6th Comm, 2d Sess 43d mtg at 38-39 (1947).

οργανισμού το 1974¹⁰ και θεωρήθηκε νέο κράτος. Η κίνηση αυτή επικρίθηκε καθώς ήταν αντίθετη με τη τακτική που ακολουθήθηκε στις αντίστοιχες περιπτώσεις της Ιρλανδίας και του Βελγίου¹¹. Στις περιπτώσεις των δύο τελευταίων κρατών τα πρώην κυρίαρχα κράτη συμμετείχαν ενεργά στην πράξη δημιουργίας τους. Η δημιουργία του Πακιστάν, όμως, δεν ήταν ενέργεια της Ινδίας και σε καμία περίπτωση δεν υπήρξε αποχώρηση από την πλευρά του Πακιστάν.

Κριτική στη διάκριση μεταξύ συνέχειας και διαδοχής κρατών

Η αναφορά του όρου συνέχεια – ταυτότητα κράτους επικρίθηκε ως παραπλανητική και γενική καθώς δημιουργεί την εντύπωση της αντικειμενικότητας σε περιπτώσεις που δεν υπάρχει. Είναι γεγονός ότι σε αμφίβολες περιπτώσεις, η έννοια «συνέχεια», μόνο με υποκειμενικά κριτήρια μπορεί να διαπιστωθεί. Στις περισσότερες περιπτώσεις ο ισχυρισμός του ίδιου του κράτους για το αν αποτελεί ή όχι συνέχεια του εαυτού του έχει καθοριστικό ρόλο και λύνει ποικίλα ζητήματα. Φυσικά είναι πιθανόν τα υπόλοιπα κράτη να αντιδράσουν, να διαφωνήσουν ή να διαφοροποιηθούν. Ωστόσο, ο ισχυρισμός του ίδιου του κράτους όσον αφορά στην ταυτότητα του είναι λογικά απαιτούμενος. Υπάρχουν βέβαια και οι περιπτώσεις στις οποίες ο ισχυρισμός του ίδιου του κράτους δεν ήταν καθοριστικός, όπως η περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας (Σερβία-Μαυροβούνιο), η οποία παρά τα επιχειρήματα της ότι αποτελεί συνέχεια της πρώην Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας δεν έπεισε τα υπόλοιπα κράτη¹².

¹⁰ Ομοίως, το 1961 όταν η Συρία αποχώρησε από την Ενωμένη Αραβική Δημοκρατία, η θέση της τελευταίας στα Η.Ε. παρέμεινε ανεπηρέαστη. Η Συρία έγινε και πάλι μέλος χωρίς να ακολουθήσει την προβλεπόμενη διαδικασία καθώς στο παρελθόν υπήρξε ιδρυτικό μέλος.

¹¹ Oppenheim, LFL, Oppenheim's International Law, 9th ed., Longman 1992, vol. II p. 8 & vol. II p. 185.

¹² Απόφαση 777(1992) της 19^{ης} Σεπτεμβρίου 1992 του Συμβουλίου Ασφαλείας (SC Res.777 1992), Απόφαση 47/1της 22ας Σεπτεμβρίου 1992, Υπόθεση Νομιμότητας Χρήσης Βίας ,Γιουγκοσλαβία κατά Βελγίου/Γαλλίας/Ολλανδίας/ Ιταλίας / Πορτογαλίας / Γερμανίας / Καναδά / Η.Β., ICJ 2004 List No 113, Αίτηση Αναθεώρησης της Απόφασης της 11^{ης} Ιουλίου 1996 των Προδικαστικών Ενστάσεων στην Υπόθεση της Εφαρμογής της Σύμβασης Γενοκτονίας (Βοσνία-Ερζεγοβίνη κατά Γιουγκοσλαβίας), ICJ 2003 General List No 125, Case Concerning The Application Of The Convention On The Prevention and Punishment Of The Crime Of Genocide (26-02-2007), ICJ Reports General List No 91.

Η ταυτότητα – συνέχεια ενός κράτους που «εξαφανίζεται» και στη συνέχεια, έπειτα από μακροχρόνια απουσία «επανεμφανίζεται» αποτελεί πλάσμα δικαίου. Δημιουργείται, με τον τρόπο αυτόν, το ζήτημα, αν το κράτος που εμφανίζεται είναι νέο κράτος, διάδοχο ή συνέχεια του παλιού εαυτού του. Στην περίπτωση αυτή, καθοριστική σημασία έχει η αναγνώριση και η αποδοχή από τα υπόλοιπα κράτη της κοινότητας ότι υφίσταται συνέχεια, καθώς, και τα επιχειρήματα των κρατών που θεωρούν τον εαυτό τους συνέχεια.

Παρά τον πλασματικό της χαρακτήρα η περίπτωση της συνέχειας έχει το πλεονέκτημα ότι το κράτος διατηρεί τις νομικές σχέσεις του, παρά τις όποιες αλλαγές, και μάλιστα σε μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με τη διαδοχή που στην πράξη παρατηρείται συχνά ασυνέχεια. Έτσι ακόμη και σε αμφισβητούμενες περιπτώσεις λύνονται πολλά πρακτικά ζητήματα, τα οποία, στην περίπτωση της διαδοχής, θα έπρεπε να αντιμετωπισθούν και να επιλυθούν. Βέβαια, το ζήτημα της συνέχειας προκύπτει, μόνο, όταν το ερώτημα αφορά συγκεκριμένες νομικές σχέσεις και αυτό που απασχολεί είναι η ύπαρξη ενός συγκεκριμένου κράτους σε μια δεδομένη στιγμή και όχι η ταυτότητά του με ένα κράτος σε κάποια άλλη χρονική στιγμή¹³. Για παράδειγμα, τα κράτη έχουν υποχρεώσεις και δικαιώματα διεθνώς (απαγόρευση χρήσης βίας, ελεύθερη ναυσιπλοΐα κ.τ.λ.). Ως προς αυτούς τους διεθνείς κανόνες συμπεριφοράς μπορεί να προκύψει το ερώτημα αν μια οντότητα αποτελεί κράτος αλλά όχι ποιο κράτος είναι αυτό¹⁴. Σε όλα τα παραπάνω, θα πρέπει να προστεθεί και το καθοριστικής σημασίας επιχείρημα των κρατών ότι είναι συνέχεια των παλιών τους εαυτών, παρόλο που υπέστησαν μεταβολές, μεταστροφές ή ακόμη και προσωρινή καταστολή.

Εκτός από τα επιχειρήματα των ίδιων των κρατών για την ταυτότητά τους και τις θέσεις των υπολοίπων κρατών, που αποτελούν υποκειμενικά κριτήρια, λογικές λύσεις στο ζήτημα της συνέχειας θα μπορούσαν να βρεθούν και στα βασικά κριτήρια¹⁵ ύπαρξης του κράτους στο Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο.

¹³ Crawford J., *The Creation of States in International Law*, 2nd edition, Oxford, 2006 p. 668-669.

¹⁴ Κανένα κράτος δεν αμφισβήτησε ότι η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας (FRY) ήταν κράτος αλλά ο ισχυρισμός της ότι αποτελεί συνέχεια της Σοσιαλιστικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας (SFRY) δεν ήταν γενικά αποδεκτός.

¹⁵ Έδαφος (χώρα, *territorium*), λαός, αυθυπόστατη πολιτική εξουσία, πλήρης αρμοδιότητα ανάληψης πράξεων στο διεθνές επίπεδο.

Σύμφωνα με τα προαναφερθέντα κριτήρια, ένα κράτος είναι το ίδιο σε διαφορετικές χρονικές στιγμές εφόσον αποτελεί την ίδια ανεξάρτητη, από την άποψη εδάφους και πολιτικής εξουσίας, οντότητα. Αυτό που κυρίως ενδιαφέρει είναι η ιστορική συνέχεια της οντότητας παρά οι αλλαγές στον πληθυσμό, το έδαφος – σύνορα και την πολιτική εξουσία.

Στη θεωρία, ο James Crawford¹⁶ κάνει κριτική στη διάκριση διαδοχή και συνέχεια κρατών αλλά θεωρεί ότι η έννοια της συνέχειας και της ταυτότητας είναι απαραίτητη για τη διατήρηση των έννομων σχέσεων μεταξύ των κρατών. Παραβλέποντας τον πλασματικό χαρακτήρα και το «παράδοξο» της συνέχειας χαρακτηρίζει τη διαδοχή ως διακοπή συνέχειας, η οποία δημιουργεί ερωτηματικά για το ποια δικαιώματα εξακολουθούν να υπάρχουν και ποια εξαφανίζονται, δημιουργώντας έτσι κλίμα αβεβαιότητας. Για τους λόγους αυτούς, ζητά εναλλακτική λύση πέρα από το δίλημμα διαδοχή ή συνέχεια κρατών.

Ο Brownlie¹⁷ χαρακτηρίζει την έννοια της συνέχειας ως ανακριβή και τη θεωρεί αιτία ποικίλων νομικών προβλημάτων. Το περιεχόμενο της έννοιας, ότι οι νομικές υποχρεώσεις και τα δικαιώματα δεν επηρεάζονται από τις μεταβολές που συμβαίνουν σε ένα κράτος, είναι γενικό και εκτεταμένο αφού στην πράξη, πολλές φορές, οι μεταβολές μπορούν να επιφέρουν αδυναμία εκπλήρωσης όρων συνθηκών. Όσον αφορά τη διάκριση, θεωρεί ότι οι γενικές κατηγορίες της συνέχειας και της διαδοχής κρατών δεν έχουν σαφή όρια μεταξύ τους και κάνουν ακόμη πιο πολύπλοκο ένα ήδη δύσκολο ζήτημα, καλύπτοντας την ποικιλία των περιπτώσεων και την πολυπλοκότητα των νομικών προβλημάτων που προκύπτουν στην πράξη. Οι παραπάνω δύο κατηγορίες δεν μπορούν να δώσουν λύση στα νομικά προβλήματα που δημιουργούνται, καθώς αποτελούν γενικές έννοιες που δεν δύνανται να αντιμετωπίσουν την ειδική περίπτωση κάθε κράτους.

Μια διαφορετική προσέγγιση υιοθετήθηκε από την Krystina Marek¹⁸: ορίζει την ταυτότητα με αναφορά στις νομικές υποχρεώσεις του κράτους και όχι στα βασικά κριτήρια της ύπαρξης κρατικής οντότητας. Σύμφωνα με τον ορισμό της, η ταυτότητα ενός κράτους εξισώνεται με την ταυτότητα των διεθνών δικαιωμάτων και υποχρεώσεών του, πριν και μετά το γεγονός εξαιτίας του οποίου αμφισβητήθηκε η

¹⁶ James Crawford, *The Creation of States in International Law*, 2nd ed., Oxford 2006, p. 668.

¹⁷ Ian Brownlie, *Principles of Public International Law*, 6th edition, Oxford 2003, p. 80.

¹⁸ James Crawford, *The Creation of States*, p. 699 που παραπέμπει στο σύγγραμμα της . K. Marek *Identity and Continuity of States in Public International Law*, Geneva Library Droz 1955, p.68-76.

ταυτότητα – συνέχειά του. Ουσιαστικά βασίζεται στον εθιμικό κανόνα *pacta sunt servanda*. Κατά την άποψη της Marek είναι αδύνατον ένα κράτος να εξαφανιστεί και μετά να επανεμφανιστεί ως το ίδιο κράτος. Η εξαφάνιση ενός κράτους συμπεριλαμβάνει τη διαδοχή και αποκλείει ταυτότητα ή συνέχεια. Έτσι θεωρεί ότι η Πολωνία¹⁹, η Συρία²⁰ και η Αυστρία²¹ είναι τρία νέα κράτη που δημιουργήθηκαν στο ίδιο έδαφος παρά τους ισχυρισμούς των ίδιων των κρατών.

Αν η άποψη της Marek γίνει δεκτή, θα πρέπει να γίνει διαχωρισμός μεταξύ της ύπαρξης ενός κράτους και των νομικών του υποχρεώσεων, και ειδικότερα αυτών που απορρέουν από διεθνείς συνθήκες. Όμως το κράτος αναλαμβάνει νομικές υποχρεώσεις, άσχετα με το αν αυτές αποκτούν ζωτική σημασία για την ύπαρξή του²². Έχει νομική προσωπικότητα, διαθέτοντας ό,τι αυτό συνεπάγεται. Για το λόγο αυτόν, ο ισχυρισμός ότι οι υποχρεώσεις ενός κράτους είναι ίδιες με εκείνες ενός άλλου κράτους, δύο εβδομάδες, δύο μήνες ή δύο αιώνες αργότερα, δεν μπορεί να δώσει απαντήσεις στα προβλήματα της συνέχειας – ταυτότητας των κρατών. Μια οντότητα αποκαλείται κράτος, όταν πληροί συγκεκριμένα κριτήρια, τα οποία ορίζονται από το Διεθνές Δίκαιο²³. Οι διεθνείς υποχρεώσεις, τα δικαιώματα και τα προνόμια δεν είναι κριτήρια αλλά συνέπειες της ύπαρξης ενός κράτους.

Ένα από τα προαναφερόμενα κριτήρια είναι και η αναγνώριση ενός κράτους από τα υπόλοιπα. Η Marek επικρίνει την αναγνώριση ως κριτήριο ταυτότητας – συνέχειας και τα κριτήριά της είναι σύμφωνα με αυτή την άποψη. Στην πράξη η αναγνώριση των ισχυρισμών για συνέχεια – ταυτότητα ή ασυνέχεια κατέχει έναν σημαντικό ρόλο, ακόμη και αν η θέση συγκεκριμένων κρατών²⁴ δεν είναι θετική.

Η άποψη της Marek αποφεύγει δύο προβλήματα. Πρώτον, σε κάθε περίπτωση που υπάρχει ταυτότητα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, είναι αδύνατον, κατά την άποψή της να γίνει διαχωρισμός μεταξύ συνέχειας και καθολικής διαδοχής, εκτός και

¹⁹ Πολωνία πριν το 1795 και μετά το 1918.

²⁰ Συρία πριν το 1961 και μετά το 1958.

²¹ Αυστρία πριν το 1946 και μετά το 1955.

²² CF Koskeniemi, *The Wonderful Artificiality of States: Theoretical Perspectives on the Transformations of sovereignty*, (1994) 80 PASS 22, 153-4.

²³ Πληθυσμιακές μεταβολές, εδαφικές προσαρτήσεις ή αφαιρέσεις, έλλειψη αυθυπόστατης πολιτικής εξουσίας, έλλειψη νομιμότητας, ζητήματα αυτοδιάθεσης κ.τ.λ.

²⁴ Χαρακτηριστικό παράδειγμα η άρνηση πολλών κρατών και όχι μόνον των πρώην γιουγκοσλαβικών δημοκρατιών να αποδεχθούν τον ισχυρισμό ότι η FRY αποτελεί συνέχεια της SFRY.

αν αποκλειστεί από την αρχή η κατηγορία της διαδοχής. Ωστόσο, το ερώτημα της διαδοχής προκύπτει αφού λυθούν τα ζητήματα της συνέχειας και της εξαφάνισης²⁵. Με τον τρόπο αυτό δε δύναται να διακρίνει κανείς την καθολική διαδοχή από τη συνέχεια με το δεδομένο ότι και στις δύο περιπτώσεις υπάρχει ταυτότητα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Δεύτερον, αποφεύγει να ασχοληθεί με δύο περιπτώσεις συνέχειας κρατών: την περίπτωση της μη εξαφάνισης ενός κράτους²⁶, παρά το γεγονός ότι υπήρξαν ουσιαστικές αλλαγές και την περίπτωση της αναβίωσης ενός κράτους²⁷.

Κρατούσα άποψη είναι μια παραλλαγή των κλασικών κριτηρίων για την ύπαρξη ενός κράτους. Εφόσον τα στοιχεία έδαφος, πληθυσμός, αυθυπόστατη πολιτική εξουσία και ανεξαρτησία εξακολουθούν να υπάρχουν, μπορούμε να κάνουμε λόγο για συνέχεια. Ένα κράτος εξακολουθεί να υπάρχει για όσο χρόνο ισχύει το συνταγματικό νομοθετικό καθεστώς του, σε μεγάλο τμήμα του εδάφους του. Εφόσον δεν επηρεάζεται η τυπική του ανεξαρτησία, συνεχίζει να υφίσταται²⁸.

Κατά την εφαρμογή των παραπάνω «κλασικών» κριτηρίων, κρίσιμα είναι τα ζητήματα αναγνώρισης και συναίνεσης. Στα ζητήματα ταυτότητας, οι ισχυρισμοί του κράτους ή των κρατών που την επικαλούνται, ασκούν μεγάλη επιρροή. Ο ρόλος τους είναι ουσιαστικός αλλά όχι πάντοτε και απαραίτητα αποφασιστικός²⁹. Ένα κράτος μπορεί να θεωρηθεί «το ίδιο» κράτος όταν είναι διαρκές, σταθερό και αδιάκοπο ή όταν επανιδρύεται – επανεμφανίζεται μετά από προσωρινή κατοχή και ο ισχυρισμός για την ταυτότητά του με το προηγούμενο κράτος γίνεται αποδεκτός. Στην τελευταία περίπτωση μάλιστα, η αναγνώριση από την πλευρά των υπολοίπων κρατών είναι αποφασιστικής σημασίας, εξαιτίας των αμφιβολιών και των νομικών προβλημάτων που δημιουργούνται.

Οι παραπάνω απόψεις και τα νομικά προβλήματα εκφράστηκαν και προέκυψαν αντίστοιχα μετά το 1990 και τις πολιτικές αλλαγές στο σκηνικό της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Τότε προέκυψαν τα πρακτικά προβλήματα και η

²⁵ Hummer and Singer (2000) 38 AdV 298, 301.

²⁶ Αιθιοπία / Αβησσυνία την περίοδο 1935-1941.

²⁷ Συρία μετά το 1961.

²⁸ James Crawford, *The Creation of States*, 2nd edition, Oxford 2006, p.669

²⁹ π.χ. Σημαντικό ρόλο στην απόρριψη των ισχυρισμών της Γιουγκοσλαβίας ότι αποτελεί συνέχεια της πρώην Σοσιαλιστικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας κατείχαν οι επίμονες αντιρρήσεις της Σλοβενίας, της Κροατίας, της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης.

δυσχέρεια διάκρισης μεταξύ διαδοχής και συνέχειας. Ωστόσο, το κομμάτι αυτό του δικαίου βρίσκεται σε πρώιμο στάδιο, καθώς δεν υπάρχουν σαφείς κανόνες και η κάθε περίπτωση κρίνεται ξεχωριστά. Υποστηρίχθηκε και η άποψη ότι κανένας γενικός κανόνας, που να αφορά σε όλες τις περιπτώσεις διαδοχής, δεν μπορεί να διατυπωθεί καθώς κάθε μία επιβάλλει να εξετάζεται μεμονωμένα. Θα πρέπει δηλαδή να εξετασθούν τα ιστορικά και πραγματικά γεγονότα και τα νομικά προβλήματα κάθε περίπτωσης. Η συμπεριφορά των υπόλοιπων κρατών και η αντιμετώπιση τέτοιων καταστάσεων ποικίλλει και βασίζεται στις ειδικές συνθήκες κάθε περίπτωσης και σε *ad hoc* συμφωνίες που πολλές φορές δεν αντανακλούν τη συνήθη πρακτική των κρατών ή το εθνικό δίκαιο στο συγκεκριμένο ζήτημα³⁰.

Συνέχεια

Συνέχεια και συνεπώς ίδια νομική προσωπικότητα υπάρχει όταν το κράτος διατηρεί ουσιαστικά το ίδιο έδαφος, με την ίδια δομή και το ίδιο σύστημα διακυβέρνησης για μεγάλη χρονική περίοδο. Σε αυτές τις ξεκάθαρες περιπτώσεις η ταυτότητα – συνέχεια μπορεί να αντιταχθεί *erga omnes*. Όμως, πέρα από αυτήν την περίπτωση, δεν υπάρχει κάποια θεσμική θεωρία που να ορίζει ένα γενικό κανόνα με συγκεκριμένα κριτήρια για την ταυτότητα παλιού και νέου κράτους³¹. Με τον τρόπο αυτό, ένα κράτος μπορεί να αποφύγει τις υποχρεώσεις του, που απορρέουν από μία συνθήκη ή τα άλλα κράτη να μην του αναγνωρίζουν τα δικαιώματά του, αρνούμενα να το αναγνωρίσουν ως συνέχεια ενός προϋπάρχοντος κράτους³².

Διαδοχή

Διαδοχή στα υποκείμενα δικαίου υπάρχει όταν ένα ή περισσότερα παίρνουν τη θέση ενός άλλου, με συνέπεια κάποιες αλλαγές στην κατάσταση του τελευταίου³³.

³⁰ Oppenheim, International law, vol. I p. 9th ed., Longman 1992, p. 208-210.

³¹ Διαφορετική άποψη υποστήριξε η Ολλανδή Krystina Marek, υιοθετώντας το κριτήριο της ταυτότητας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων «παλιού» και «νέου» κράτους. K.Marek, Identity and Continuity of States in Public International Law, Geneva Library Droz 1955

³² *Questein v Ministry of National Defense of the Islamic Republic of Iran* (1985) 9 Iran USCTR 107, 142, «είναι βασική αρχή του δικαίου ότι ένα κράτος δεν μπορεί να αποφύγει τις διεθνείς του υποχρεώσεις λόγω αλλαγής πολιτικού συστήματος ή δομής».

³³ Άρθρο 2 της Συνθήκης της Βιέννης για τη διαδοχή κρατών σε Συνθήκες (1978) , 1946 UNTS 3 (in force 6 November 1996).

Η διαδοχή μπορεί να είναι ολική ή μερική. Ολική, συμβαίνει όταν ένα κράτος απορροφάται ολοκληρωτικά από ένα άλλο είτε μέσω οικειοθελούς συγχώνευσης είτε κατόπιν διαμελισμού ενός κράτους (που διασπάσθηκε σε κομμάτια και είτε διαμορφώθηκαν ως νέα κράτη είτε προσαρτήθηκαν στα γύρω ήδη υπάρχοντα) είτε σπανιότερα μέσω υποδούλωσης.

Μερική διαδοχή υπάρχει: όταν ένα μέρος του εδάφους ενός κράτους αποσχίζεται βίαια και γίνεται ένα νέο ανεξάρτητο κράτος· όταν ένα κράτος έχει αποκτήσει μέρος ενός άλλου με εκχώρηση· όταν ένα κράτος χάνει μέρος της ανεξαρτησίας του, λόγω προσχωρήσεως σε ομόσπονδο κράτος είτε, λόγω επικυριαρχίας είτε λόγω υπαγωγής σε καθεστώς προτεκτοράτου· τέλος, όταν ένα κράτος αποκτά την πλήρη ανεξαρτησία του.

Παρόλο που θα ήταν εξαιρετικά χρήσιμο να υπήρχαν διακριτές κατηγορίες περιπτώσεων διαδοχής διαθέτοντας η κάθε μία τα δικά της χαρακτηριστικά και κριτήρια, κάτι τέτοιο θα ήταν εκτός από ακατόρθωτο και αυθαίρετο καθώς, κάθε περίπτωση έχει τα δικά της χαρακτηριστικά.

Φύση της διαδοχής κρατών

Η μεταβίβαση εδάφους από μια εθνική κοινότητα σε μια άλλη δημιουργεί δυσεπίλυτα και πολύπλοκα προβλήματα. Αυτές οι μεταβιβάσεις ήταν συχνές στη σύγχρονη ιστορία και συχνά δραστηκές ως προς την έκταση και τις συνέπειές τους. Μπορούν να είναι αποτέλεσμα βίαιης προσάρτησης, ειρηνικής εκχώρησης, επανάστασης, απελευθέρωσης ή εδαφικού διακανονισμού. Παρά τις τυπικές τους διαφορές όλες οι παραπάνω μεταβολές έχουν ένα κοινό χαρακτηριστικό: ένα κράτος παύει να ασκεί κυριαρχία σε ένα τμήμα εδάφους και κάποιο άλλο παίρνει τη θέση του³⁴. Αυτή η «αντικατάσταση» έχει νομικές συνέπειες στις διεθνείς σχέσεις και στην οικονομική, κοινωνική και νομική δομή του. Το δίκαιο της διαδοχής των κρατών όπως διαμορφώθηκε και με βάση τη συνεχή του εξέλιξη προσπαθεί να ελαχιστοποιήσει αυτές τις συνέπειες.

Η λύση στα προβλήματα της διαδοχής δόθηκε με την έννοια της νομικής προσωπικότητας³⁵. Οι συνέπειες της μεταβολής προσωπικότητας ποικίλλουν με βάση την έκταση που επηρεάζεται η προσωπικότητά του. Αν η νομική ταυτότητα μιας

³⁴ Encyclopedia of the Social Sciences, vol. XIV, 1934, p. 345.

³⁵ Hall, Hall's International Law, 8th ed., edited by A.P. Higgins 1926, p. 113-114.

οντότητας αλλοιώνεται εντελώς, τότε υπάρχει «ολική διαδοχή» κρατών. Όταν όμως παρά τις μεταβολές, η προσωπικότητα και η διεθνής ευθύνη του κράτους παραμένουν σταθερές, τότε ονομάζεται «μερική διαδοχή»³⁶. Αυτή η διάκριση καταδεικνύει την έκταση της μεταβολής και των αλλαγών που επέρχονται με τη διαδοχή. Οι πιο χαρακτηριστικές και συνήθεις περιπτώσεις διαδοχής είναι αυτές που πραγματοποιούνται με προσάρτηση και εκχώρηση. Για το λόγο αυτόν το δίκαιο της διαδοχής των κρατών είχε επικεντρωθεί στις συνέπειες αυτών των δύο μεθόδων μεταφοράς εδάφους. Επίσης τα ζητήματα της διαδοχής προκύπτουν σε περιπτώσεις ενώσεων και ομοσπονδιακών κρατών.

1. Εδαφικές μεταβολές

Είναι αποδεκτό ότι η κτήση ή η απώλεια εδάφους από μόνη της δεν επηρεάζει τη συνέχεια του κράτους³⁷. Αυτό ισχύει ακόμη και όταν το έδαφος που χάνει ή αποκτά είναι πολύ μεγαλύτερο από αυτό που απομένει ή από το αρχικό. Το παραπάνω κριτήριο της συνέχειας ενισχύεται όταν δεν έχει μεταβληθεί το πολιτειακό καθεστώς του κράτους.

Οι μεταβολές των κρατών ως προς το έδαφος και τα σύνορά του ποικίλλουν:

- **Απορρόφηση ή συγχώνευση** συμβαίνει όταν ένα κράτος απορροφάται από ένα άλλο.

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της οικειοθελούς συγχώνευσης της Κορέας στο κράτος της Ιαπωνίας το 1910, ή την είσοδο του Τέξας στις Η.Π.Α. το 1845. Η περίπτωση της ένωσης της Γερμανίας το 1990 είναι η πιο αντιπροσωπευτική και χρήζει ανάλυσης καθώς είναι και πρόσφατη.

Παρόλο που το άρθρο 146 του Συντάγματος της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας αντιμετώπιζε το ζήτημα της συγχώνευσης των δύο Γερμανικών Κρατών σε ένα μόνο κράτος³⁸, έγινε επίκληση του άρθρου 23, που προέβλεπε την προσθήκη του εδάφους της Ανατολικής Γερμανίας, ως νέα χώρα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας. Όλα τα κομμάτια της ενώθηκαν και το Σύνταγμα της Δυτικής Γερμανίας του 1949 με μικρής σημασίας τροποποιήσεις, τέθηκε σε ισχύ σ' όλο το έδαφος

³⁶ Oppenheim LFL, Oppenheim's International Law, 9th ed. Longman 1992, vol. I, p. 156.

³⁷ Άρθρο 2 της Συνθήκης της Βιέννης για τη διαδοχή Κρατών σε Συνθήκες 1978, 1946 UNTS 3 (in force 6 November 1996).

³⁸ Το Σύνταγμα της Ο.Δ.Γ. προέβλεπε μια διαδικασία κατά την οποία και τα δύο Γερμανικά κράτη θα εξαφανίζονταν.

της Γερμανίας. Η αποκατάσταση της ενότητας της Γερμανίας δεν ήταν συγχώνευση δύο κρατών μετά την οποία δημιουργήθηκε ένα νέο υποκείμενο του διεθνούς δικαίου. Αντιθέτως, ήταν η οικειοθελής προσθήκη ενός κράτους, που έπαυε να υπάρχει, σε άλλο το οποίο διατήρησε τη νομική του ταυτότητα. Με τον τρόπο αυτό το ένα τμήμα της Γερμανίας εξαφανίστηκε και το άλλο συνέχισε να υπάρχει.

Η θέση αυτή και ο τρόπος απορρόφησης της Αν. Γερμανίας αναγνωρίστηκε από τρίτα κράτη. Έτσι, αναγνώρισαν ότι η Ο.Δ.Γ., που υπήρχε πριν τις 3 Οκτωβρίου, του 1990 και η Ο.Δ.Γ., μετά τις 3 Οκτωβρίου 1990, παραμένει το ίδιο νομικό πρόσωπο και αποτελεί συνέχειά της³⁹.

- **Απώλεια εδάφους – Διάλυση – Απόσχιση**

Η περίπτωση της συνέχειας ενός κράτους παρά τις εδαφικές μεταβολές απεικονίζεται και στην περίπτωση της Αυστροουγγαρίας. Μετά τη διαίρεση, δεν υπήρχε κάποια λύση, σε κείμενο συνθήκης⁴⁰ ή στη νομολογιακή πρακτική, για την τύχη της συνεχούς και ενιαίας ταυτότητας των δύο κρατών⁴¹.

Ωστόσο, το Ηνωμένο Βασίλειο παρέμεινε το ίδιο κράτος από το 1707, παρά την κτήση και απώλεια όχι μιας αλλά δύο αυτοκρατοριών και η συνέχειά του δεν αμφισβητήθηκε ποτέ. Και η Τουρκία θεωρήθηκε συνέχεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μετά το 1918, παρόλο που είχε απολέσει μεγάλο τμήμα του εδάφους της.

Το πιο πρόσφατο παράδειγμα είναι αυτό της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. και νυν Ρωσικής Ομοσπονδίας. Η ανεξαρτητοποίηση δέκα σοβιετικών δημοκρατιών οδήγησε στο συμπέρασμα ότι η Ε.Σ.Σ.Δ. εξαφανίστηκε με βάση τα πολιτικά και νομικά κριτήρια της εποχής. Οι δύο σημαντικότερες πράξεις που αφορούσαν στο ζήτημα, η Συμφωνία του Minsk⁴² και της Alma Ata⁴³, αναφέρουν ότι η ΕΣΣΔ παύει να υπάρχει ως

³⁹ Beemelmans (1997) 15 Boston UI LJ 71, 98: «Οι λέξεις προσκόλληση, απορρόφηση και ενσωμάτωση έχουν την έννοια ότι ένα κράτος εξαφανίζεται και απορροφάται από ένα άλλο, το οποίο εξακολουθεί να υπάρχει και αποτελεί το ίδιο κράτος παρόλο που το έδαφος και ο πληθυσμός του έχουν αυξηθεί».

⁴⁰ Σύμφωνα με δηλώσεις του Νομικού Συμβούλου του Βρετανικού Υπουργείου Εξωτερικών (1997) 68 BY 522.

⁴¹ Οι Συνθήκες του Saint-Germain και του Trianon υποθέτουν συνέχεια της Αυστρίας και της Ουγγαρίας με τα δύο Βασίλεια της Δυναδικής Μοναρχίας, J.Crawford, *The Creation of States*, 2nd ed., Oxford 2006, p.675

⁴² Πρωτόκολλο του Μινσκ (Ρωσική Ομοσπονδία, Ουκρανία, Λευκορωσία) 13 Δεκεμβρίου 1991, *International Legal Materials* (1992) 31 v. 1 p.143.

γεωπολιτική οντότητα. Στη θεωρία επικράτησε αυτή η άποψη και απορρίφθηκε η πιθανότητα συνέχειας μεταξύ Ε.Σ.Σ.Δ. και Ρωσικής Ομοσπονδίας⁴⁴. Παρόλα αυτά, ο μόνιμος Ρώσος εκπρόσωπος, διαβίβασε στο Γενικό Γραμματέα των Η.Ε., από τον Πρόεδρο της Ρωσικής Ομοσπονδίας, μια επιστολή που μεταξύ άλλων ανέφερε:

«Η συμμετοχή της Ένωσης Σοβιετικών και Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών, συμπεριλαμβανομένου και του Συμβουλίου Ασφαλείας και όλα τα όργανα και τους οργανισμούς των Η.Ε., συνεχίζεται από τη Ρωσική Ομοσπονδία με την υποστήριξη των χωρών της κοινοπολιτείας των ανεξάρτητων κρατών. Με βάση αυτήν τη σύνδεση, ζητώ το όνομα «Ρωσική Ομοσπονδία» να χρησιμοποιείται στη θέση του ονόματος «Ε.Σ.Σ.Δ.», στα πλαίσια των Η.Ε. Η Ρωσική Ομοσπονδία παραμένει πλήρως υπεύθυνη για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις της Ε.Σ.Σ.Δ. υπό το Χάρτη των Η.Ε., συμπεριλαμβανομένων και των οικονομικών υποχρεώσεων»⁴⁵.

Οι κυβερνήσεις των νέων ανεξάρτητων δημοκρατιών δέχτηκαν την παραπάνω θέση χωρίς αντιρρήσεις. Οι ισχυρισμοί της Ρωσίας και οι επίσημες δηλώσεις της καθώς και η υποστήριξη των πρώην δημοκρατιών όπως επίσης και η αποδοχή από τη διεθνή πρακτική συνετέλεσαν στο να θεωρηθεί συνέχεια και όχι κράτος διάδοχο της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. Επίσης, η υπεροχή της ως προς το έδαφος, τον πληθυσμό καθώς και το γεγονός ότι η Σοβιετική Ρωσία μετά το 1917 και ειδικότερα η Σοβιετική Ένωση μετά το 1922 θεωρήθηκε η συνέχεια της Αυτοκρατορικής Ρωσίας συντέλεσαν στο να επικρατήσει ως συνέχεια και όχι ως διάδοχο κράτος. Η μεταβολή του πολιτικού συστήματος δεν οδήγησε στη λύση της διαδοχής αλλά φάνηκε να συμβαδίζει με τη συνέχεια. Έτσι, η Ρωσία εξακολούθησε να κατέχει τη θέση της Ε.Σ.Σ.Δ. στο Συμβούλιο Ασφαλείας αναλαμβάνοντας και τις οικονομικές της υποχρεώσεις.

- **Προσαρτήσεις κρατών με χρήση παράνομης βίας**

Μια σειρά περιπτώσεων συνέχειας κρατών, δημιουργήθηκε με παράνομες προσαρτήσεις. Η Αιθιοπία κατακτήθηκε και προσαρτήθηκε από την Ιταλία το 1936. Πολλά κράτη αναγνώρισαν *de iure* ή *de facto* τον ιταλικό έλεγχο αλλά η Αιθιοπία

⁴³ Πρωτόκολλο Alma Ata (Ρωσική Ομοσπονδία, Ουκρανία, Λευκορωσία, Μολδαβία, Αζερμπαϊτζάν, Αρμενία, Καζακστάν, Τατζικιστάν, Κιργιστάν, Τουρκμενιστάν, Ουζμπεκιστάν, 27 Δεκεμβρίου 1991. *International Legal Materials* (1992) 31 v. 1 p.147.

⁴⁴ Y.Z. Blum, *Russia takes over the Soviet Union Seat at the U.N.*, (1992) 3 *EJIL* 354. H. Beemelman's, *State Succession in International Law: Remarks on Recent Theory and State Praxis*, (1997) 15 *Boston UILJ* 71.

⁴⁵ UN Doc 1991/Russia, Appendix, 24 Δεκ. 1991 *ILM* 138.

παρέμεινε, επίσημα, μέλος της Κοινωνίας των Εθνών. Μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και την απελευθέρωσή της, τα κράτη της Διεθνούς Κοινότητας την αναγνώρισαν ως ανεξάρτητο κράτος του οποίου η νομική προσωπικότητα δεν είχε εκλείψει ποτέ.

Η Τσεχοσλοβακία τέθηκε υπό τον έλεγχο της Γερμανίας το 1939 ως αποτέλεσμα παράνομης απειλής χρήσης βίας. Η αναγνώριση σ' αυτήν την περίπτωση πραγματοποιήθηκε *de jure*. Η Αλβανία τέθηκε υπό ιταλικό έλεγχο το 1939 και απελευθερώθηκε το 1944, διατηρώντας την ίδια νομική προσωπικότητα. Δυσκολότερη ήταν η περίπτωση της απορρόφησης της Αυστρίας, την οποία πολλά κράτη θεώρησαν παράνομη. Σ' όλες τις παραπάνω περιπτώσεις η παρέμβαση και ο έλεγχος στην εσωτερική διακυβέρνηση των κρατών μπορεί να αγνοηθεί, καθώς η πηγή τους είναι παράνομη: *ex injuria non oritur jus*⁴⁶.

Η παραπάνω αρχή, ωστόσο, δεν παρείχε μια ενιαία λύση για τα νομικά προβλήματα που δημιουργήθηκαν μετά το 1945. Σε όλες τις περιπτώσεις, και για διαφορετικούς λόγους, η κατοχή στην πραγματικότητα ξεπερνούσε την «πολεμική κατοχή» καθώς είτε έπαιρνε τη μορφή πλήρους και καταφανούς απορρόφησης είτε καθεστώτων μαριονέτα. Επιπλέον, ο έλεγχος διήρκεσε για κάποιο χρονικό διάστημα και η συνέχεια είναι θεωρητική σ' αυτές τις περιπτώσεις: απελευθέρωση, αποκατάσταση και επανίδρυση του προηγούμενου καθεστώτος. Αυτό χαρακτηρίζεται ως συνέχεια. Έτσι, η Αυστρία ισχυρίστηκε ότι δεσμεύεται από τις συνθήκες που είχε υπογράψει πριν το 1938 και στις οποίες ήταν μέλος. Το εξωτερικό χρέος της χώρας για την περίοδο 1938-45 ανέλαβε η Γερμανία, καθώς τα δικαστήρια δε δέχθηκαν διαδοχή στο εξωτερικό δημόσιο χρέος εκτός από τις περιπτώσεις αδικαιολόγητου πλουτισμού που απαιτούσαν διαφορετικό χειρισμό. Ζητήματα προέκυψαν και με το Νόμο που αφορούσε την απόκτηση της ιθαγένειας, αφού όποιος είχε γεννηθεί σε γερμανικό έδαφος (βάσει συνόρων 1937) θεωρείτο γερμανός πολίτης⁴⁷.

Το Ηνωμένο Βασίλειο δεν αναγνώρισε την ιρακινή προσάρτηση του Κουβέιτ που ακολούθησε την παράνομη ιρακινή εισβολή το 1990. Αυτή η πολιτική βασίστηκε στα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας που προέτρεπαν όλα τα κράτη να μην αναγνωρίσουν το καθεστώς της κατέχουσας δύναμης⁴⁸.

⁴⁶ Brownlie I., *Principles of Public International Law*, 6th ed, Oxford 2003, p. 81.

⁴⁷ Brownlie I., 39 B.Y. (1963), 326, 346 και ILR 22 (1955), 430.

⁴⁸ SC Res. 662 (1990), www.un.org/.

Τέλος, όλα τα κράτη αναγνώρισαν τις τρεις Βαλτικές Χώρες ως συνέχεια της παλιάς νομικής τους προσωπικότητας μετά τη διάλυση της Ε.Σ.Σ.Δ. Η αναγνώριση ήταν άμεση και αδιαμφισβήτητη καθώς είχαν προσαρτηθεί με τη βία στην Ένωση.

2. Μεταβολές στον πληθυσμό

Οι αλλαγές στον πληθυσμό είναι συνακόλουθες των εδαφικών μεταβολών και εφαρμόζονται οι ίδιες αρχές και σκέψεις⁴⁹.

3. Μεταβολές στην κυβέρνηση – πολιτική δομή

Έχει πλέον καθιερωθεί ότι σε περίπτωση εσωτερικής επανάστασης που μερικώς μεταβάλλει το Σύνταγμα και τον τρόπο διακυβέρνησης, το κράτος παραμένει το ίδιο χωρίς να χάνει τα δικαιώματά του, ούτε να απαλλάσσεται από τις υποχρεώσεις⁵⁰ του. Ο κανόνας ότι η ανατροπή ενός πολιτικού συστήματος δεν επηρεάζει τη συνέχεια του κράτους, έχει εφαρμοστεί επανειλημμένα σε αμέτρητες επαναστάσεις κατά τη διάρκεια του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα. Ωστόσο, πολλές φορές στην περίπτωση των σοσιαλιστικών επαναστάσεων που επέφεραν δομική μεταβολή του κράτους και θεμελιώδη ασυνέχεια στις σχέσεις του με τα άλλα κράτη, δεν είναι εύκολο να διακρίνει κανείς, αν πρόκειται για νομική συνέχεια ή για διαδοχή. Παρά τον αρχικό δισταγμό, έγινε δεκτό ότι η Ε.Σ.Σ.Δ. ήταν συνέχεια της Αυτοκρατορίας της Ρωσίας, παρά την επανάσταση του Οκτώβρη του 1917⁵¹. Η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας ποτέ δεν αμφισβήτησε τη συνέχειά της. Μετά την ισλαμική επανάσταση (1979) το Ιράν συνέχισε με την ίδια νομική προσωπικότητα, παρά τις ουσιαστικές αλλαγές στην εσωτερική του διάρθρωση και στη διεθνή του πορεία⁵².

Η προσέγγιση των παραπάνω περιπτώσεων ήταν σύμφωνη με την προγενέστερη πρακτική και η εφαρμογή της ακολουθείται με συνέπεια. Ομοίως, η συνέχεια δεν επηρεάζεται από τροποποιήσεις στο Σύνταγμα με βάση τις ίδιες του τις διατάξεις, από αλλαγή του ονόματος του κράτους ή από άρνηση αναγνώρισης νέας κυβέρνησης κατόπιν επανάστασης.

⁴⁹ James Crawford, *The Creation of States*, 2nd edition, Oxford 2006, p.678

⁵⁰ Grotius, *De jure Belli ac Pacis* vol. II, ch. 9, § 8.

⁵¹ O' Connell DP, *State Succession and the Theory of the State*, (1972) Grotius SP 23, vol. I, p. 19-21. Müllerson Rein, *The Continuity and Succession of States by Reference to The Former U.S.S.R. and Yugoslavia*, (1993) 42 ICLQ 473, 476.

⁵² 20 ILM 230 (1981): Claims Settlement Declaration.

4. Μεταβολές στο διεθνές νομικό καθεστώς

Η μεταβολή της θέσης και συνεπώς της νομικής προσωπικότητας ενός κράτους στα πλαίσια της Διεθνούς Κοινότητας, δεν επηρεάζει πάντα τη συνέχειά του ως κράτος. Πολλά κράτη και υπό διάφορα συστήματα που κατά καιρούς επικράτησαν, παραχώρησαν εξουσίες και δικαιώματά τους, μειώνοντας έτσι το βαθμό της ανεξαρτησίας τους. Η συνέχεια δεν επηρεάζεται αρκεί το κράτος να μην έχει χάσει και την τυπική του ανεξαρτησία⁵³.

Πριν τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο είχαν ιδρυθεί προτεκτοράτα⁵⁴. Στην περίπτωση των προτεκτοράτων τα κράτη διατηρούσαν την τυπική ανεξαρτησία τους και παρέμεναν τα ίδια κράτη. Στα εδάφη υπό εντολή και κηδεμονία δεν υπήρχε συνέχεια εκτός ίσως από την περίπτωση της κηδεμονίας Α, τα οποία είχαν μια προοπτική αυτονομίας. Το καθεστώς των προτεκτοράτων ήταν ιδιόμορφο και δημιούργησε πολλά νομικά ζητήματα και διαφορές μεταξύ των κρατών που προέκυψαν από την μετέπειτα ανεξαρτητοποίηση. Στην *Υπόθεση που αφορά στο Χερσαίο και το Θαλάσσιο Σύνορο μεταξύ του Καμερούν και της Νιγηρίας*⁵⁵ το Δικαστήριο ασχολήθηκε με μία τέτοιου είδους διαφορά. Τα δύο κράτη κληρονόμησαν ηπειρωτικά σύνορα τα οποία καθορίστηκαν, χωρίς να γίνει παράλληλα η χάραξη τους, από συμφωνίες της περιόδου κατά τη οποία η Νιγηρία ήταν Βρετανική αποικία και το Καμερούν αρχικά αποικία της Γερμανίας και αργότερα αφού χωρίστηκε σε δύο μέρη, μετά τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο, της Βρετανίας και της Γαλλίας. Σημείο διαμάχης μεταξύ των δύο κρατών ήταν η Χερσόνησος Bakassi. Η Νιγηρία υποστήριξε ότι ως την ανεξαρτησία της, το 1961 η Χερσόνησος βρισκόταν υπό την κυριαρχία των Φυλάρχων της περιοχής παρά την Αγγλογερμανική Συνθήκη του 1913 με την οποία η

⁵³ Austro-German Customs Union Advisory Opinion (PCIJ, Series A/B no 41, 1931), ατομική γνώμη του Δικαστή Anzilotti (αποσπασμα στο DJ Harris, Cases and Materials, 5th ed., London Sweet & Maxwell 1998, p.105

⁵⁴ π.χ. Μαρόκο, προτεκτοράτο της Γαλλίας. Το Δ.Δ. στην *Υπόθεση των Συμφερόντων Ορισμένων Αμερικανών Υπηκόων στο Μαρόκο* (1954), δυνάμει της Fez (1912) δέχθηκε πως η Γαλλία, προστάτιδα δύναμη του Μαρόκου, δεσμευόταν από τις διεθνείς υποχρεώσεις του, που ίσχυαν πριν αυτό γίνει προτεκτοράτο. Στην ίδια απόφαση συμπεριλήφθηκε και μια θέση αναχρονιστική κατά την οποία το κράτος, στο οποίο έπαψε να ισχύει καθεστώς προτεκτοράτου, δεσμεύεται από τις υποχρεώσεις που είχε αναλάβει η προστάτιδα δύναμη για λογαριασμό του. ICJ Reports 1952 p.176

⁵⁵ Case Concerning Land and Maritime Boundary Between Cameroon and Nigeria, Judgment of 10 September 2002, ICJ Reports p. 302.

Μεγάλη Βρετανία ως αποικιοκρατική Δύναμη (με βάση τη Συνθήκη του 1884) την εκχώρησε στη Γερμανία. Το επιχείρημά της βασίστηκε στην αρχή *nemo dat quod non habet*⁵⁶ κατά την οποία η Μεγάλη Βρετανία δεν είχε το δικαίωμα να εκχωρήσει τμήμα εδάφους, το οποίο δεν της ανήκε.

Το Δικαστήριο αποδεχόμενο το συγκεκριμένο ισχυρισμό της Νιγηρίας έκρινε ότι το καθεστώς των προτεκτοράτων μπορεί να βασιζόταν στον περιορισμό της εδαφικής κυριαρχίας αλλά δε συνεπάγεται ούτε εκχώρηση εδάφους ούτε μεταβίβαση κυριαρχίας. Ωστόσο εξετάζοντας τη νομική προσωπικότητα ενός αριθμού κρατιδίων⁵⁷ της υπό κρίση περιοχής έκρινε ότι δεν υπάγονταν σε καθεστώς προτεκτοράτου με βάση τη Συνθήκη του 1884. Πέρα από τις ανακοινώσεις μερικών Φυλάρχων ότι δεσμεύονται από τη Συνθήκη του 1884, δεν υπάρχουν αποδείξεις ότι υπήρχε κεντρική ομοσπονδιακή εξουσία. Το γεγονός ότι στάλθηκε στο Λονδίνο το 1913 μια αντιπροσωπεία Φυλάρχων για να διαπραγματευτεί ζητήματα εκχώρησης εδαφικών τμημάτων δεν αποδεικνύει ύπαρξη νομικής προσωπικότητας. Απλώς επιβεβαιώνει τη βρετανική παράνομη διαχείριση του εδάφους. Η Νιγηρία δεν μπόρεσε να απαντήσει στο ερώτημα ποιος ήταν ο ρόλος τους μετά τη σύναψη της Συνθήκης του 1884 και δήλωσε ότι δεν είναι δυνατόν να εξηγήσει κανείς με σαφήνεια και σιγουριά τι απέγινε η νομική προσωπικότητα των κρατιδίων αυτών μετά το 1884⁵⁸.

Έτσι το Δικαστήριο διαπιστώνοντας ότι ούτε γίνεται αναφορά σε αυτές τις νομικές οντότητες στις Βρετανικές Εντολές στο Συμβούλιο, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται λίστες με όλα τα προτεκτοράτα και τα προστατευόμενα κράτη ούτε διαθέτει καμιά απόδειξη διαμαρτυρίας των φυλάρχων το 1913, απέρριψε τους ισχυρισμούς της Νιγηρίας.

Γενικότερα και πέρα από τις συγκεκριμένες περιπτώσεις όσον αφορά το διεθνές status ενός κράτους όταν υπάρχουν ουσιώδεις αλλαγές στην οντότητα, η συνέχεια μπορεί να εξαρτηθεί από την αναγνώριση. Αυτό συνέβη στην περίπτωση της Ινδίας⁵⁹, η οποία μετά το 1947 διατήρησε την προσωπικότητά της και την

⁵⁶ *Case Concerning Land and Maritime Boundary Between Cameroon and Nigeria, Judgment of 10 September 2002*, ICJ Reports p.302, para.205.

⁵⁷ Περιοχή Old Calabar.

⁵⁸ *Case Concerning Land and Maritime Boundary Between Cameroon and Nigeria, Judgment of 10 September 2002*, ICJ Reports p.302, para. 207.

⁵⁹ O' Connell DP, *State Succession and the Theory of the State*, (1972) Grotius SP 23, vol. II, p. 127-130, 184-187.

ιδιότητά της ως μέλος των Η.Ε. Όταν η αλλαγή προκαλείται λόγω εξωτερικής επιβολής, δεν τίθεται ζήτημα συνέχειας καθώς μια τέτοια οντότητα, εφόσον έχει δημιουργηθεί υπό συνθήκες απειλής ή χρήσης βίας, δεν αναγνωρίζεται και χάνει το διεθνές της status.

Η πιο πολύπλοκη υπόθεση, όσον αφορά τη μεταβολή της θέσης ενός κράτους σε διεθνές επίπεδο, είναι της Γερμανίας⁶⁰: Μετά το 1945 και την άνευ όρων υποχώρησή της, δεν εξαφανίστηκε ως κράτος αλλά τέθηκε υπό Τετραμερή Συμμαχική Διακυβέρνηση. Στη συνέχεια δημιουργήθηκαν τα δύο κράτη, η Ο.Δ.Γ. και η Λ.Δ.Γ., τα οποία αναγνωρίστηκαν από τα περισσότερα κράτη και από τις τέσσερις Συμμαχικές Δυνάμεις. Μετά την απορρόφηση, 1990, το γερμανικό ζήτημα έφτασε σε μια οριστική ρύθμιση παρόλο που, πολλά θέματα σχετικά με τον πόλεμο και τις αποζημιώσεις, παρέμεναν ανοιχτά. Επίσης, δύσκολα ερωτήματα ταυτότητας και συνέχειας ζητούσαν απαντήσεις.

Η Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας ποτέ δεν υποστήριξε ότι αποτελεί συνέχεια της προ – 1945 Γερμανίας αλλά ότι είναι και αναγνωρίζεται ως νέο κράτος. Η Ο.Δ.Γ., αντιθέτως, θεωρούσε ότι ολικά ή μερικά αποτελούσε το ίδιο κράτος με τη Γερμανία πριν το 1945. Ο παραπάνω ισχυρισμός δεν έγινε γενικότερα αποδεκτός, ωστόσο οι τρεις Δυτικές Δυνάμεις δήλωσαν επισήμως⁶¹ ότι θεωρούσαν την Ο.Δ.Γ. ως τη μόνη Γερμανική Κυβέρνηση που έχει συσταθεί και εκλεγεί δημοκρατικά και νόμιμα και συνεπώς έχει το δικαίωμα να εκπροσωπεί το γερμανικό λαό σε διεθνές επίπεδο. Η παραπάνω δήλωση που αφορά στην εκπροσώπηση συμπληρώνεται από τη θέση ότι το γερμανικό κράτος υπήρχε και ότι η κυβέρνηση της Ο.Δ.Γ. αποτελούσε τη de jure κυβέρνηση ολόκληρης της Γερμανίας εν όψει της ειρηνικής επανένωσής της⁶².

Ο αρχικός ισχυρισμός της Ο.Δ.Γ. για συνέχεια δεν έγινε με σαφείς όρους και επιχειρήματα. Αρχικά, ήταν η αναφορά στον όρο μερική ταυτότητα⁶³, όρος που χρησιμοποιήθηκε από το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο (1973) αλλά αποφεύχθηκε στη μεταγενέστερη νομολογία. Επίσης, η Ο.Δ.Γ., πριν την επανένωση αρνούσαν ότι οι συμφωνίες, που αφορούσαν τα σύνορα και είχαν συνάψει τα δύο γερμανικά κράτη ήταν αντιτάξιμες κατά της Γερμανίας ως σύνολο. Την παραπάνω

⁶⁰ James Crawford, *The creation of states*, 2nd ed., Oxford 2006, p. 681.

⁶¹ New York Declaration of 18 September 1950, www.untreaty.un.org/

⁶² German Nationality (Teso) Case (1987) 91 ILR 211, 228.

⁶³ “Teilidentität” James Crawford, *The creation of States*, 2nd ed., Oxford, 2006, p. 682.

θέση μπορούσε να υιοθετήσει μόνο η Λ.Δ.Γ., καθώς δεν εκπροσωπούσε τη Γερμανία σα σύνολο, και τα υπόλοιπα συμβαλλόμενα μέρη των συνθηκών⁶⁴ γνώριζαν ότι, σε περίπτωση επανένωσης, οι συνοριακές γραμμές ήταν σωστό να μεταβληθούν. Την ίδια θέση δε θα μπορούσε να υποστηρίξει και η Ο.Δ.Γ. εφόσον δήλωνε συνέχεια της προ-1945 Γερμανίας.

Οι ισχυρισμοί για συνέχεια μπορούν να γίνουν αποδεκτοί για την Ο.Δ.Γ., λόγω συγκατάθεσης ή συναίνεσης, για συγκεκριμένους σκοπούς αλλά προκύπτουν δυσκολίες με τον ισχυρισμό της γενικής συνέχειας⁶⁵ αυτή την περίοδο. Έτσι, είναι δυνατό να προβάλει ως απόδειξη ταυτότητας τη δράση της σύμφωνα με τις προ-1945 συνθήκες⁶⁶, τις έννομες σχέσεις και ειδικότερα τα χρέη και τις υποχρεώσεις που ανέλαβε. Όμως, η δημιουργία ενός κράτους με νέο θεσμικό καθεστώς σε ένα τμήμα του γερμανικού εδάφους δεν μπορούσε εύκολα να δημιουργήσει μια σχέση συνέχειας που ήταν δυνατό να αντιταχθεί σε τρίτα κράτη.

Πριν την επανένωση, ο όρος «Γερμανία ως σύνολο» ήταν ισοδύναμος με την προοπτική για οριστική ρύθμιση. Η λύση της διάσπασης σε δύο ξεχωριστά κράτη θεωρήθηκε προσωρινή και οι Τέσσερις Δυνάμεις αποδέχθηκαν το εδαφικό και διοικητικό καθεστώς στη Γερμανία μέχρι να βρεθεί μια οριστική λύση. Οι πολιτικές αλλαγές του 1989, απεκατέστησαν την τελική άσκηση των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των Τεσσάρων Συμμαχικών Δυνάμεων.

Σκοπός της προαναφερόμενης Συμμαχικής Δύναμης ήταν η επανένωση της Γερμανίας και φυσικά η αποκατάσταση του καθεστώτος του Βερολίνου⁶⁷. Το έδαφος του Βερολίνου το 1945 ήταν τμήμα του αδιαίρετου γερμανικού εδάφους υπό τετραμερή διακυβέρνηση και δεν έγινε τμήμα κανενός γερμανικού κράτους από το 1955 ως το 1990. Δεν ήταν μέρος της Ο.Δ.Γ. λόγω σαφούς επιφύλαξης στην απονομή δικαιοσύνης, σ' αυτό το κράτος. Και πάντα αποτελούσε έξω-εδαφικό τμήμα της

⁶⁴ π.χ. Συμφωνία με την Πολωνία για τα μεταξύ τους σύνορα Gorlz/Zgorzelec, 6 July 1950, 319 UNTS 103, Συμφωνίες για το θαλάσσιο όριο με γειτονικά κράτη: Πολωνία, Σουηδία (1147 UNTS 193), Δανία (1547 UNTS 291), Πολωνία (1547 UNTS 277).

⁶⁵ O'Connell DP, *State Succession and the Theory of the State*, (1972) Grotius SP 23, vol . II, 81-87.

⁶⁶ Η Δήλωση των τριών Δυνάμεων της 18^{ης} Σεπτεμβρίου 1950 ότι η Ο.Δ.Γ. «ήταν η μόνη που είχε το δικαίωμα να εκπροσωπήσει το γερμανικό λαό» δε σημαίνει απαραίτητα και αναγνώριση ταυτότητας με την προ 1945 Γερμανία. J. Crawford, *The creation of states*, 2nd ed., Oxford 2006, p. 683.

⁶⁷ Hendry ID and Wood MC. *The Legal Status of Berlin*, Cambridge, Grotius Publications, 1987.

Λ.Δ.Γ. αφού η Ε.Σ.Σ.Δ. δεν είχε την εξουσία να της το μεταβιβάσει χωρίς τη συγκατάθεση των άλλων Τριών Δυνάμεων, η οποία ποτέ δε δόθηκε. Με βάση τις συμφωνίες που συνάφθηκαν από το 1971 ως το 1972, το Βερολίνο διατήρησε ένα ξεχωριστό καθεστώς, παρ' όλο που τη διοίκησή του είχαν αναλάβει τα δύο γερμανικά κράτη, αφού το διαίρεσαν σε δύο τμήματα. Οι Τρεις Δυνάμεις διατήρησαν την ανώτατη εποπτεία στο έδαφος του Βερολίνου, το οποίο αναφέρεται ως «άλλο ανεξάρτητο πολιτικά έδαφος». Παρ' όλα τα παραπάνω, οι γερμανικές αρχές και το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο⁶⁸, σε πολλές αποφάσεις του διατύπωσαν διαφορετική θέση για το καθεστώς του Βερολίνου.

Η Προπολεμική Γερμανία, ως ιστορική συνέχεια, επέζησε της δημιουργίας των δύο γερμανικών κρατών διότι οι τέσσερις Δυνάμεις, έχοντας αρμοδιότητα ως κυβέρνηση της Γερμανίας, ασκούσαν εδαφική και πολιτική εξουσία στο γερμανικό έδαφος. Με βάση τα πραγματικά γεγονότα, ούτε η Δυτική ούτε η Ανατολική Γερμανία ταυτίζεται με την Προπολεμική Γερμανία. Μόνο το Βερολίνο παρέμεινε αποκλειστικά και αναμφισβήτητα το έδαφος της προ 1945 Γερμανίας.

Το ειδικό καθεστώς του Βερολίνου έπαυσε να υφίσταται με τη Συνθήκη Οριστικής Διευθέτησης⁶⁹, η οποία κατήργησε τις αρμοδιότητες των τεσσάρων Δυνάμεων. Στις διαπραγματεύσεις της Συνθήκης συμμετείχαν επίσημα έξι κράτη αλλά τελικά επικυρώθηκε από πέντε. Υπογράφηκε από τη Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας, η οποία έπαυσε να υπάρχει, πριν τη θέση της συνθήκης σε ισχύ⁷⁰. Η αποδοχή και η επικύρωση της Συνθήκης έπρεπε να γίνει το συντομότερο δυνατό και από γερμανικής πλευράς θα έπρεπε να γίνει από την ενιαία Γερμανία⁷¹. Ουσιαστικά, και η Συνθήκη Ένωσης⁷² και η Συνθήκη για την Οριστική Διευθέτηση καθιστούσαν σαφές ότι η Λ.Δ.Γ. έπαυε να υπάρχει με την ένωση και το έδαφός της ενσωματώθηκε στην Ο.Δ.Γ. με βάση το άρθρο 23 του Θεμελιώδους Νόμου. Έτσι, σαφέστατα προκύπτει ότι η Ο.Δ.Γ. παρέμεινε το ίδιο κράτος και ότι κανένα νέο κράτος δε

⁶⁸ 7 Collection of Decisions of the Federal Constitutional Court 1. Απόφαση του Συνταγματικού Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου (21 Μαΐου 1957), στην οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι το Βερολίνο αποτελούσε μέρος της Ο.Δ.Γ..

⁶⁹ Συνθήκη Οριστικής Διευθέτησης του ζητήματος της Γερμανίας, Μόσχα, 12 Σεπτεμβρίου 1990, 1969 UNTS 123.

⁷⁰ 15 Μαρτίου 1991.

⁷¹ Άρθρο 8 (1).

⁷² Treaty on the Establishment of Germany Unity, 31 August 1990, 30 ILM 457

δημιουργήθηκε. Τα συμπεράσματα αυτά επιβεβαιώνονται και από τη Διακοίνωση που απέστειλε στο Γενικό Γραμματέα των Η.Ε.⁷³ η κυβέρνηση της Ο.Δ.Γ.

Τη θέση της Γερμανίας αποδέχθηκαν και άλλα κράτη και διεθνείς οργανισμοί. Για παράδειγμα σε Βρετανικό Δικαστήριο σχολιάστηκε το θέμα του ονόματος και της νομικής προσωπικότητας της Γερμανίας ως εξής: «... από τις 3 Οκτωβρίου 1990 η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας χρησιμοποιεί την ονομασία Γερμανία, που αποτελεί μια συνοπτική εκδοχή του ονόματός της για διεθνείς σκοπούς... την ίδια ονομασία χρησιμοποιεί και στα Η.Ε. και την Ε.Ε... Ωστόσο... αυτό δε σημαίνει ότι δημιουργήθηκε ένα νέο κράτος αλλά η ΟΔΓ παρέμεινε το ίδιο κράτος παρά την αλλαγή στην έκταση του εδάφους της⁷⁴». Για τη συνέχεια της ιδιότητας της Γερμανίας, ως μέλους της Ε.Ε. δε δημιουργήθηκε ζήτημα μετά την επανένωση του 1990, γι' αυτό και δε χρειάστηκε να αποδείξει συνέχεια της προ – 1937 Γερμανίας με την «ενωμένη Γερμανία».

Η απάντηση στο παραπάνω ερώτημα δεν είναι ελεύθερη από αμφισβήτηση καθώς κανείς δεν μπορεί να υποστηρίξει απόλυτα και με επιχειρήματα τη μια ή την άλλη άποψη⁷⁵. Κατ' αρχάς ούτε η Συνθήκη Επανένωσης ούτε η Συνθήκη Οριστικής Διευθέτησης αναφέρει τον όρο επανένωση ή περιέχει τον ισχυρισμό της νομικής συνέχειας της ενωμένης Γερμανίας με την προ – 1937 Γερμανία. Το μόνο που αναφέρεται στο προοίμιο της Συνθήκης Επανένωσης είναι η φράση «συνέχεια της Γερμανικής Ιστορίας», που σαφέστατα υποδηλώνει αυτό το αποτέλεσμα. Επίσης, η κυβέρνηση της Γερμανίας δεν προέβαλε ποτέ τον ισχυρισμό της συνέχειας μετά το 1990, παρά το γεγονός ότι η φράση «συνέχεια της ιστορίας» επαναλήφθηκε. Τέλος, η Ο.Δ.Γ. ανέλαβε πλήρως την ευθύνη για τις πράξεις της Προπολεμικής Γερμανίας, πράξη που κρίθηκε ως μεγάλης ηθικής σημασίας.

Στην απόφασή του για την υπόθεση Teso, το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο⁷⁶ θεμελίωσε τη συνέχεια με το Προπολεμικό Γερμανικό κράτος στο δικαίωμα αυτοδιάθεσης του Γερμανικού λαού ως σύνολο. Έκρινε ότι ο γερμανικός λαός είναι φορέας του δικαιώματος αυτοδιάθεσης, με βάση το διεθνές εθιμικό δίκαιο. Όμως δεν έγινε καμία αναφορά στην ένωση, ούτε στην επανένωση, όρος που δεν

⁷³ 17 December 1990, 53 ZaoRV 1095.

⁷⁴ Affidavit of Dr Trauwein, Head Legal and Consular Department, German Embassy in London reproduced in (1997) 68 BY 525, 529.

⁷⁵ J. Crawford, *The creation of states*, 2nd ed., Oxford 2006, p.687.

⁷⁶ (1987) 91 ILR 211, 231.

χρησιμοποιήθηκε σε καμιά συμφωνία του 1990. Η Λ.Δ.Γ. και ο πληθυσμός της ενέκριναν την ένωση με δημοκρατικές εκλογές μέσω των αντιπροσώπων τους αλλά οι όροι της ένωσης δεν συγκεκριμενοποιούν την ταυτότητα και τη συνέχεια της Ο.Δ.Γ. με την Προπολεμική Γερμανία. Η Ο.Δ.Γ. υπέγραψε τις δύο Συνθήκες το 1990 χωρίς να θίξει το πρόβλημα της συνέχειας. Η επίκληση του δικαιώματος αυτοδιάθεσης θα μπορούσε να θεμελιώσει συνέχεια αλλά και ασυνέχεια με το προπολεμικό κράτος, παρ' όλ' αυτά προτιμήθηκε η πρώτη επιλογή.

Με βάση όλα τα παραπάνω εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς ότι δεν είναι σαφές τι συνέβη με την προ-1945 Γερμανία. Η Ο.Δ.Γ., μετά το 1990, είχε το δικαίωμα να επιβεβαιώσει τη συνέχεια και παρ' όλο που δεν το έπραξε με σαφήνεια, η απόφασή της να αναλάβει την ευθύνη και τις υποχρεώσεις των Γερμανικών Αρχών πριν και μετά το 1945, καταδεικνύει αυτήν την πρόθεση. Η συνέχεια αποδεικνύεται και μέσω των σχετικών αποφάσεων του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου. Επομένως η ορθότερη άποψη είναι ότι η τελική διευθέτηση του 1990 δεν περιελάμβανε την εξαφάνιση κάποιου κράτους αλλά τη σιωπηρή αποδοχή της συνέχειας της Προπολεμικής Γερμανίας με την Ο.Δ.Γ.⁷⁷.

5. Κατοχή υπό την απειλή ή χρήση βίας

Η πολεμική κατοχή δεν επηρεάζει τη συνέχεια του κράτους. Οι εξόριστες κυβερνήσεις έχουν αναγνωριστεί σε πολλές περιπτώσεις από τρίτα κράτη ως νόμιμες κατά τη διάρκεια της κατοχής. Αρκετές φορές, στο παρελθόν, το Συμβούλιο Ασφαλείας εξέδωσε συστάσεις προς τα κράτη να μην αναγνωρίσουν την κυβέρνηση της κατοχικής δύναμης και να θεωρούν την εξόριστη κυβέρνηση ως νόμιμη⁷⁸. Σε περίπτωση, όμως, που δεν υπάρχει θεσμική συνέχεια της εξόριστης με την προ κατοχής κυβέρνηση του κράτους, η αναγνώριση δεν μπορεί να αντιταχθεί στα τρίτα κράτη. Ελλείψει εξόριστης κυβέρνησης, η προσωρινή κυβέρνηση μπορεί να αποκτήσει ένα γενικό status ως μια οντότητα εξουσιοδοτημένη να ενεργεί εκ μέρους του κράτους, παρ' όλο που δεν είναι εκλεγμένη από το λαό του. Αυτό ακριβώς συνέβη στην περίπτωση του Ιράκ με τη συγκρότηση της Προσωρινής Συμμαχικής Αρχής και του Προσωρινού Κυβερνητικού Συμβουλίου. Με το Ψήφισμα 1438 του

⁷⁷ James Crawford, *The creation of states*, 2nd ed., Oxford 2006, p. 688.

⁷⁸ Π.χ. Κουβέιτ 1990-91.

Συμβουλίου Ασφαλείας⁷⁹ αποφάσισε να ενθαρρύνει τον Ιρακινό λαό να συγκροτήσει μία αντιπροσωπευτική κυβέρνηση, η εκλογή της οποίας θα πραγματοποιηθεί με ελεύθερες και δημοκρατικές εκλογές. Μέχρι να επιτευχθεί όμως κάτι τέτοιο διόρισε ένα Προσωρινό Κυβερνητικό Συμβούλιο με την εξουσιοδότηση που του παρέχει το Άρθρο VII του Χάρτη, ελλείψει εξόριστης κυβέρνησης⁸⁰. Σύμφωνα με τα παραπάνω, και σε κάθε περίπτωση η συνέχεια του κράτους σε περίπτωση βίαιης κατοχής εξασφαλίζεται μέχρι να εδραιωθεί η ειρήνη.

6. Πολλαπλές μεταβολές και συνέχεια κρατών

Όταν μεταβάλλονται περισσότερα από τα στοιχεία του κράτους, η συνέχεια δύσκολα «αποδεικνύεται» και ο ρόλος της αναγνώρισης τρίτων κρατών ενισχύεται σημαντικά. Τα παραδείγματα συνέχειας παρά τις σημαντικές μεταβολές συμπεριλαμβάνουν τη Σερβία μετά το 1918, τη Γερμανία μετά το 1945, την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας⁸¹ μετά το 1991 και την Πολωνία μετά το 1945.

Μετά από τα γεγονότα και τις εξελίξεις του 1945, το έδαφος και ο πληθυσμός της Πολωνίας μεταβλήθηκαν ουσιαστικά και επιβλήθηκε ένα τελείως διαφορετικό πολιτικό και θεσμικό σύστημα διακυβέρνησης. Η νέα κυβέρνηση ήταν τυπικά μόνο ανεξάρτητη. Όμως η κυβέρνηση του 1945 στην πράξη θεωρήθηκε ότι εκπροσωπούσε το ίδιο κράτος με την Πολωνία του 1939. Το 1945 υπήρξε μια διαδοχή στην κυβέρνηση αλλά καμία διαδοχή κρατών, ούτε δημιουργία νέου Πολωνικού κράτους. Ως απόδειξη της συνέχειας του Πολωνικού κράτους είναι η δέσμευση του από τις συνθήκες που είχαν συναφθεί πριν το 1939. Η κυβέρνηση της μετά-1945 Πολωνίας θεώρησε ότι δεσμεύεται από τις συμφωνίες και τις υποχρεώσεις που είχε αναλάβει πριν το 1945 η εξόριστη κυβέρνηση. Συνθήκες, εμπορικές και οικονομικές συμφωνίες⁸² ακόμη και αποφάσεις⁸³ των εσωτερικών Δικαστηρίων της Πολωνίας οδηγούν ξεκάθαρα στο συμπέρασμα ότι η Πολωνία πριν το 1939 και μετά

⁷⁹ SC Res 1482 (2003) της 23-05-2003

⁸⁰ (2003) 97 AJIL 823

⁸¹ O' Connell DP, *State Succession and the Theory of the State*, (1972) Grotius SP 23, vol II, p. 378-379 επίσης K. Marek, *Identity and Continuity of States in Public International Law*, Geneva Library Droz 1955, 237-262.

⁸² Trade and Payment Agreement of 11 November 1945 between G.B. and Polish Peoples Republic. Agreement for the Settlement of Lend-Lease and Other Claims of 28 June 1956 between USA and Poland, Crawford p. 693.

⁸³ Polish Supreme Court 1963, *Metropolitan Chapter in Poznan v State Treasury* (1963), 47 ILR 24.

το 1945 παρέμεινε το ίδιο κράτος, παρά τις ουσιώδεις μεταβολές στο έδαφος, τον πληθυσμό και την πολιτική του κατάσταση.

Το παραπάνω συμπέρασμα και το συλλογισμό ανέτρεψε η K. Marek με τη θεωρία της. Σύμφωνα με την άποψή της, η μετά-1945 Πολωνία ήταν ένα νέο κράτος και όχι η συνέχεια της προ-1939 Πολωνίας, η οποία συνέχιζε να υπάρχει μέσω της εξόριστης κυβέρνησης στο Λονδίνο. Επίσης θεωρούσε ότι η οντότητα που δημιουργήθηκε στην Πολωνία από την Ε.Σ.Σ.Δ. ήταν ένα κράτος – μαριονέτα, που δημιουργήθηκε από τη Σοβιετική Κυβέρνηση και μάλιστα υπό το μανδύα της «επανάστασης». Αυτός ήταν ένας τρόπος να παρεμβαίνει η κυβέρνηση της Σοβιετικής Ένωσης στα εσωτερικά ζητήματα του κράτους αυτού, το οποίο κατά τη Marek δεν αποτέλεσε συνέχεια της Πολωνικής Δημοκρατίας. Κατά τη Marek, ο τρόπος δημιουργίας της ανεξάρτητης οντότητας, καθώς και τα στοιχεία που συνιστούσαν την κρατική της υπόσταση δεν ήταν σύμφωνα με τους κανόνες του Διεθνούς Δικαίου, γεγονός που αποδεικνύεται από την κατάργηση όλων των οργάνων της Πολωνικής Δημοκρατίας. Συνεπώς δεν υπάρχει κανένα επιχείρημα που μπορεί να υποστηρίξει την άποψη της ταυτότητας-συνέχειας με το προϋφιστάμενο κράτος. Σε κανένα στοιχείο δεν μπορεί να στηρίξει κάποιος τη θέση ότι η Πολωνία μετά τη Γιάлта αποτελούσε συνέχεια της προ-1939 Πολωνικής Δημοκρατίας.

Στη θέση της Marek αντιτίθεται ο Crawford⁸⁴, ο οποίος σε καμιά περίπτωση δεν θεωρεί ότι η πολωνική κυβέρνηση, που εγκαταστάθηκε υπό Σοβιετική εντολή, ήταν κυβέρνηση ενός κράτους – μαριονέτα. Η κυβέρνηση του Lublin, θεωρούσε ότι αποτελούσε την κυβέρνηση της Πολωνίας, του προϋφιστάμενου κράτους και μετά από τον ανασχηματισμό της επικυρώθηκε ως τέτοια, στη Γιάлта. Ακόμη και η «εξόριστη κυβέρνηση του Λονδίνου», τη θεώρησε ως κυβέρνηση της Πολωνίας. Η μόνη λύση που προτείνει η Marek ήταν η αντικατάσταση της νέας Πολωνικής κυβέρνησης με την εξόριστη κυβέρνηση στο Λονδίνο.

Το πρόβλημα της ταυτότητας-συνέχειας δε θα είχε προκύψει αν οι εκλογές⁸⁵, που διεξήχθησαν το 1947 με βάση τις Συμφωνίες της Γιάλτας και του Πότσδαμ, εξέφραζαν τη λαϊκή βούληση. Παρά το γεγονός ότι οι εκλογές δεν διεξήχθησαν δημοκρατικά και ελεύθερα, η Πολωνία εξακολουθούσε να απολαμβάνει την

⁸⁴ J. Crawford, *The Creation of States*, 2nd ed., Oxford 2006, p.694-695.

⁸⁵ Davies, *Legal States of British Dependent Territories*, Cambridge University Press 1995, p. 1044, 1061-1062.

αναγνώριση από τα τρίτα κράτη ως μια νόμιμη κρατική οντότητα. Σ' αυτό το επιχείρημα, βασίζει η Marek τη θέση της ότι η έλλειψη ανεξαρτησίας μιας κυβέρνησης αναγνωρισμένου κράτους σημαίνει και την εξαφάνισή του ως νόμιμη οντότητα· ή ότι όπου μια αναγνωρισμένη κυβέρνηση ενός κράτους δεν είναι ανεξάρτητη τότε θα πρέπει να θεωρείται ως η κυβέρνηση ενός άλλου κράτους μαριονέτα. Και τα δύο επιχειρήματα είναι κατά τον Crawford⁸⁶ αβάσιμα. Είναι δυνατόν η απόλυτη έλλειψη ανεξαρτησίας ενός κράτους να οδηγήσει σταδιακά στην εξαφάνισή του αλλά αυτό το αποτέλεσμα δεν είναι ούτε αναπόφευκτο ούτε αυτόματο. Ένα κράτος συνεχίζει να υπάρχει ακόμη και αν η επιρροή και η ανεξαρτησία της πολιτικής του εξουσίας είναι μηδαμινή⁸⁷ ή αν όλο το έδαφός του βρίσκεται υπό κατοχή. Επομένως, η απώλεια της ανεξαρτησίας της πολιτικής εξουσίας ενός κράτους, για μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, δε σημαίνει αυτόματα την εξαφάνιση του ίδιου του κράτους, ειδικότερα όταν τα τρίτα κράτη εξακολουθούν να το αναγνωρίζουν.

Η έλλειψη ανεξαρτησίας της κυβέρνησης, από μόνη της, δεν ήταν αρκετά σημαντική για να διακόψει τη συνέχεια του Πολωνικού κράτους αλλά σε συνδυασμό με τις άλλες ουσιαστικές αλλαγές στο έδαφος, τον πληθυσμό και την πολιτική εξουσία, θα μπορούσε να επιφέρει αυτό το αποτέλεσμα. Ωστόσο τα τρίτα κράτη αναγνώρισαν τη νέα κυβέρνηση και απ' το γεγονός αυτό προκύπτει ότι η αναγνώριση δεν έχει καθοριστικό ρόλο σε θέματα εδαφικών και πολιτικών καθεστώτων αλλά αποτελεί ισχυρή απόδειξη σε οριακές περιπτώσεις. Η στενή σχέση μεταξύ Σοβιετικής Ένωσης και νέας Πολωνικής κυβερνητικής εξουσίας, ως επιχείρημα απ' την πλευρά της Marek δεν έχει ιδιαίτερη βαρύτητα. Ούτε η Βρετανική πρακτική όσον αφορά την εξόριστη πολωνική κυβέρνηση στο Λονδίνο καταδεικνύει έλλειψη ταυτότητας-συνέχειας με την προ-1945 Πολωνία. Εξάλλου η Βρετανία αναγνώρισε τη νέα κυβέρνηση της Πολωνίας όχι ένα νέο κράτος. Συμπερασματικά θα πρέπει να σημειωθεί ότι η δημιουργία και η αναγνώριση της μετά-1945 Πολωνικής κυβέρνησης δεν επηρέασε την ταυτότητα ή τη συνέχεια του Πολωνικού κράτους.

⁸⁶ J. Crawford, *The Creation of States*, 2nd ed., Oxford 2006, p.695

⁸⁷ Π.χ. Κίνα 1930-5, Ρωσία 1917-21, Αφγανιστάν 1989-96, Βοσνία-Ερζεγοβίνη 1991-4, Σομαλία 1991-2004, Ζαΐρ / Κονγκό 1997-2004.

Η συνέχεια και η διαδοχή κρατών με αναφορά στην πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. και τη Γιουγκοσλαβία

Η διάλυση των παραπάνω σοσιαλιστικών ομοσπονδιακών κρατών στα τέλη της δεκαετίας του '80 και τις αρχές του '90, αναδιαμόρφωσε το δίκαιο της διαδοχής των κρατών, που από την εποχή του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου αδρανούσε. Η «γέννηση» και ο «θάνατος» κρατών που συμπεριλαμβάνουν ζητήματα δικαίου διαδοχής, δε συμβαίνουν κάθε μέρα ούτε ακόμη κάθε χρόνο. Μετά από ένα κύμα εμφάνισης νέων κρατών (τα κράτη της Λατινικής Αμερικής στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, την αποαποικιοποίηση μετά το 1960, τη διάλυση της Ε.Σ.Σ.Δ. και της Γιουγκοσλαβίας), υπάρχουν συνήθως μεγάλα χρονικά διαστήματα, κατά τη διάρκεια των οποίων κανένα κράτος δεν εμφανίζεται ή εξαφανίζεται. Κάθε «κύμα» είναι μοναδικό ως προς τη φύση του. Η σπανιότητα τέτοιων γεγονότων τα οποία έχουν μεταξύ τους διαφορετικό πολιτικό περιεχόμενο, δικαιολογεί την ύπαρξη αντικρουόμενων και διαφορετικών θεωριών και πρακτικών.

Οι δύο συνθήκες⁸⁸, που αφορούν στη διαδοχή των κρατών, περιλαμβάνουν ρυθμίσεις, οι οποίες σχετίζονται περισσότερο με την προοδευτική ανάπτυξη του υπάρχοντος διεθνούς δικαίου παρά με την κωδικοποίησή του. Στην Έκτη Επιτροπή της Γενικής Συνέλευσης, οι εκπρόσωποι αρκετών κρατών, σχολιάζοντας το έργο της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου για το Σχέδιο των Άρθρων που αφορούν στη διαδοχή των κρατών, επεσήμαναν ότι το προσχέδιο ήταν αξιοσημείωτο καθώς δεν ήταν εύκολη η κωδικοποίηση σε ένα αντικείμενο που δε διέπεται από μια γενική θεωρία ή μια γενική πρακτική ή που το έθιμο δεν έχει ακόμη εδραιωθεί. Το κείμενο και το περιεχόμενο της Συνθήκης της Βιέννης ήταν προσαρμοσμένο στα γεγονότα της εποχής και για το λόγο αυτόν επικεντρώθηκε στα ζητήματα διαδοχής κρατών που δημιουργήθηκαν ως αποτέλεσμα της αποαποικιοποίησης⁸⁹.

Η διαδοχή των κρατών που ορίζεται ως «υποκατάσταση ενός κράτους σε ένα άλλο»⁹⁰, είναι έννοια νομική αλλά εμπεριέχει και πολλά πολιτικά στοιχεία-κριτήρια. Αυτό σημαίνει ότι τα αντικρουόμενα συμφέροντα των κρατών επηρεάζουν την

⁸⁸ Vienna Convention on Succession of states in Respect of Treaties, 1946 UNTS 3 (in force 6 November 1996). Vienna Convention on Succession of States in Respect of State Property, (1983) 22 ILM 306.

⁸⁹ Rein Müllerson, The Continuity and Succession of States by Reference to the Former U.S.S.R. and Yugoslavia, 42 ICLQ (1993) p. 475.

⁹⁰ Ορισμός με βάση το άρθρο 2(1) (b) της Σύμβασης της Βιέννης του 1978, 1946 UNTS 3.

εξέλιξη του δικαίου διαδοχής των κρατών. Τα συμφέροντα αυτά αντανακλώνται στις δύο θεωρίες του Διεθνούς Δικαίου για τη διαδοχή κρατών⁹¹. Η θεωρία της καθολικής διαδοχής υποστηρίζει ότι «το σύνολο των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων μεταβιβάζονται ipso jure από το ένα κράτος στο άλλο χωρίς εξαιρέσεις και τροποποιήσεις». Ως αντίδραση στην παραπάνω θεωρία, που ποτέ δεν εφαρμόστηκε στη διεθνή πρακτική, μια άλλη ακραία θεωρία υποστηρίζει ότι «τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις του κράτους που εξαφανίζεται δεν έχουν πλέον υποκείμενο και δε δεσμεύουν το διάδοχο κράτος»⁹².

Έτσι, επειδή τα ζητήματα διαδοχής των κρατών είναι κατά βάση πολιτικής φύσεως, οι αρχές και οι θεωρίες που τα διέπουν δεν μπορούν να είναι λεπτομερείς όπως σε άλλα θέματα του Διεθνούς Δικαίου⁹³. Η Διαδοχή κρατών δεν αποτελεί καθημερινό φαινόμενο αλλά όταν συμβαίνει κάθε περίπτωση είναι τόσο διαφορετική από την άλλη λόγω πολιτικών γεγονότων και συμφερόντων που δεν μπορούν να αποκρυσταλλωθούν σε λεπτομερείς γενικούς κανόνες⁹⁴. Οι αρχές που αφορούν σ' αυτά τα ζητήματα δεν μπορούν να είναι τόσο ακριβείς όπως συμβαίνει στην περίπτωση π.χ. των κανόνων που αφορούν στα διπλωματικά προνόμια και τις ασυλίες και εφαρμόζονται σε καθημερινή βάση εδώ και αιώνες.

Οι περιπτώσεις της διάλυσης της Ε.Σ.Σ.Δ. και της Γιουγκοσλαβίας αποδεικνύουν όλα τα παραπάνω. Με άλλα λόγια αποδεικνύουν την έλλειψη πάγιων και συγκεκριμένων κανόνων στα ζητήματα της διαδοχής και συνέχειας των κρατών, την κυρίως πολιτική και δευτερευόντως νομική τους φύση και τέλος το γεγονός ότι κάθε περίπτωση αποτελεί και ένα «νέο» προηγούμενο.

Πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.

Μετά την πτώση των ολοκληρωτικών καθεστώτων, η Σοβιετική Ένωση διασπάστηκε μονομιάς σε δώδεκα κράτη, όσες ήταν και οι δημοκρατίες που τη συνέθεταν⁹⁵. Η διαδικασία ανεξαρτησίας των δώδεκα δημοκρατιών πραγματο-

⁹¹ Ο' Connell DP, *State Succession and the Theory of the State*, (1972) Grotius SP 23, vol. I p. 7-8.

⁹² Tabula rasa.

⁹³ Π.χ. Ακριβείς και σαφείς είναι οι υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των κρατών στην Α.Ο.Ζ.

⁹⁴ Για το λόγο αυτόν η Συνθήκη της Βιέννης (1978) δε θεωρείται κωδικοποιητική του Δ.Δ. αλλά εκφράζει την προοδευτική εξέλιξη του Δ.Δ. βλ. Εμ. Ρούκουνας, *Διεθνές Δίκαιο* τόμος III, 1985, σελ. 104.

⁹⁵ Μετά την απόσχιση των τριών Βαλτικών χωρών, η οποία έγινε «αυτοδίκαια».

ποιήθηκε εκτός του πεδίου του διεθνούς και εσωτερικού δικαίου. Ήταν μια *de facto* διαδικασία που επισπεύσθηκε εξαιτίας της πολιτικής κρίσης που ξέσπασε στη Ρωσία. Οι περισσότερες από τις δώδεκα Σοβιετικές δημοκρατίες θεώρησαν απαραίτητο να διεξάγουν δημοψήφισμα για να αποφασιστεί η απόσχιση από την Ένωση. Η κίνηση αυτή δείχνει ξεκάθαρα ότι οι δημοκρατίες παρόλο που δεν είχαν νομική βάση να στηρίζουν την απόσχιση-ανεξαρτησία, θέλησαν να δώσουν ένα είδος νομιμότητας στην αποχώρησή τους. Η λύση που βρήκαν ήταν το δημοψήφισμα, το οποίο αποτελεί αδιαμφισβήτητα μια θεμιτή λύση, η οποία εξασφαλίζει και το σεβασμό στην αρχή της αυτοδιάθεσης πάνω στην οποία στήριζαν το δικαίωμα απόσχισής τους.

Η ακριβής ημερομηνία μετά την οποία έπαυσε να υπάρχει η Ε.Σ.Σ.Δ. είναι αντικείμενο αμφισβήτησης. Ουσιαστικά, αυτό συνέβη όταν η εξουσία πέρασε από τον Gorbachef στον Yeltsin μετά το αποτυχημένο κίνημα του Αυγούστου 1991⁹⁶. Τυπικά όμως έπαυσε να υπάρχει στις 8 Δεκεμβρίου, ημέρα συνάντησης των ηγετών της Ρωσίας, της Ουκρανίας και της Λευκορωσίας δήλωσαν ότι «η Ε.Σ.Σ.Δ. έπαυσε να υπάρχει ως υποκείμενο του Διεθνούς Δικαίου και ως γεωπολιτική οντότητα». Ακόμη αποφάσισαν να ιδρύσουν μια Κοινοπολιτεία Ανεξάρτητων κρατών (CIS)⁹⁷, η οποία θα ήταν ανοιχτή σε όλες τις πρώην δημοκρατίες της Ε.Σ.Σ.Δ.

Το ερώτημα που ακόμη παραμένει ανοιχτό είναι αν πρόκειται για διαμελισμό του κράτους ή αν υπήρξαν αποχωρήσεις από αυτό, ενώ συνέχιζε να υπάρχει παρά τις αλλαγές σε πληθυσμό, έδαφος και σύνορα. Οι αλλαγές στην οικονομία και τις κοινωνικές δομές στοιχειοθετούν μια βαθιά κοινωνική επανάσταση. Η κομμουνιστική ιδεολογία και πολιτική αντικαταστάθηκαν από την ελεύθερη οικονομική αγορά και φιλελεύθερες ιδέες. Παρά τις προσπάθειες της σοβιετικής διπλωματίας και των νομικών θεωρητικών να αποδείξουν ότι μια κοινωνική επανάσταση (και ειδικότερα σοσιαλιστική) διασπά την ύπαρξη των κρατών, ώστε να μην υπάρχει ζήτημα διαδοχής των κρατών σε τέτοιες περιπτώσεις, η θέση αυτή δεν υποστηρίχθηκε ούτε από τη θεωρία ούτε από την πρακτική. Συνεπώς, ακόμη και οι βαθιές κοινωνικές αλλαγές, δεν επηρεάζουν πάντα τη συνέχεια ενός κράτους⁹⁸.

⁹⁶ Roland Rich, *Recognition of States: The Collapse of Yugoslavia and the Soviet Union* 4 EJIL p. 44 (1993).

⁹⁷ Agreement Establishing CIS December 8 and 21 1991 (1992) *International Legal Materials*

⁹⁸ Rein Müllerson, *The Continuity and Succession of States by Reference to the Former U.S.S.R. and Yugoslavia*, 42 ICLQ (1993) p. 476.

Για να καταλήξει κανείς στο αν, από πλευράς Διεθνούς Δικαίου, υπήρξε διαμελισμός της Ε.Σ.Σ.Δ. (οπότε και έπαψε να υπάρχει και μόνο διάδοχα κράτη προέκυψαν) η αν μια από τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες συνεχίζει την ύπαρξή της, θα πρέπει να ληφθούν υπόψη τόσο αντικειμενικοί όσο και υποκειμενικοί παράγοντες. Οι εν λόγω παράγοντες καταδεικνύουν ότι μια ανάλυση της διεθνούς προσωπικότητας των κρατών που υπάρχουν στη θέση της Ε.Σ.Σ.Δ., υποστηρίζει ότι υπήρξε διάσπαση τμημάτων του εδάφους της, ενώ ο πυρήνας της (η Ρωσία) εξακολουθεί να υπάρχει ως συνέχεια της Ένωσης. Το ερώτημα που παραμένει είναι το ποιοι είναι αυτοί οι παράγοντες.

Πρώτον, μετά τη διάλυση της Ένωσης, η Ρωσία παραμένει πολύ μεγαλύτερη από όλες τις άλλες πρώην Σοβιετικές δημοκρατίες μαζί. Παρ' όλο που οι 14 δημοκρατίες αποχώρησαν και από πολιτικής άποψης μιλάμε για διάλυση της Ένωσης, γεωγραφικά και δημογραφικά παραμένει ένα από τα μεγαλύτερα κράτη στον κόσμο. Δεύτερον, η Σοβιετική Ρωσία μετά το 1917 και ειδικότερα η Σοβιετική Ένωση μετά το 1922, αντιμετωπίζονταν ως συνέχεια της Αυτοκρατορικής Ρωσίας. Κατά μία έννοια οι αλλαγές μετά το 1990 είναι πιο βαθιές από αυτές που συνέβησαν μετά την επανάσταση του 1917. Παρ' όλο που η σοσιαλιστική επανάσταση άλλαξε τη φύση της τσαρικής Ρωσίας σε πολλούς τομείς, δεν απέβαλε τον αυτοκρατορικό της χαρακτήρα. Ακόμη και ο εθνικός ύμνος της Ε.Σ.Σ.Δ. άρχιζε με τα λόγια: Αδιάσπαστη Ένωση των ελεύθερων δημοκρατιών ενωμένη για πάντα από τη Μεγάλη Ρωσία.

Οι παραπάνω παράγοντες έχουν αντικειμενικό χαρακτήρα. Αλλά σε αρκετές περιπτώσεις υποκειμενικοί παράγοντες παίζουν το σημαντικότερο ρόλο. Αυτό συμβαίνει επειδή σε πολλές περιπτώσεις, όπου υπάρχουν ουσιαστικές αλλαγές, η συνέχεια εξαρτάται από την αναγνώριση⁹⁹ των τρίτων κρατών. Ίσης και για πολλούς μεγαλύτερης σημασίας¹⁰⁰ είναι και η άποψη που εκφράζει το ίδιο το κράτος για το αν αποτελεί ή όχι συνέχεια του παλιού. Έτσι σε περιπτώσεις όπου έχουν συμβεί ουσιαστικές αλλαγές και υπάρχουν αμφιβολίες, η συμπεριφορά του ίδιου του κράτους και

⁹⁹ James Crawford, *The creation of states*, 2nd ed., Oxford 2006, p. 486.

¹⁰⁰ Rein Müllerson, *The Continuity and Succession of States by Reference to the Former U.S.S.R. and Yugoslavia*, 42 ICLQ (1993) p. 477.

η αναγνώριση από την πλευρά τρίτων κρατών¹⁰¹ είναι τα κριτήρια για τη συνέχεια ενός κράτους.

Η στάση της Ρωσίας ήταν σαφής. Ο Υπουργός των Εξωτερικών της Ρωσικής Ομοσπονδίας είχε δηλώσει ότι «η Ρωσία ως συνέχεια της Ε.Σ.Σ.Δ. έχει ως σκοπό να προωθήσει με κάθε δυνατό τρόπο το έργο των Η.Ε.». Ο Πρόεδρος Yeltsin επίσης δήλωσε ότι: «η συμμετοχή της Ε.Σ.Σ.Δ. στον Ο.Η.Ε., το Συμβούλιο Ασφαλείας και όλα τα άλλα όργανα και τους οργανισμούς του συστήματος των Η.Ε., συνεχίζεται από τη Ρωσική Ομοσπονδία με την υποστήριξη των χωρών της CIS». Τα ίδια τα κράτη της CIS είχαν εκφράσει τη στάση τους στο θέμα με την απόφαση της 21^{ης} Δεκεμβρίου 1991: «Τα κράτη της Κοινοπολιτείας υποστηρίζουν τη συνέχεια της συμμετοχής της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. από τη Ρωσία στα Η.Ε.». Κανένα κράτος ή οργανισμός δεν έφερε αντίρρηση στη Ρωσία ως συνέχεια της Ε.Σ.Σ.Δ.. Συνεπώς, η Ρωσία με αυτήν την ιδιότητα, δεν ήταν υποχρεωμένη να υποβάλει και πάλι αίτηση για εισδοχή στον Ο.Η.Ε., ενώ τα άλλα διάδοχα κράτη έπρεπε να ακολουθήσουν τη συνηθισμένη διαδικασία υποβολής αίτησης εισδοχής πλην της Ουκρανίας και της Λευκορωσίας, οι οποίες ήταν μέλη του Ο.Η.Ε από το 1945.

Το ζήτημα της ιδιότητας του μέλους των Η.Ε. στη συγκεκριμένη περίπτωση λύθηκε με τον ίδιο ακριβώς τρόπο, όπως το πρόβλημα της ιδιότητας του μέλους της Ινδίας και του Πακιστάν το 1947, παρόλο που στην περίπτωση της Ινδίας κατά την κρατούσα άποψη υπήρξε απόσχιση του Πακιστάν ενώ στην περίπτωση της Ε.Σ.Σ.Δ. γίνεται λόγος για διάλυση με συμφωνία. Τα Η.Ε., το 1947, ενήργησαν με βάση τη γνωμοδότηση του Γενικού Γραμματέα, η οποία υποστήριξε ότι, με βάση το Διεθνές Δίκαιο, το τμήμα του ήδη υπάρχοντος κράτους, που αποχωρεί, αποτελεί ένα νέο κράτος, το οποίο δεν δεσμεύεται από τις υποχρεώσεις του παλιού κράτους. Και επίσης ότι αυτή η αποχώρηση δεν επηρέαζε τη διεθνή θέση της Ινδίας, η οποία εξακολουθούσε να είναι μέλος των Η.Ε., σε αντίθεση με το Πακιστάν, που δεν αποτελούσε μέλος τους¹⁰². Η διαδοχή της ιδιότητας του μέλους των Η.Ε. θεωρείται από πολλούς εθιμικός κανόνας¹⁰³ στα θέματα διαδοχής κρατών. Άρα αν ένα κράτος, που παρά τις ουσιαστικές μεταβολές, διατηρεί τη συμμετοχή του στους διεθνείς

¹⁰¹ Η αναγνώριση ως βασικό κριτήριο για τη συνέχεια διατυπώθηκε αρχικά στην περίπτωση της Ινδίας μετά το 1947.

¹⁰² U.N. Doc A/CN./149.

¹⁰³ Rein Müllerson, *The Continuity and Succession of States by Reference to the Former U.S.S.R. and Yugoslavia*, 42 ICLQ (1993) p. 478.

οργανισμούς, δεν «κληρονομεί» την ιδιότητα του μέλους αλλά αντιθέτως τη συνεχίζει. Με λίγα λόγια, με τη διαδοχή δεν υπάρχει διακοπή. Υπό αυτήν την έννοια η Ρωσία συνέχισε την ύπαρξη της Ε.Σ.Σ.Δ. παρά τον περιορισμό της εδαφικής της έκτασης και τη μείωση του πληθυσμού.

Η στάση της Ρωσίας δείχνει και αυτή με τη σειρά της ότι θεώρησε τον εαυτό της συνέχεια της Ε.Σ.Σ.Δ. Επιπλέον, και τα τρίτα κράτη είτε την αναγνώρισαν ευθέως είτε δεν προέβαλαν αντιρρήσεις, συναινώντας έτσι σιωπηρά. Οι λόγοι που τρίτα κράτη την αναγνώρισαν ως συνέχεια της πρώην Σοβιετικής Ένωσης δεν ήταν απόλυτα νομικοί, αλλά το αποτέλεσμα αυτής τους της ενέργειας είχε ουσιαστικές νομικές συνέπειες. Για παράδειγμα, τα μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας δεν έδειξαν διάθεση να θέσουν ζήτημα που αφορούσε στην ιδιότητα του μόνιμου μέλους. Η αναγνώριση της Ρωσίας, ως συνέχεια της Ε.Σ.Σ.Δ., δεν δύναται να βασιστεί σε νομικά επιχειρήματα αλλά εξυπηρετούσε την επίλυση σημαντικών νομικών και πρακτικών προβλημάτων, που αφορούν τόσο στην ύπαρξη της ίδιας όσο και των άλλων διάδοχων κρατών. Και αυτό σημαίνει ότι η Ρωσία ανέλαβε όλες τις υποχρεώσεις καθώς και τα δικαιώματα της προϋφιστάμενης ένωσης.

Όμως, το ό,τι η Ρωσία αποτελεί κράτος-συνέχεια της Ε.Σ.Σ.Δ. και ανέλαβε τις διεθνείς της υποχρεώσεις δεν σημαίνει ότι αυτές παραμένουν οι ίδιες. Η ουσιώδης μεταβολή των περιστάσεων οδήγησε σε μερική αναπροσαρμογή τους. Για παράδειγμα, η Ρωσία (σε αντίθεση με την Ε.Σ.Σ.Δ.) δεν είναι σε θέση να εκπληρώσει όλες τις υποχρεώσεις της, που απορρέουν από συνθήκες, που αφορούν στην οριοθέτηση ή τη συνεργασία στη Βαλτική θάλασσα, αφού η Βαλτική ακτογραμμή της μειώθηκε σημαντικά. Αντίθετη άποψη υιοθέτησε το Διεθνές Δικαστήριο στην *Υπόθεση του Σχεδίου Gabjicovo-Nagymaros*¹⁰⁴. Εξετάζοντας την ισχύ μιας Συνθήκης του 1977 μεταξύ Ουγγαρίας και Σλοβακίας αρνήθηκε να δεχθεί ότι η μεταβολή στο καθεστώς της Ουγγαρίας και της Τσεχοσλοβακίας¹⁰⁵ αποτελούσε θεμελιώδη μεταβολή των συνθηκών με βάση το άρθρο 62 της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (1969)¹⁰⁶. Με βάση τη ρήτρα *rebus sic stantibus* η Ουγγαρία ισχυρίστηκε ότι η μεταβολή των περιστάσεων στο πολιτικό και οικονομικό πεδίο

¹⁰⁴ *Gabjicovo - Nagymaros Project, Hungary/Slovakia*, ICJ Reports 1997, p. 7,69-72 paras. 116-123.

¹⁰⁵ Διάλυση του κράτους της Τσεχοσλοβακίας από την οποία προέκυψαν η Δημοκρατία της Τσεχίας και η Δημοκρατία της Σλοβακίας.

¹⁰⁶ Vienna Convention on Succession of states in Respect of Treaties, 1946 UNTS 3 (in force 6 November 1996).

μπορούσε να οδηγήσει στη λύση μιας συνθήκης. Όμως το Δικαστήριο απέρριψε τους ισχυρισμούς της και εφαρμόζοντας το άρθρο 12 της Σύμβασης της Βιέννης για τη Διαδοχή Κρατών σε Συνθήκες (1978)¹⁰⁷, έκρινε ότι τα συμβαλλόμενα μέρη δεσμεύονται από τους όρους της Συνθήκης του 1977 παρά τη διαίρεση της Τσεχοσλοβακίας σε δύο κράτη. Η κρίση του Δικαστηρίου βασίστηκε στο άρθρο 12 καθώς το περιεχόμενο της Συνθήκης ήταν σχετικό με εδαφικά ζητήματα¹⁰⁸.

Εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς ότι στο σημείο αυτό υπάρχει διχογνωμία, καθώς έχει υποστηριχθεί η άποψη¹⁰⁹ ότι η απόκτηση ή η απώλεια εδάφους δεν επηρεάζει τη συνέχεια των κρατών και αυτό συμβαίνει ακόμη και όταν το έδαφος που αποκτάται ή χάνεται είναι μεγαλύτερο απ' το αρχικό ή αυτό που απομένει. Η αντίθετη άποψη¹¹⁰ θεωρεί ότι στις ουσιαστικές εδαφικές και δημογραφικές μεταβολές απαιτείται η εφαρμογή του δόγματος *rebus sic stantibus* ώστε να προσαρμοστούν οι υποχρεώσεις του κράτους στα νέα δεδομένα. Θα πρέπει δηλαδή να γίνουν κάποιες τροποποιήσεις. Η συνέχιση της Ε.Σ.Σ.Δ. μέσω της Ρωσίας δε σημαίνει ότι τα άλλα πρώην σοβιετικά κράτη είναι αμέτοχα στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις της. Είναι διάδοχα κράτη της και αυτό επηρεάζει τη διεθνή θέση της Ρωσίας. Εξάλλου οι χώρες της CIS έχουν υπογράψει μια σειρά από συμφωνίες και αποφάσεις για τα ζητήματα της διαδοχής.

Τα παραπάνω επιβεβαιώνει, αρχικά, η Συνθήκη που είχε υπογραφεί πριν τη διάλυση της Ένωσης¹¹¹ με οκτώ δημοκρατίες για τη διαδοχή του χρέους και του ενεργητικού της Ε.Σ.Σ.Δ. Ακόμη οι χώρες της CIS είχαν συμφωνήσει για μια σωστή, δίκαιη και ακριβή διανομή της περιουσίας της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. Τέλος, και εφόσον είχε γίνει αντιληπτό πόσο δύσκολο ήταν να επιλυθούν τα ζητήματα διαδοχής, οι χώρες της CIS υπέγραψαν συμφωνίες¹¹² και αναγνώρισαν ότι όλα τα μέλη της είναι διάδοχοι στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.

¹⁰⁷ Vienna Convention on the Law of Treaties, Δ.Σ. Κωνσταντόπουλος, Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο, τόμος III, εκδ. Σάκκουλα 1986, σελ. 265.

¹⁰⁸ I. Brownlie, *Principles of Public International Law*, 6th ed., Oxford 2003, p.595, 634.

¹⁰⁹ James Crawford, *The Creation of States*, 2nd ed., Oxford 2006, p. 679.

¹¹⁰ Rein Müllerson 42, *The Continuity and Succession of States by Reference to the Former U.S.S.R. and Yugoslavia*, ICLQ (1993) p. 479.

¹¹¹ (1992) ILM 138

¹¹² http://en.wikipedia.org/wiki/Commonwealth_of_Independent_States

Η στάση των τρίτων κρατών

Η αντίδραση των κρατών εκτός των συνόρων της Ε.Σ.Σ.Δ., ήταν σχετικά ομοιόμορφη. Οι προθέσεις των πρώην σοβιετικών δημοκρατιών για ανεξαρτησία έγιναν αποδεκτές ευμενώς αλλά και υπό προϋποθέσεις. Ο σεβασμός στο δικαίωμα αυτοδιάθεσης των λαών, εφόσον συνοδεύεται από δημοκρατικές διαδικασίες και εγγυήσεις, αποτέλεσε ισχυρό επιχείρημα για την αναγνώριση των παραπάνω δημοκρατιών.

Η Βρετανική κυβέρνηση δυσκολεύτηκε να κρίνει την κίνηση ανεξαρτησίας των σοβιετικών κρατών¹¹³. Όταν ρωτήθηκε αν η ανεξαρτησία θα εξαρτηθεί από τον όρο του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η βρετανική κυβέρνηση μέσω του εκπροσώπου της απάντησε ότι όταν πρόκειται για αναγνώριση οι προϋποθέσεις είναι συγκεκριμένες: ορισμένη εδαφική περιοχή, αποτελεσματικός έλεγχος σ' αυτήν την εδαφική περιοχή, έλλειψη χρήσης βίας κατά το σχηματισμό του κράτους κ.ά. Η Βρετανία ήθελε ουσιαστικά να εξασφαλίσει την ισχύ συνθηκών, που είχε υπογράψει με την Ε.Σ.Σ.Δ. και αφορούσαν στα πολιτικά δικαιώματα, στον αφοπλισμό καθώς και σε οικονομικές υποχρεώσεις, στο έδαφος των νέων αποσχισθέντων κρατών. Μετά τη Συμφωνία της Alma Ata με την οποία τα νέα κράτη ανέλαβαν τις υποχρεώσεις τους, το Η.Β. αναγνώρισε τη Ρωσία ως συνέχεια της Ε.Σ.Σ.Δ. και μαζί με τα υπόλοιπα κράτη της Ε.Ε. αναγνώρισε σταδιακά και τα νέα ανεξάρτητα κράτη¹¹⁴.

Από την πλευρά των Η.Π.Α. ο τότε πρόεδρος Bush αναγνώρισε όλα τα πρώην σοβιετικά κράτη μέσω του χριστουγεννιάτικου διαγγέλματος προς το έθνος, διαιρώντας τα σε τρεις κατηγορίες¹¹⁵: «Πρώτον οι Η.Π.Α. αναγνωρίζουν τη Ρωσία ως συνέχεια της Ε.Σ.Σ.Δ. και ως μόνιμο μέλος Συμβουλίου Ασφαλείας. Δεύτερον αναγνωρίζουν την ανεξαρτησία της Ουκρανίας, Αρμενίας, του Καζακστάν, της Λευκορωσίας και του Κιργιστάν με την υπόσχεση ότι θα συναφθούν διπλωματικές σχέσεις μεταξύ τους. Και τρίτον τις έξι πρώην δημοκρατικές δημοκρατίες (Μολδαβία, Τουρκμενιστάν, Αζερμπαϊτζάν, Τατζικιστάν, Γεωργία, Ουζμπεκιστάν) αλλά με την επιφύλαξη ότι θα συνάψουν διπλωματικές σχέσεις όταν δώσουν εγγυήσεις για υιοθέτηση δημοκρατικών αρχών και σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

¹¹³ A.V. Lowe and Colin Warbrick, *Current Developments: International Law* 41 ICLQ (1992) p. 481.

¹¹⁴ Με τα υπόλοιπα μέλη της Ε.Ε. το Η.Β. αναγνώρισε 8 δημοκρατίες (εκτός του Κιργιστάν, Τατζικιστάν και τη Γεωργία).

¹¹⁵ Ronald Rich, *Symposium: Recognition of States*, 4 EJIL (1993) p. 42.

Μια ελαφρώς διαφορετική μέθοδο υιοθέτησε η Αυστραλία με την αναγνώριση των 11 ιδρυτικών μελών της CIS. Αναγνώρισε επίσης, τη Ρωσία ως κρατική συνέχεια της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. και υποσχέθηκε να συνάψει διπλωματικές σχέσεις με τα νέα κράτη. Όσον αφορά τη Γεωργία δεν εκφράστηκε καθώς βρισκόταν σε εσωτερική πολιτική ταραχή δεν πληρούσε το κριτήριο της ύπαρξης σταθερής πολιτικής εξουσίας.

Η πολιτική ανάγκη να αναλάβει δράση η Ε.Ε. στην περίπτωση της Ρωσίας ήταν έντονη. Είχε αρχίσει να φαίνεται ξεκάθαρα ότι τα κριτήρια της κρατικής κυριαρχίας, δεν παρείχαν στην Ε.Ε. τα κατάλληλα διπλωματικά εργαλεία ώστε να μεσολαβήσει και να ξεπεραστεί η κρίση με τον πιο ανώδυνο τρόπο. Η αναγνώριση ως απλή διακήρυξη ενός μη εξακριβωμένου γεγονότος δεν παρείχε επαρκή μέσα την Ε.Ε. ώστε να ελέγχει και να επηρεάζει την κατάσταση.

Το Δεκέμβριο του 1991 λοιπόν, οι Υπουργοί Εξωτερικών των κρατών-μελών της Ε.Ε. συναντήθηκαν και εξέδωσαν τη Διακήρυξη με τις Κατευθυντήριες Γραμμές για την αναγνώριση των νέων κρατών της Ανατολικής Ευρώπης και της Σοβιετικής Ένωσης¹¹⁶. Αυτό το κείμενο είχε σκοπό να επηρεάσει τις διεθνείς αντιδράσεις στο θέμα της αναγνώρισης, τροποποιώντας με τον τρόπο αυτό το δίκαιο της αναγνώρισης των κρατών.

Τη χρονική στιγμή που εκδόθηκε η Διακήρυξη, οι χώρες της Ε.Ε. είχαν μόλις υποδεχθεί τις τρεις Βαλτικές χώρες στη διεθνή κοινότητα αλλά δεν είχαν επεκταθεί στα άλλα νέα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης. Οπότε, η χρήση και μόνο του όρου στον τίτλο των οδηγιών προμήνυε ότι θα τα αναγνώριζαν. Η Διακήρυξη ξεκινά αναφερόμενη στην Τελική Πράξη του Ελσίνκι¹¹⁷ και το Χάρτη του Παρισιού¹¹⁸ και κυρίως στην αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών. Στη συνέχεια επιβεβαιώνει την ετοιμότητα των χωρών της Ε.Ε. να αναγνωρίσουν τα νέα κράτη με βάση τα κλασικά κριτήρια της διεθνούς πρακτικής και της πολιτικής πραγματικότητας της κάθε περίπτωσης.

Η αναφορά του κειμένου στην πολιτική πραγματικότητα επιβεβαιώνει το σχόλιο του Lauterpacht ότι η αναγνώριση είναι ζήτημα πολιτικής αλλά σπάνια

¹¹⁶ 31 ILM 1992 p. 1486-7.

¹¹⁷ 14 ILM 1973 p. 1292.

¹¹⁸ 30 ILM p.190.

εκφράζεται με τόσο σαφή και ξεκάθαρο τρόπο¹¹⁹. Οι Οδηγίες περιγράφουν τα υποψήφια για αναγνώριση κράτη «ως οντότητες που οικοδομήθηκαν σε δημοκρατικές βάσεις, αποδέχθηκαν τις ανάλογες διεθνείς υποχρεώσεις και υπέβαλαν τον εαυτό τους καλή τη πίστει, σε μια ειρηνική διαδικασία και σε διαπραγματεύσεις». Συγκεκριμένα, περιλαμβάνουν τις παρακάτω προϋποθέσεις:

- Σεβασμός προς τις υποχρεώσεις του Χάρτη του Η.Ε., τις δεσμεύσεις που περιγράφονται στην Τελική Πράξη του Ελσίνκι και τη Χάρτα του Παρισιού και ειδικότερα όσον αφορά το κράτος δικαίου, τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα.
- Εγγυήσεις για τα δικαιώματα εθνικών ομάδων και μειονοτήτων.
- Σεβασμός στο απαραβίαστο των συνόρων, τα οποία μπορούν να μεταβληθούν αποκλειστικά με ειρηνικά μέσα και κοινή συμφωνία.
- Αποδοχή όλων των σχετικών δεσμεύσεων, που αφορούν στον αφοπλισμό και στη μη χρήση πυρηνικών όπλων, με σκοπό την ασφάλεια και την περιφερειακή ανάπτυξη.
- Δέσμευση να διευθετηθούν με διεθνή συνθήκη ή με διαιτησία όπου θεωρηθεί σκόπιμο, όλα τα σχετικά με τη διαδοχή ζητήματα.

Στο περιεχόμενο των οδηγιών συμπεριλαμβάνεται και η προειδοποίηση ότι οι χώρες της Ε.Ε. «δε θα αναγνωρίσουν οντότητες που είναι αποτέλεσμα χρήσης βίας» και «ότι θα λάβουν υπόψιν τους τις συνέπειες της αναγνώρισής τους στα γειτονικά κράτη».

Θα μπορούσε κανείς να ισχυρισθεί ότι οι Κατευθυντήριες Γραμμές κάνουν τη διαδικασία αναγνώρισης δυσκολότερη και πιο πολύπλοκη καθώς διατηρούν τα κλασικά κριτήρια της διεθνούς πρακτικής προσθέτοντας παράλληλα και νέες προϋποθέσεις-απαιτήσεις. Στην πραγματικότητα, όμως, οι νέες προϋποθέσεις είχαν σκοπό να παραγκωνίσουν την προηγούμενη πρακτική που κατ' εξοχήν βασιζόταν στα κλασικά κριτήρια κρατικής κυριαρχίας του Διεθνούς Δικαίου¹²⁰. Οι Κατευθυντήριες Γραμμές εμπεριέχουν τις κλασσικές προϋποθέσεις της ύπαρξης κράτους της Συνθήκης του Montevideo¹²¹ καθώς γίνεται αναφορά στη διεθνή

¹¹⁹ Ronald Rich, Symposium: Recognition of States, 4 EJIL (1993) p. 49

¹²⁰ Ronald Rich, Symposium: Recognition of States, 4 EJIL (1993) p. 44.

¹²¹ Convention on the Rights and Duties of States, Montevideo, 26 December 1933, 165 LNTS 19.

πρακτική και την πολιτική πραγματικότητα¹²² της κάθε περίπτωσης. Οι προϋποθέσεις του σεβασμού των δικαιωμάτων των μειονοτήτων, του απαραβίαστου των συνόρων, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κ.τ.λ. όμως δεν προβλέπονται από την προαναφερόμενη Συνθήκη. Τα κριτήρια αυτά δεν αποτελούν πρόσθετες προϋποθέσεις της ύπαρξης κράτους. Αντιθέτως θεωρούνται πολιτικοί όροι¹²³, οι οποίοι παράλληλα με το θεσμό της αναγνώρισης εξυπηρετούν την πραγματοποίηση πολιτικών στόχων¹²⁴. Την άποψη αυτήν επιβεβαιώνει και η Βρετανική πρακτική αναγνώρισης κρατών, η οποία γενικότερα επικεντρώνεται στα κλασικά κριτήρια της Συνθήκης του Modevideo. Έτσι, όταν το 1993 το Η.Β. αναγνώρισε την Ερυθραία δεν έγινε καμία αναφορά στις προϋποθέσεις των Κατευθυντήριων Γραμμών της Ε.Ε.¹²⁵.

Την ίδια άποψη υποστήριξε και ο Brownlie θεωρώντας ότι ο έλεγχος της δημοκρατικής δομής ενός κράτους ως κριτήριο νομιμότητας και συνεπώς αναγνώρισης ενός κράτους αποτελεί ανεπίτρεπτη παρέμβαση στα εσωτερικά του ζητήματα. Πέρα από την αρχή της μη επεμβάσεως στις εσωτερικές υποθέσεις ενός κράτους, δεν μπορεί να εντοπίσει τα κριτήρια εκτίμησης της δημοκρατικότητας του. Για το λόγο αυτόν πιστεύει ότι οι Κατευθυντήριες Γραμμές περιέχουν όρους που θα εφαρμοστούν μόνο στην περίπτωση των κρατών της Ανατολικής Ευρώπης και της Σοβιετικής Ένωσης¹²⁶, τα οποία αποτελούν μια ξεχωριστή και ιδιαίτερη περίπτωση.

Η ιδιόμορφη περίπτωση των τριών Βαλτικών Κρατών

Η αντιμετώπιση της Λιθουανίας, της Λετονίας και της Εσθονίας από την πλευρά της Σοβιετικής Ένωσης, όσον αφορά στο ζήτημα της δυνατότητας απόσχισης, ήταν τελείως διαφορετική σε σχέση με αυτή των δώδεκα υπόλοιπων δημοκρατιών, κυρίως για λόγους ιστορικούς-πολιτικούς. Η προσάρτησή τους στην Ε.Σ.Σ.Δ. έγινε το 1940 ως αποτέλεσμα της απειλής χρήσης βίας, καθώς η σοβιετική κυβέρνηση επέβαλε στα νομοθετικά τους σώματα, να ψηφίσουν την προσάρτηση και

¹²² Ο όρος πολιτική πραγματικότητα αναφέρεται στον αποτελεσματικό έλεγχο που ασκεί η κυβέρνηση ενός κράτους στο έδαφος του. DJ Harris, *Cases and Materials on Public International Law*, 5th ed., Sweet & Maxwell, p. 148.

¹²³ Ωστόσο ο σεβασμός στην αρχή της αυτοδιάθεσης μπορεί να αποτελέσει νόμιμο κριτήριο αναγνώρισης, *Southern Rhodesia case (1977) 8IRGDIP 1189*.

¹²⁴ DJ Harris, *Cases and Materials on Public International Law*, 5th ed., Sweet & Maxwell, p. 149.

¹²⁵ 1993 UKMIL, (1993) 64 BYIL 602

¹²⁶ I. Brownlie, (1995) 255 *Recueil des Cours d' Academie Droit*, p. 70

νόθευσε το αποτέλεσμα των δημοψηφισμάτων. Γι' αυτό και πολλά δυτικά κράτη αρνήθηκαν τουλάχιστον de jure να αναγνωρίσουν το κύρος αυτής της προσάρτησης. Οι κυβερνήσεις μαριονέτες που εγκαταστάθηκαν¹²⁷ αποφάσισαν ότι πρέπει να ανακηρυχθούν Σοβιετικές Δημοκρατίες.

Η ανάκτηση της ανεξαρτησίας¹²⁸ τους δεν βασίστηκε στο δικαίωμά τους για αυτοδιάθεση αλλά στην αναγκαιότητα να παύσει η κατάσταση της παράνομης κατοχής. Το Μάρτιο του 1990, η Λιθουανία ανακήρυξε την ανεξαρτησία της δηλώνοντας παράλληλα και την αποκατάστασή του, πριν το 1940, ανεξάρτητου κράτους της Λιθουανίας¹²⁹. Η Εσθονία¹³⁰ και η Λετονία¹³¹ εισήγαγαν μεταβατικές περιόδους, ώστε να αποκτήσουν τελικά την ανεξαρτησία τους. Έτσι προέβησαν στην θέσπιση νομοθεσίας που όριζε σταδιακή απομάκρυνση από την Ε.Σ.Σ.Δ. Παρ' όλο που οι σοβιετικές αρχές επέβαλαν οικονομικές κυρώσεις και προσπάθησαν να καταπιέσουν το κίνημα ανεξαρτησίας στρατιωτικά, το σενάριο αυτό αποφεύχθηκε χάρη στο λαό και τους πολιτικούς ηγέτες των Βαλτικών Χωρών, που υποστηρίζονταν από τις δημοκρατικές δυνάμεις¹³² της Ε.Σ.Σ.Δ., και ειδικότερα τη Μόσχα και το Λένινγκραντ. Ο ρόλος του Boris Yeltsin ήταν κρίσιμος, θέτοντας σε ισχύ ορισμένα μέτρα υπέρ των τριών κρατών.

Όλες τις παραπάνω πράξεις τους δεν τις στήριζαν στο δικαίωμά τους στην αυτοδιάθεση. Επέλεξαν να βασιστούν μόνο στην έλλειψη νομιμότητας της προσάρτησής τους στην Ε.Σ.Σ.Δ., που έγινε με τη χρήση βίας. Η επιλογή αυτή δεν ήταν τυχαία.

¹²⁷ Αύγουστος 1940. Ronald Rich, Symposium: Recognition of States, 4 EJIL (1993) p. 37.

¹²⁸ Η προσπάθεια για ανάκτηση της ανεξαρτησίας των τριών Βαλτικών Χωρών ξεκίνησε το 1988. Rein Müllerson, Succession of States 42 ICLQ (1993) p. 481.

¹²⁹ http://en.wikipedia.org/wiki/Commonwealth_of_Independent_States

¹³⁰ Στις 30 Μαρτίου 1990 το Ανώτατο Συμβούλιο της Εσθονίας θέσπισε το Διάταγμα για το καθεστώς της Εσθονίας το οποίο διακήρυττε την αρχή της αποκατάστασης της Εσθονικής Δημοκρατίας και τη μεταβατική περίοδο που θα τερματιστεί με το σχηματισμό θεσμικών οργάνων (Restoration of Independence of Estonia. Compilation of Legal Acts (1988-91). Tallinn Ministry for foreign Affairs 1991 p. 24.

¹³¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Commonwealth_of_Independent_States

¹³² Υπήρχαν πολλά άρθρα στις δημοκρατικές ρωσικές εφημερίδες που υποστήριζαν την ανάκτηση της ανεξαρτησίας της Λιθουανίας και των υπόλοιπων Βαλτικών Χωρών. Rein Müllerson, The Continuity and Succession of States by Reference to the Former U.S.S.R. and Yugoslavia, 42 ICLQ (1993) p. 481.

Δύο πολιτικά κίνητρα οδήγησαν τις τρεις χώρες σ' αυτήν τη στρατηγική. Πρώτον έτσι μπορούσαν να πετύχουν διαφορετική αντιμετώπιση από τη Σοβιετική Ένωση, σε σχέση με τις υπόλοιπες δημοκρατίες, όσον αφορά στην ανεξαρτητοποίησή τους. Και δεύτερον, έτσι απέφυγαν τη διαδικασία του δημοψηφίσματος που απαιτούσε τη θετική πλειοψηφία των δύο τρίτων του πληθυσμού για ανεξαρτησία κι ένα τέτοιο ποσοστό δεν θα ήταν δυνατό να συγκεντρωθεί σ' αυτά τα τρία κράτη, λόγω των ισχυρών Ρωσικών μειονοτήτων.

Η Σοβιετική Ένωση θεώρησε ότι οι ανακηρύξεις ανεξαρτησίας και η επανίδρυση των Βαλτικών Χωρών έπασχαν από έλλειψη νομιμότητας παρ' όλο που αναγνώρισε το δικαίωμά τους στην αυτοδιάθεση αλλά λόγω πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών, γεωγραφικών, νομικών και άλλων προβλημάτων που προέκυψαν. Ακόμη υποστήριξε ότι οι τρεις χώρες θα έπρεπε να ακολουθήσουν την προβλεπόμενη διαδικασία¹³³ αποχώρησης, όπως και τα άλλα ομόσπονδα κράτη.

Είναι φυσικό και αναμενόμενο οι δύο πλευρές να είχαν διαφορετική άποψη για τον τρόπο αποχώρησης-ανεξαρτησίας, λόγω των αντικρουόμενων συμφερόντων τους. Αν με βάση το δικαίωμά τους στην αυτοδιάθεση αποφάσιζαν την ανεξαρτησία τους, τότε θα θεωρούνταν κράτη διάδοχα της Ε.Σ.Σ.Δ., όπως και όλες οι υπόλοιπες δημοκρατίες. Αν όμως επανακτούσαν την ανεξαρτησία τους με την παύση της παράνομης σοβιετικής κατοχής, τότε θα αναβίωνε ο παλιά τους ταυτότητα, δηλαδή το κράτος που υπήρχε πριν το 1940¹³⁴, οπότε και έγινε η παράνομη προσάρτηση.

Το Διεθνές Δίκαιο δεν προσδιορίζει εάν οι Βαλτικές Χώρες είχαν το δικαίωμα απόσχισης από τη Σοβιετική Ένωση με μονομερή πράξη ή έπρεπε να καταλήξουν σε συμφωνία μαζί της, για να αποκτήσουν την ανεξαρτησία τους. Με άλλα λόγια, δεν είναι σαφές, αν ήταν απαραίτητη η συγκατάθεση της Σοβιετικής Ένωσης, αφού το δίκαιο σιωπά. Το δίκαιο ρυθμίζει τον πυρήνα του δικαιώματος αλλά όχι τον τρόπο άσκησης του. Έχοντας ως βάση αυτό, οι τρεις Βαλτικές χώρες επέλεξαν να διεξάγουν δημοψήφισμα, για να αποφασίσουν αν θα αποσχισθούν ή όχι από την Ε.Σ.Σ.Δ. Η επιλογή τους αυτή ήταν ευφυής, καθώς κανένα κράτος δεν θα μπορούσε εύκολα να αμφισβητήσει αυτή την δημοκρατική λύση.

Το 1991, λοιπόν τα Βαλτικά κράτη αποκατέστησαν την ανεξαρτησία τους και δεν θεωρούσαν τους παλιούς τους εαυτούς διάδοχα κράτη στη Σοβιετική Ένωση: τα

¹³³ Δηλαδή, δημοψήφισμα και συγκέντρωση συγκεκριμένου ποσοστού για ανεξαρτητοποίηση.

¹³⁴ Ο J. Crawford ονομάζει την κατάσταση αυτή «ταυτότητα χωρίς συνέχεια».

σοβιετικά δικαιώματα και οι υποχρεώσεις δεν εκτείνονταν σε αυτά. Πρόκειται για αποκατάσταση της νομιμότητας ή επιστροφή στη Διεθνή Κοινότητα των τριών κρατών. Και αυτό αποτελεί την κατάσταση κατά την οποία ένα κράτος χάνει την κυριαρχία του και την επανακτά (πριν καλυφθεί από τη σκόνη της ιστορίας)¹³⁵. Ο Crawford ονομάζει αυτήν την κατάσταση ταυτότητα χωρίς συνέχεια¹³⁶ και ως παραδείγματα φέρει την Πορτογαλία και την Ινδία μετά την ισπανική και βρετανική κατοχή αντίστοιχα. Παρόμοια είναι και η άποψη της Marek, η οποία έγραψε ότι υπάρχει ακόμη μια σχέση ταυτότητας και συνέχειας μεταξύ των ανεξάρτητων Βαλτικών χωρών του 1940 και αυτών που θα σχηματιστούν μετά την επανάκτηση της ελευθερίας τους¹³⁷.

Έτσι, τα τρία κράτη ως μη διάδοχα της Ε.Σ.Σ.Δ., δεν έφεραν πια τις υποχρεώσεις της αλλά αυτές που τα ίδια είχαν πριν το 1940. Για παράδειγμα, εξακολούθησε να ισχύει η Συμφωνία μεταξύ Η.Β. και Εσθονίας για τα ανοιχτά και χωρίς visa σύνορά τους, που είχε συναφθεί πριν το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και είχε να εφαρμοσθεί 50 χρόνια. Μέσω μιας ανταλλαγής επιστολών, η Εσθονία και η Φιλανδία ανανέωσαν την εφαρμογή της Συνθήκης για Πολιτιστική Συνεργασία. Όμως, οι περισσότερες συνθήκες συμφωνίες μετά από 50 χρόνια είχαν καταστεί ανενεργές και έπεσαν σε αχρησία.

Η στάση των τρίτων κρατών

Η Ρωσική Ομοσπονδία αναγνώρισε στις 21 Απριλίου 1990 τα τρία κράτη και ακολούθως το ίδιο έκανε στις 27 του ίδιου μήνα και η Ε.Ε. Η δήλωση της Ε.Ε.,¹³⁸ χαιρέτησε «την αποκατάσταση της κυριαρχίας και της ανεξαρτησίας των Βαλτικών κρατών, που έχασαν το 1940». Οι Η.Π.Α. μέσω προεδρικού διαγγέλματος έκαναν λόγο για αποκατάσταση διπλωματικών σχέσεων, σημειώνοντας ότι επιβεβαιώνεται η άρνησή τους να αποδεχθούν τη μέχρι τότε παράνομη ενσωμάτωση των τριών

¹³⁵ Rein Müllerson, The Continuity and Succession of States by Reference to the Former U.S.S.R. and Yugoslavia, 42 ICLQ (1993) 482.

¹³⁶ James Crawford, The Creation of States, 2nd ed., Oxford 2006, p. 667.

¹³⁷ Rein Müllerson, The Continuity and Succession of States by Reference to the Former U.S.S.R. and Yugoslavia, 42 ICLQ (1993) 482.

¹³⁸ Declaration of European Community Foreign Ministers, Brussels, 27 August 1991. Press Release 82/91.

κρατών, στην Ε.Σ.Σ.Δ.¹³⁹. Η βρετανική πλευρά να μην αναγνώρισε μέσω της κοινής δήλωσης της Ε.Ε. τις τρεις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες αλλά διατύπωσε επιφυλάξεις για το αν τα κράτη αυτά είναι η αναβίωση της παλιάς τους ταυτότητας μετά από 50 χρόνια. Ένα σημαντικό ζήτημα που είχε να λύσει η Βρετανία με τις τρεις χώρες ήταν τα αποθέματα του «Βαλτικού Χρυσού»¹⁴⁰.

Οι διατυπώσεις που χρησιμοποιήθηκαν στην περίπτωση των Βαλτικών Χωρών αντανακλούν νομική «αβροφροσύνη» και πολιτική πραγματικότητα. Τον Αύγουστο του 1991 ήταν ιδιαίτερα σημαντικό να διακρίνει κανείς την περίπτωση των τριών Βαλτικών χωρών από τις άλλες σοβιετικές δημοκρατίες. Στις Δυτικές πρωτεύουσες επικρατούσε η άποψη να μη δοθεί το πράσινο φως στις δυνάμεις που επεδίωκαν το διαμελισμό της Ε.Σ.Σ.Δ. από το φόβο της αστάθειας μιας πυρηνικά εξοπλισμένης υπερδύναμης. Η Ε.Σ.Σ.Δ. από την πλευρά της ήθελε να μειώσει το «προεδρικό κόστος» από την απώλεια των Βαλτικών χωρών και χαρακτήρισε την αναγνώρισή τους από δυτικά κράτη, πρόωγη, παρά το γεγονός ότι συμφωνούσε ότι σταδιακά η αποχώρηση θα επερχόταν¹⁴¹, στα πλαίσια της αναμόρφωσης της ένωσης. Στο τέλος όμως, το τότε υπό διάλυση κράτος της Ε.Σ.Σ.Δ., αναγνώρισε τα τρία ανεξάρτητα πια Βαλτικά κράτη¹⁴².

Η νέα Γιουγκοσλαβία: συνέχεια ή διαδοχή;

Το Μάιο του 1992, η Γενική Συνέλευση των Η.Ε., ενέκρινε την εισδοχή τριών μελών¹⁴³ που στο παρελθόν αποτελούσαν δημοκρατίες της Γιουγκοσλαβίας. Από τον Ιούνιο του 1991, αυτές οι τρεις δημοκρατίες όπως και η Π.Γ.Δ.Μ. είχαν αποχωρήσει από τη Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία αφήνοντας τις δύο εναπομείνουσες δημοκρατίες (Σερβία-Μαυροβούνιο) να διεκδικήσουν το όνομα «Γιουγκοσλαβία» καθώς και τα δικαιώματα και τη διεθνή θέση της, συμπεριλαμβανομένης και της ιδιότητας μέλους του Ο.Η.Ε.

Αφού η Γενική Συνέλευση ενέκρινε την εισδοχή των τριών μελών κρατών, ο μόνιμος αντιπρόσωπος των Η.Π.Α. στον Ο.Η.Ε. δήλωσε ότι οι αρχές του

¹³⁹ State Department Press Statement, 2 September 2002.

¹⁴⁰ V. Lowe and Colin Warbrick, *Current Developments: International Law*, 4 ICLQ (1992) p. 474-5.

¹⁴¹ Ronald Rich, *Symposium: Recognition of States*, 4 EJIL (1993) p. 38.

¹⁴² Report on the USSR. Radio Free Europe/Radio Liberty Research Report (RFE/RL), Vol. 3 No 37, 13.

¹⁴³ U.N. Doc A/46/PV 86 at 22(1993)

Βελιγραδίου έπρεπε να αναλάβουν την ευθύνη για τα τραγικά γεγονότα που συνέβησαν στο έδαφος της πρώην Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας προσθέτοντας ότι «οι αλλαγές σ' αυτήν τη χώρα έχουν ολοκληρωτικά μεταβάλλει τις προηγούμενες δομές. Αν η Σερβία και το Μαυροβούνιο επιθυμούν να γίνουν μέλη των Η.Ε., υποχρεούνται να υποβάλλουν αίτηση, η οποία θα αντιμετωπισθεί με τα ίδια κριτήρια που ισχύουν για όλους τους υποβάλλοντες αίτηση. Ειδικότερα θα έπρεπε να αποδείξουν στα μέλη των Η.Ε. ότι η τότε Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας ήταν ένα φιλειρηνικό κράτος.¹⁴⁴

Αυτή η προσπάθεια να αμφισβητηθεί η νομιμότητα της Γιουγκοσλαβίας ως μέλος του Ο.Η.Ε. αποτελεί ξεκάθαρα μια έκφραση της διεθνούς αποδοκιμασίας για τα τραγικά γεγονότα για τα οποία θεωρούσαν υπεύθυνη την κυβέρνηση του Βελιγραδίου. Το ερώτημα που προκύπτει είναι αν η άποψη του Αμερικανού εκπροσώπου συμβαδίζει με την έως τότε πρακτική των Η.Ε.

Όσον αφορά στην έννοια του φιλειρηνικού κράτους¹⁴⁵ στην οποία αναφέρθηκε ο Αμερικανός Μόνιμος Αντιπρόσωπος, είναι όρος που χρησιμοποιείται στο άρθρο 4 (1) του Χάρτη και αποτελεί μεταξύ άλλων προϋπόθεση για την είσοδο στον Ο.Η.Ε. Και εφόσον το υπόλοιπο της Γιουγκοσλαβίας έπρεπε να υποβάλλει αίτηση για να γίνει μέλος του, είναι λογικό να απαιτείται και αυτή η προϋπόθεση¹⁴⁶.

Όμως το βασικό ερώτημα, το οποίο θα πρέπει να απαντηθεί σχετίζεται με τη διάλυση της δομής ενός μέλους των Η.Ε. ως αποτέλεσμα αποχώρησης ενός ή περισσότερων τμημάτων του, δηλαδή απώλεια εδάφους και πληθυσμού. Ο Ο.Η.Ε. από την ίδρυσή του είχε αντιμετωπίσει, σε αρκετές περιπτώσεις, αυτό το πρόβλημα. Για πρώτη φορά το αντιμετώπισε το 1947, όταν η Βρετανική Ινδία (ιδρυτικό μέλος του οργανισμού) ανεξαρτητοποιήθηκε και ταυτοχρόνως προέκυψαν δύο ανεξάρτητα κράτη, η Ινδία και το Πακιστάν. Η πρώτη, όπως αναλύθηκε και παραπάνω, θεωρή-

¹⁴⁴ Y.Z. Blum, U.N. Membership of the new Yugoslavia: Continuity or Break, 86 AJIL p.830(1992)

¹⁴⁵ Για την έννοια φιλειρηνικό κράτος : Hans Kelsen, the Law of the U.N.(1950) p.69-70, Goodrich Hambro & Anne Simons , Charter of the U.N., 3rd edition 1969 p.89-92

¹⁴⁶ Ενώ τυπικά απαιτείται η προϋπόθεση το κράτος να είναι φιλειρηνικό για την είσοδο του στον Ο.Η.Ε., γίνεται γενικώς αποδεκτό ότι αφού γίνουν μέλη αυτή η προϋπόθεση τυπικά δε δεσμεύει τα κράτη. Y.Z. Blum, U.N. Membership of the new Yugoslavia: Continuity or Break, 86 AJIL p.830(1992)

θηκε συνέχεια του παλιού κράτους και δεν υπέβαλε εκ νέου αίτηση για να γίνει μέλος του Ο.Η.Ε..

Το πιο πρόσφατο παράδειγμα, που αναλύθηκε παραπάνω, είναι η διάλυση της Ε.Σ.Σ.Δ.: Η Ρωσία πήρε τη σοβιετική θέση (συμπεριλαμβανομένης και της ιδιότητας της Ε.Σ.Σ.Δ. ως μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας¹⁴⁷), ενώ τα περισσότερα από τα νέα ανεξάρτητα κράτη υπέβαλαν αίτηση για να γίνουν νέα μέλη των Η.Ε. Η διάλυσή¹⁴⁸ της ήταν περισσότερο αποτέλεσμα κοινής συμφωνίας παρά εφαρμογή γενικού κανόνα: έντεκα από τις δώδεκα δημοκρατίες που αποτελούσαν τη Ρωσία, μετά τη διάλυσή της, συναντήθηκαν στην Alma Ata¹⁴⁹ με σκοπό να ιδρύσουν την CIS. Επίσημα δήλωσαν ότι «με την ίδρυση της CIS... η Ένωση των Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών παύει να υπάρχει ως υποκείμενο Διεθνούς Δικαίου. Συνεπώς, ενώ η κατάληψη της θέσης της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. από τη Ρωσία ήταν η μόνη πολιτικά πρακτική και βιώσιμη λύση ~~των~~ τις συγκεκρι

2006 το κράτος- συνέχεια της πρώην Γιουγκοσλαβίας διαλύθηκε και προέκυψαν δύο κράτη, η Σερβία και το Μαυροβούνιο, εκ των οποίων η πρώτη συμφωνήθηκε ότι αποτελεί συνέχεια του παλαιού κράτους.¹⁵³

Υπό αυτές τις συνθήκες ήταν δύσκολο να αρνηθούν τα υπόλοιπα κράτη στις αρχές του Βελιγραδίου το δικαίωμα να καταλάβουν τη θέση της Γιουγκοσλαβίας στον Ο.Η.Ε., όσο κατακριτέες και αν ήταν οι κινήσεις και οι πολιτικές τους πριν και μετά τον πόλεμο που ξέσπασε στην περιοχή.

Παρά τα συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά, το δίκαιο του Χάρτη και την προηγούμενη πρακτική των Η.Ε., το Συμβούλιο Ασφαλείας, με το ψήφισμα 757¹⁵⁴, δήλωσε ότι «ο ισχυρισμός της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας (Σερβία-Μαυροβούνιο) ότι καταλαμβάνει αυτόματα τη θέση της πρώην Σοσιαλιστικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας στα Η.Ε. δεν έγινε γενικώς αποδεκτός από τα μέλη του». Το Σ.Α., με το ψήφισμα 777¹⁵⁵ (1992) της 19^{ης} Σεπτεμβρίου του 1992, και η Γ.Σ. με την Απόφαση 47/1 της 22ας Σεπτεμβρίου 1992, θεώρησαν ότι η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας (Σερβία-Μαυροβούνιο) δεν αποτελούσε αυτομάτως συνέχεια του παλαιού κράτους και ότι θα έπρεπε να υποβάλλει εκ νέου αίτηση εισδοχής στα Η.Ε.. Επιπλέον η δεύτερη από τις παραπάνω αποφάσεις απαγόρευε στην Ο.Δ.Γ. να συμμετέχει στις εργασίες του Οικονομικού και Πολιτικού Συμβουλίου (ECOSOC). Οι Μόνιμοι Αντιπρόσωποι της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης και της Κροατίας απηύθησαν επιστολές στον Γενικό Γραμματέα, στις οποίες επιβεβαίωναν το περιεχόμενο της Απόφασης της Γ.Σ. και του Ψηφίσματος του Σ.Α. και ζητούσαν επεξηγήσεις σχετικά με νομικά ζητήματα, τα οποία προέκυψαν. Η Νομική Υπηρεσία του Ο.Η.Ε. απάντησε ότι η Απόφαση της Γ.Σ. ότι η Ο.Δ.Γ., ότι δεν αποτελούσε αυτομάτως συνέχεια του παλαιού κράτους, σήμαινε μόνο ότι η Αντιπροσωπεία της δεν είχε δικαίωμα να συμμετέχει στις εργασίες της Γ.Σ.. Αναλυτικότερα η Απόφαση 47/1 ούτε ανέστειλε ούτε έπαυε την ιδιότητα μέλους της Γιουγκοσλαβίας στον Ο.Η.Ε.: η πινακίδα, το όνομα, και η σημαία της θα παρέμεναν, η Μόνιμη Αντιπροσωπεία της θα εξακολουθούσε να λειτουργεί, να εκδίδει και να απευθύνει έγγραφα και να συμμετέχει στις εργασίες των άλλων οργάνων πλην της

153 Αντιθέτως στην περίπτωση διάλυσης της Τσεχοσλοβακίας κανένα από τα δυο κράτη που προέκυψαν (Τσεχία και Σλοβακία) δε θεωρήθηκε συνέχεια του παλιού κράτους.

154 SC Res. 757 (1992) της 30 Μαΐου 1992.

155 SC Res. 777 (1992) της 19 Σεπτεμβρίου 1992.

Γ.Σ. και του ECOSOC¹⁵⁶. Μετά την ανατροπή του Προέδρου Slobodan Milosevic, τον Οκτώβριο του 2000 ο νέος Πρόεδρος υπέβαλε αίτηση εισδοχής της Γιουγκοσλαβίας με την ονομασία Σερβία-Μαυροβούνιο στον Ο.Η.Ε. και τελικά έγινε μέλος του την 1^η Νοεμβρίου 2000.

Την ιδιαιτερότητα της νομικής θέσης της Γιουγκοσλαβίας (Σερβία-Μαυροβούνιο) στον Ο.Η.Ε. κατά την περίοδο 1999-2000 επιβεβαίωσε το ΔΔ στην υπόθεση Νομιμότητας Χρήσης Βίας¹⁵⁷. Το ζήτημα, το οποίο κλήθηκε να απαντήσει ήταν αν η Ο.Δ.Γ. ήταν μέλος του Ο.Η.Ε. κατά την χρονική στιγμή κατάθεσης των προσφυγών¹⁵⁸ και συνεπώς αυτοδικαίως συμβαλλόμενο μέρος στο Κατ.ΔΔ, διότι μόνο εάν αυτό συνέβαινε θα είχε δικαίωμα να προσφύγει στο ΔΔ. Το ΔΔ έκρινε ότι κατά την περίοδο 1999-2000 η νομική θέση του κράτους αυτού έναντι του Ο.Η.Ε. ήταν εξαιρετικά πολύπλοκη και *sui generis*, διευκρινίζοντας πως ο όρος αυτός δεν ήταν δικαϊκός αλλά περιγραφικός. Διαπίστωσε επίσης ότι το Σ.Α. και η Γ.Σ. του Ο.Η.Ε. δε θεωρούσαν την Ο.Δ.Γ. συνέχεια του παλαιού κράτους. Η ίδια όμως είχε διαφορετική άποψη. Η Γραμματεία του Οργανισμού αντιμετώπισε το ζήτημα ακολουθώντας την πρακτική του *status quo ante* που εφαρμοζόταν πριν από τη διάλυση του παλαιού κράτους: κατά την κατάρτιση του προϋπολογισμού του Ο.Η.Ε. επιμεριζόταν ποσοστό προσφοράς για τη Γιουγκοσλαβία, ως προς το ζήτημα της ιδιότητας συμβαλλόμενου μέρους σε διεθνείς συνθήκες, θεωρούνταν ως προκάτοχο και όχι ως διάδοχο κράτος και η διακήρυξη αποδοχής της αρμοδιότητας του ΔΔ ως υποχρεωτικής που κατέθεσε η Γιουγκοσλαβία την 25^η Απριλίου 1999 κοινοποιήθηκε σε όλα τα μέλη του¹⁵⁹.

Ωστόσο καθοριστικό ρόλο για την κρίση του Δικαστηρίου έπαιξε η ίδια η στάση της Γιουγκοσλαβίας. Από τη στιγμή που η Γιουγκοσλαβία (ως Σερβία-Μαυροβούνιο) υπέβαλε αίτηση εισδοχής στον Οργανισμό σε εκτέλεση της Απόφασης του Σ.Α. 777 (1992), υιοθέτησε την άποψη ότι δεν αποτελούσε συνέχεια της Σ.Ο.Δ.Γ., ούτε μέλος του Ο.Η.Ε. κατά την περίοδο 1999-2000. συνεπώς δεν ήταν συμβαλλόμενο μέρος στο ΚατΔΔ κατά την κατάθεση των προσφυγών και δεν είχε

¹⁵⁶ Μετά τον Απρίλιο του 1993.

¹⁵⁷ *Υπόθεση Νομιμότητας Χρήσης Βίας, Γιουγκοσλαβία κατά Βελγίου/Γαλλίας/Ολλανδίας/ Ιταλίας / Πορτογαλίας / Γερμανίας / Καναδά / Η.Β.*, ICJ 2004 List No 113.

¹⁵⁸ 29 Απριλίου 1999.

¹⁵⁹ Αντωνόπουλος Κ., *Η Επίλυση των Διαφορών από το ΔΔ των Η.Ε.: Νομολογία και Πρακτική*, Εκδόσεις Σάκκουλα 2005, σελ.28.

δικαίωμα να κάνει χρήση του ΔΔ για την επίλυση των διαφορών της με τα άλλα κράτη. Ούτε ως μη συμβαλλόμενο μέρος, μέσω του άρθρου 35(2)¹⁶⁰ του ΚατΔΔ κατάφερε η Σερβία-Μαυροβούνιο να υποστηρίξει την προσφυγή της καθώς η Σύμβαση της Γενοκτονίας ήταν μεταγενέστερη (1951) του ΚατΔΔ και το Δικαστήριο απέρριψε τις προσφυγές της.

Στα ίδια περίπου πλαίσια κινήθηκε η κρίση του Δικαστηρίου στην *Αίτηση Αναθεώρησης της Απόφασης της 11^{ης} Ιουλίου 1996 των Προδικαστικών Ενστάσεων στην Υπόθεση της Εφαρμογής της Σύμβασης Γενοκτονίας*¹⁶¹. Η Γιουγκοσλαβία (Σερβία-Μαυροβούνιο) για την αναθεώρηση της απόφασης επικαλέστηκε την εισδοχή της ως νέο μέλος του Ο.Η.Ε.¹⁶², ως «γεγονός η ύπαρξη του οποίου ήταν άγνωστη στο Δικαστήριο». Το γεγονός αυτό αποσαφήνισε τη θέση της Γιουγκοσλαβίας ως νέου κράτους και όχι ως συνέχεια της πρώην Σ.Ο.Δ.Γ.. Επιπλέον το Δικαστήριο έκρινε ότι η Απόφαση 47/1 της δεν είχε καμία επίδραση στο δικαίωμα του κράτους της Γιουγκοσλαβίας να εμφανισθεί ενώπιον του ΔΔ ή να είναι διάδικος σε διαφορά ενώπιον του. Καταλήγοντας έκρινε ότι η εισδοχή της στον Ο.Η.Ε. της στον Ο.Η.Ε. δεν μετέβαλλε αναδρομικά τη *sui generis* θέση της αναφορικά με το ΚατΔΔ και τη Σύμβαση Γενοκτονίας. Και για τους λόγους αυτούς συμπέρανε ότι δεν συνέτρεχε γεγονός το οποίο ήταν άγνωστο στο Δικαστήριο τη στιγμή έκδοσης της απόφασης και απέρριψε την αίτηση.

Η πιο πρόσφατη Απόφαση του Δικαστηρίου που αναφέρεται στο κράτος της Σερβίας Μαυροβουνίου είναι της *Υπόθεσης Σύμβασης της Γενοκτονίας (Βοσνία-Ερζεγοβίνη κατά Σερβίας-Μαυροβουνίου)*¹⁶³. Στην Απόφαση αυτή το Δικαστήριο έκρινε *ex officio* το ζήτημα της θέσης του κράτους αυτού στον Ο.Η.Ε. πριν το 2000 και την οριστική του διευθέτηση, αναφέροντας ότι αποτελεί *res judicata*. Έχοντας ως βάση τις δύο Αποφάσεις που αναλύθηκαν παραπάνω, δήλωσε ότι δε θα επανεξετάσει

¹⁶⁰ «υπό την επιφύλαξη των ειδικών όρων των Συνθηκών» Άρθρο 35 (2) ΚατΔΔ, Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο, Δ.Σ. Κωνσταντόπουλου, τόμος III, σελ 61.

¹⁶¹ *Αίτηση Αναθεώρησης της Απόφασης της 11^{ης} Ιουλίου 1996 των Προδικαστικών Ενστάσεων στην Υπόθεση της Εφαρμογής της Σύμβασης Γενοκτονίας* (Βοσνία-Ερζεγοβίνη κατά Γιουγκοσλαβίας), ICJ 2003 General List No 125 www.icj-cij.org

¹⁶² 1^η Νοεμβρίου 2000.

¹⁶³ *Case Concerning The Application Of The Convention On The Prevention and Punishment Of The Crime Of Genocide* (26-02-2007), ICJ Reports General List No 91.

το ζήτημα, καθώς δε δύναται να αμφισβητήσει το κύρος απόφασης του, η οποία αποτελεί *res judicata*, παραβιάζοντας βασικές αρχές του δικαίου.

Η απόφαση αυτή της 26^{ης} Φεβρουαρίου 2007 αναφέρεται επίσης και στην τελευταία απόσχιση του Μαυροβουνίου από τη Δημοκρατία της Σερβίας. Στις 3 Ιουνίου το Μαυροβούνιο κήρυξε επισήμως¹⁶⁴ την ανεξαρτησία του μετά από δημοψήφισμα. Πρώτη αναγνώρισε το Μαυροβούνιο η Ισλανδία και ακολούθησαν η Ελβετία, η Ρωσία, η Κροατία, η Μακεδονία και η Βουλγαρία¹⁶⁵. Το Σ.Α. των Η.Ε. το δέχτηκε ως μέλος του στις 22 Ιουνίου με το Ψήφισμα 1691 (2006)¹⁶⁶. Ακολούθως η Σερβία δήλωσε ότι «...η συμμετοχή της Ένωσης Σερβίας-Μαυροβουνίου στα Η.Ε. καθώς και σε όλα τα Όργανα και τους Οργανισμούς του συστήματος του Ο.Η.Ε. συνεχίζεται από τη Δημοκρατία της Σερβίας με βάση το άρθρο 60 του Συνταγματικού Χάρτη της Ένωσης Σερβίας-Μαυροβουνίου»¹⁶⁷. Επίσης μέσω του Υπουργού Εξωτερικών διακοίνωσε ότι η Δημοκρατία της Σερβίας αναλαμβάνει όλες τις υποχρεώσεις από τις Συνθήκες και τις Συμφωνίες στις οποίες είναι μέλος στη θέση του κράτους της Σερβίας-Μαυροβουνίου¹⁶⁸.

Η Βοσνία-Ερζεγοβίνη στον κίνδυνο να αποδοθούν ευθύνες για τη γενοκτονία μόνο στη Σερβία αντέδρασε, υποστηρίζοντας ότι την περίοδο διάπραξης των εγκλημάτων η Σερβία και το Μαυροβούνιο συνιστούσαν ένα κράτος, γεγονός που καθιστά υπεύθυνα και τα δύο κράτη¹⁶⁹. Όμως το δικαστήριο βασιζόμενο στη θεμελιώδη αρχή της μη υπαγωγής ενός κράτους στη δικαιοδοσία του χωρίς τη συναίνεση του¹⁷⁰ και λαμβάνοντας υπόψη ότι το Μαυροβούνιο δε συνεχίζει τη νομική προσωπικότητα του παλαιού κράτους της Σερβίας-Μαυροβουνίου αποφάσισε ότι δεν μπορεί να αποκτή-

¹⁶⁴ Keesing's Record of World Events, 2006 Longman, vol. 52, No 26, p.47333

¹⁶⁵ Keesing's Record of World Events, 2006 Longman, vol. 52, No 26, p.47333

¹⁶⁶ SC Res1691 (2006) της 22 Ιουνίου 2006.

¹⁶⁷ *Case Concerning The Application Of The Convention On The Prevention and Punishment Of The Crime Of Genocide* (26-02-2007), ICJ Reports General List No 91, p.29. para.67.

¹⁶⁸ *Case Concerning The Application Of The Convention On The Prevention and Punishment Of The Crime Of Genocide* (26-02-2007), ICJ Reports General List No 91, p.29, para. 68.

¹⁶⁹ *Case Concerning The Application Of The Convention On The Prevention and Punishment Of The Crime Of Genocide* (26-02-2007), ICJ Reports General List No 91, p.30, para. 72

¹⁷⁰ *Certain Phosphate Lands in Nauru* (Nauru v. Australia), Preliminary Objections, ICJ Reports 1992, p. 260, para. 53

σει την ιδιότητα του εναγόμενου¹⁷¹. Καταλήγοντας θεωρεί τη Σερβία το μοναδικό εναγόμενο της Υπόθεσης Γενοκτονίας, η οποία αναλαμβάνει την ευθύνη για τα γεγονότα του παρελθόντος.

Αναγνώριση των πρώην Γιουγκοσλαβικών Δημοκρατιών

Επιτροπή Badinter – Η θέση της Ε.Ε.

Η επιδείνωση της Γιουγκοσλαβικής κρίσης το καλοκαίρι του 1991 οδήγησε την Ε.Ε. και τα κράτη μέλη της στην απόφαση να αντιμετωπίσουν την κατάσταση με πιο ενεργητικό τρόπο αναλαμβάνοντας τη διευθέτησή της. Έτσι, αποφασίστηκε η σύγκλιση μιας ειρηνευτικής διάσκεψης για τη Γιουγκοσλαβία καθώς και την εφαρμογή μιας διαδικασίας διαιτησίας. Η Επιτροπή της Διαιτησίας, που έμεινε γνωστή ως Επιτροπή Badinter¹⁷² αποτέλεσε μια ενδιαφέρουσα διεθνή εμπειρία παρέμβασης σε διαδικασίες επίλυσης προβλημάτων που προκάλεσε η εκρηκτική κατάσταση στο Γιουγκοσλαβικό έδαφος. Αυτό το *sui generis* όργανο με την περιέργη θεσμική ταυτότητα, κατάφερε να διαχειριστεί¹⁷³ τη Γιουγκοσλαβική κρίση εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά με έναν τρόπο αμφιλεγόμενο. Καθώς οι γνωμοδοτήσεις του επηρέασαν, ως ένα βαθμό, τις κινήσεις των μελών της Ε.Ε. όσον αφορά στην αναγνώριση των νέων κρατικών οντοτήτων που εμφανίστηκαν διαδοχικά μετά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβικής ομοσπονδίας.

Σκοπός της Ε.Ε. και των μελών της κατά τη δημιουργία αυτού του οργάνου ήταν η εξεύρεση μιας μόνιμης και ειρηνικής λύσης στην κρίση της Γιουγκοσλαβίας, η οποία είχε εξελιχθεί σε σύρραξη. Με στόχο, λοιπόν, «την ειρηνική διευθέτηση των ένοπλων συρράξεων μεταξύ των Γιουγκοσλαβικών λαών» αποφασίστηκε ότι έπρεπε

¹⁷¹ *Case Concerning The Application Of The Convention On The Prevention and Punishment Of The Crime Of Genocide* (26-02-2007), ICJ Reports General List No 91, p. 31, para.77

¹⁷² R. Badinter, *l'Europe du droit*, Journal Européen de Droit International 1/1993, 15-23

¹⁷³ MCR Craven, *The European Community Arbitration Commission on Yugoslavia*, 66 BYIL 333 (1995). M. WELLER, *The International response to the dissolution of the S.F.R.Y.*, AJIL 1992, p. 569-607. Σ. Περράκης *Επιτροπή Διαιτησίας για τη Γιουγκοσλαβία*, ΕΕυρΚ 11/1993, σελ. 13.

να συσταθεί μια διαιτητική επιτροπή,¹⁷⁴ στην οποία θα υπέβαλαν ζητήματα προς γνωμοδότηση¹⁷⁵.

Στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας, οι αρμόδιες αρχές θα υπέβαλαν τα ζητήματα στη διαιτησία μιας πενταμελούς επιτροπής, τα μέλη της οποίας θα επιλέγονταν μεταξύ των προέδρων των συνταγματικών δικαστηρίων που υπάρχουν στην Ένωση. Η **σύνθεση** της επιτροπής ήταν η εξής: «δύο μέλη που θα διοριστούν ομόφωνα από την ομοσπονδιακή προεδρία και τρία μέλη που θα διοριστούν από την Ε.Ε. και τα κράτη μέλη της. Στην περίπτωση που δεν υπάρξει συμφωνία σχετικά με τα μέλη, που πρέπει να διοριστούν από την προεδρία, αυτά θα διοριστούν από τα τρία μέλη που επέλεξε η κοινότητα»¹⁷⁶.

Η Επιτροπή Διαιτησίας συγκροτήθηκε, τελικά, από πέντε προέδρους συνταγματικών δικαστηρίων κρατών μελών της Ε.Ε., αφού δεν κατέστη δυνατό η γιουγκοσλαβική πλευρά να υποδείξει τα προβλεπόμενα γι' αυτήν δύο μέλη. Συγκεκριμένα, το Συμβούλιο της Ε.Ε. διόρισε τους Προέδρους του γαλλικού, ιταλικού, γερμανικού, βελγικού και του ισπανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου. Ο R. Badinter ορίστηκε Πρόεδρος και ο Κανονισμός λειτουργίας της εγκρίθηκε αλλά δε δημοσιεύθηκε. Αυτό το γεγονός είχε ως αποτέλεσμα η διαδικασία ενώπιον της Επιτροπής Διαιτησίας να έχει, τελικά, έναν ευέλικτο χαρακτήρα, τον οποίο ενίσχυαν ο διακριτικός και άτυπος τρόπος λειτουργίας του οργάνου, που αντιμετώπιζε τα ζητήματα που προέκυπταν κατά το δοκούν¹⁷⁷. Χαρακτηριστικό της λειτουργίας του οργάνου ήταν η απουσία ακροαματικής διαδικασίας¹⁷⁸ αλλά και η άρνηση διεξαγωγής επιτόπιας έρευνας και συλλογής αποδεικτικού υλικού, αν και υπήρχε πρόβλεψη στον κανονισμό λειτουργίας της Επιτροπής Διαιτησίας. Τέλος, η αρχή της εκατέρωθεν ακροάσεως στη διαδικασία ικανοποιήθηκε μόνο με την αποστολή από την Επιτροπή στα ενδιαφερόμενα μέρη των στοιχείων που υπέβαλαν σ' αυτήν τα άλλα μέρη, για σχολιασμό. Με άλλα λόγια, διαμορφώθηκε μια υποτυπώδης γραπτή διαδικασία. Στα

¹⁷⁴ Η ιδέα της δημιουργίας της Διαιτητικής Επιτροπής ανήκει στο Robert Badinter, πρόεδρου του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γαλλίας. Craven, *The European Community Arbitration Commission on Yugoslavia*, 66 BYIL 333 (1995)

¹⁷⁵ Η Επιτροπή εξέδωσε συνολικά 15 γνωμοδοτήσεις.

¹⁷⁶ Δελτίο Ε.Κ., 7/8 1991, σημείο 1.4.25

¹⁷⁷ A.Pellet, *Note sur la Commission d'Arbitrage de la Conference Europeenne pour la paix en Yugoslavia*. AFDI 1991, p.329-346 (332), Επιθεώρηση Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

¹⁷⁸ Παρόλη την περί αντιθέτου διάθεση που εκδήλωσαν πολλά ενδιαφερόμενα κράτη.

πλαίσια της ίδιας λογικής δε στερείται σημασίας το γεγονός της έκδοσης των γνωμοδοτήσεων της με consensus, παρόλη την πρόνοια για τη λήψη αποφάσεων με απλή πλειοψηφία, χωρίς δυνατότητα αποχής.

Με βάση την απόφαση των κρατών της Ε.Ε., **αρμοδιότητα** της Επιτροπής διαιτησίας ήταν να επιλαμβάνεται διαφορών που θα υπέβαλαν σε διαιτησία οι «αρμόδιες αρχές»¹⁷⁹. Ωστόσο ούτε στο κείμενο της σύστασής της, ούτε μετέπειτα η ίδια Επιτροπή προσδιόρισε επακριβώς την έννοια του όρου αρχές. Έτσι, ίσχυσε η αρχική ερμηνευτική προσέγγιση του Λόρδου Carrington, Προέδρου της Διάσκεψης για την ειρήνη στη Γιουγκοσλαβία που άρχισε στις 7 Σεπτεμβρίου 1991, όταν κάλεσε τους Υπουργούς Εξωτερικών των Γιουγκοσλαβικών Δημοκρατιών να του υποβάλουν κατάλογο διαφορών. Το γεγονός αυτό όμως δεν εμπόδισε την Επιτροπή να αποφανθεί επί ερωτημάτων που της έθεσε ο ίδιος, ο Λόρδος Carrington αλλά και το Συμβούλιο Υπουργών της Ε.Ε. σχετικά με την αναγνώριση της Σλοβενίας, της Κροατίας, της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης και της Μακεδονίας.

Ως προς τις **διαφορές** που υπέβαλαν τα ενδιαφερόμενα μέρη δεν παρουσιάστηκαν ερμηνευτικά προβλήματα, καθώς η Επιτροπή δεν έκρινε σκόπιμο να διαφοροποιήσει τη στάση της¹⁸⁰ απέναντι σε ερωτήματα με αμιγώς νομικό ή νομικοπολιτικό περιεχόμενο. Ωστόσο, όταν το νέο κράτος της Γιουγκοσλαβίας αμφισβήτησε την αρμοδιότητα της Επιτροπής Διαιτησίας να εξετάσει ερωτήματα που βρίσκονταν εκτός του πεδίου εντολής της, απαντώντας με προδικαστικό ερώτημα έκρινε ότι έχει την αρμοδιότητα της αρμοδιότητας.

Τέλος προβληματική δημιουργήθηκε γύρω από το ζήτημα της ενδεχόμενης **δικαιοδοτικής αρμοδιότητας** της Επιτροπής. Αν, δηλαδή, θα μπορούσε να επιληφθεί ερωτημάτων στα οποία ήταν δυνατό να υπάρχει διαφορά μεταξύ των Γιουγκοσλαβικών δημοκρατιών. Για παράδειγμα τα ερωτήματα που έθεσε η Σερβία αφορούσαν διμερή ζητήματα με την Κροατία και τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη και αφού η αρμοδιότητά της δεν αμφισβητήθηκε από κανέναν ενδιαφερόμενο, η Επιτροπή δε δίστασε να εκφράσει τη γνώμη της για τα προαναφερόμενα ζητήματα¹⁸¹.

Ως προς τη **φύση** της, η Επιτροπή Badinter υπήρξε ένα προσωρινό ανεξάρτητο διαιτητικό όργανο, του οποίου οι αποφάσεις στερούνταν οποιασδήποτε νομικής

¹⁷⁹ «Υπεύθυνες» (responsables κατά τη γαλλική διατύπωση της δήλωσης της 03.09.1981)

¹⁸⁰ A.Pellet, The opinions of the Badinter Arbitration Commission Committee, Journal Europeen de Droit International, 1992, p.178-9

¹⁸¹ Opinion No 2 (1992) 3 EJIL 183, 92 ILR 167, & Opinion No 3 (1992) 3 EJIL 184, 92 ILR 170.

δεσμευτικότητας¹⁸², με ό,τι αυτό συνεπάγεται στο νομικό πεδίο λειτουργίας του οργάνου. Συνεπώς, όχι μόνο δεν υπήρχε νομική υποχρέωση των μερών να υποβάλλουν στην επιτροπή τις διαφορές τους αλλά ετίθετο ζήτημα και για την ισχύ των αποφάσεών της. Ο αρχικός όρος «αποφάσεις» μετατράπηκε σε «συμπεράσματα των συζητήσεων», «προτάσεις»¹⁸³, «συστάσεις»¹⁸⁴, και «στοιχεία εκτίμησης όχι απόφασης»¹⁸⁵. Παρά τη μη δεσμευτική φύση τους, οι γνωμοδοτήσεις όταν προέρχονται από ανεξάρτητα δικαστικά σώματα έχουν σημαντική ηθική και πολιτική ισχύ και ενώ δεν έχουν υποχρεωτική – δεσμευτική ισχύ, συνήθως εκφράζουν τις αρχές του Διεθνούς Δικαίου¹⁸⁶. Ακόμη και αν η Επιτροπή διαιτησίας δεν μπορεί να θεωρηθεί «ανεξάρτητο δικαστικό όργανο», αλλά ήταν ανεξάρτητη από τα αντιπαρατιθέμενα μέρη, ακολούθησε δικανικές διαδικασίες και θεμελίωσε τις απόψεις της στο Διεθνές Δίκαιο.

Η σημασία των γνωμοδοτήσεων της Επιτροπής Διαιτησίας μπορεί να εκτιμηθεί με δύο τρόπους¹⁸⁷. Πρώτον, παρέχουν μια νομική εναρμόνιση των στοιχείων της πρακτικής των κρατών που σε διαφορετική περίπτωση θα εμφανιζόταν αντιφατικά και χωρίς συνέπεια. Για παράδειγμα, η άποψή της ότι κατά τη διάλυση της Σ.Ο.Δ.Γ., η αρχή *uti possidetis iuris* θα πρέπει να εφαρμοστεί ώστε να διεθνοποιηθούν τα πρότερα διοικητικά σύνορα ακολούθησε τις προγενέστερες δηλώσεις των μελών της Ε.Ε., ότι δεν θα αναγνωρίσουν αλλαγές των υφιστάμενων εσωτερικών συνόρων, εκτός και αν αποτελούσαν προϊόν χρήσης ειρηνικών μέσων ή συμφωνιών. Δεύτερον, οι γνωμοδοτήσεις είχαν μια διάσταση και παρείχαν ένα νομικό πλαίσιο για την ανάπτυξη της μεταγενέστερης πρακτικής των κρατών. Παραδείγματος χάριν η Ε.Ε. δε δέχτηκε την Ο.Δ.Γ. ως συνέχεια της Σ.Ο.Δ.Γ.¹⁸⁸ και

¹⁸² Άποψη του A. Pellet υποστηρίζει ότι αποτελεί *gentlemen's agreement* ή μη συμβατική πράξη συνεννόησης χωρίς υποχρεωτική νομική αξία (Σ. Περράκης, Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ΕΕυρκ 11/1990 ανάτυπο από το τεύχος 11)

¹⁸³ Αναφορά από το Λόρδο Carrington.

¹⁸⁴ Χαρακτηρισμός από την Επιτροπή Διαιτησίας.

¹⁸⁵ Χαρακτηρισμός από το Γερμανό Υπουργό Εξωτερικών Genscher, Agence Europe no 5644, 11.1.1992, p.3

¹⁸⁶ MCR Craven, The European Community Arbitration Commission on Yugoslavia, (1995) 66 BYIL 333,334

¹⁸⁷ MCR Craven, The European Community Arbitration Commission On Yugoslavia (1995) 66 BYIL 335

¹⁸⁸ Statement of E.C. Member States, 22 September 1992 Year Book 63 (1992), p.658

σε συνδυασμό με την άρνηση του Ο.Η.Ε. να καταλάβει τη θέση της, θεωρήθηκε ότι «οι γνωμοδοτήσεις ήταν κρίσεις – αποφάσεις» που παρείχαν τη βάση για το σχηματισμό πάγιων αποφάσεων σε ζητήματα που αφορούσαν στην κρίση στη Γιουγκοσλαβία.

Οι γνωμοδοτήσεις της Επιτροπής που σύστησε η Ε.Ε. αποτελούν ως σύνολο μια μοναδική και σημαντική εξέταση των νομικών ζητημάτων που προκύπτουν από τη διάλυση ενός κράτους. Σπανίως ένα ανεξάρτητο σώμα ειδικών νομικών έχει ασχοληθεί, στο παρελθόν, αποκλειστικά με μια σειρά ζητημάτων που αφορούν στην κρατική υπόσταση, στην αναγνώριση, στο δικαίωμα αυτοδιάθεσης, στην εδαφική ακεραιότητα και στη διαδοχή με βάση τη διάλυση ενός και μόνου κράτους. Και είναι εξίσου σπάνιο ένα σχεδόν δικαστικό σώμα να διαδραματίζει τέτοιο ουσιαστικό ρόλο στη διαδικασία διάλυσης ενός κράτους. Παρ' όλο που οι γνωμοδοτήσεις της Διαιτητικής Επιτροπής είχαν συμβουλευτικό μόνο χαρακτήρα και γι' αυτό το λόγο δεν μπορούν να θεωρηθούν *res judicata*, ωστόσο είναι δυνατόν να επηρεάσουν σε μεγάλο βαθμό τη συμπεριφορά και συνεπώς την πρακτική των κρατών. Για παράδειγμα, η πρώτη γνωμοδότηση που έκανε λόγο για κατάσταση διάλυσης της Σ.Ο.Δ.Γ., προκάλεσε την αναγνώριση των ανεξάρτητων δημοκρατιών που προέκυψαν και ταυτόχρονα έδωσε ώθηση στον αποκλεισμό της Ο.Δ.Γ. από τα Η.Ε. ως συνέχειας της Σ.Ο.Δ.Γ..

Ο ακριβής ρόλος και τα όρια της αρμοδιότητας της Επιτροπής Διαιτησίας δεν ήταν σαφή ξεκάθαρα και καθορισμένα εξ αρχής. Συστήθηκε στη Διεθνή Διάσκεψη για την Ειρήνη στη Γιουγκοσλαβία κατά την οποία αποφασίστηκε ότι θα δημιουργηθεί μια διαιτητική διαδικασία όπου τα μέρη θα υποβάλουν τις διαφορές τους. Από το σημείο αυτό και έπειτα, όμως, δεν ακολούθησε τη συνηθισμένη πορεία της διαιτησίας: ούτε διευθέτηση των διαφορών επετεύχθη, ούτε υποχρεωτικές αποφάσεις εκδόθηκαν. Αντιθέτως, η Επιτροπή εξέδωσε μια σειρά γνωμοδοτήσεων ως συμβουλευτικό σώμα. Επίσης, εξέδωσε και μια σειρά αποφάσεων που αφορούσαν ζητήματα αναγνώρισης που υποβλήθηκαν σ' αυτήν από το Συμβούλιο Υπουργών της Ε.Ε.

Παρ' όλο που στη συνέχεια οι αρμοδιότητες της Επιτροπής αποσαφηνίστηκαν, η φύση της δικαιοδοσίας της δεν είναι απόλυτα σαφής. Υποστηρίχθηκε ότι υπήρχαν πειστικοί λόγοι να γίνεται διαχωρισμός μεταξύ των γνωμοδοτήσεων του Δ.Δ. και αυτών της Επιτροπής Διαιτησίας ή άλλων παρόμοιων οργάνων. Στην περίπτωση του Δ.Δ., υπάρχει μια οργανική σχέση μεταξύ του Δικαστηρίου και του Οργανισμού καθώς τα κράτη μέλη του Ο.Η.Ε. εξουσιοδοτούν αυτόματα το Δικα-

στήριο εφόσον αυτό προασπίζεται και εφαρμόζει τους σκοπούς του Οργανισμού. Αν, παρ' όλα αυτά, δεν υπάρχει σαφής οργανική θέση ή το αντικείμενο και ο σκοπός του οργανισμού είναι ασαφείς, τότε ο δεσμός είναι πιο χαλαρός.

Θα πρέπει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι οι θέσεις της Επιτροπής Διαιτησίας δεν ήταν πάντα καθοριστικές για τη συμπεριφορά και τις κινήσεις των κρατών. Για παράδειγμα τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. αναγνώρισαν την Κροατία ως ανεξάρτητο κράτος ενώ την ίδια στιγμή αρνήθηκαν να αναγνωρίσουν την FYROM. Αυτή η συμπεριφορά οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι, στα ζητήματα αναγνώρισης, οι απόψεις της αντιμετωπίζονταν ως απλές πληροφορίες¹⁸⁹. Σε κάθε περίπτωση όμως, τα βασικά σημεία των γνωμοδοτήσεων της Επιτροπής συμβαδίζουν με την πρακτική των κρατών παρέχοντας ένα νομικό πλαίσιο για την αβέβαιη πολιτική και εδαφική ρύθμιση της Γιουγκοσλαβικής κρίσης.

Πρώτη ομάδα γνωμοδοτήσεων

Η Επιτροπή Διαιτησίας από το Νοέμβριο του 1991 ως τον Ιούλιο του 1992 εξέδωσε συνολικά 10 γνωμοδοτήσεις. Οι γνωμοδοτήσεις αυτές κατατάσσονται σε τρεις ομάδες γιατί εκδόθηκαν σε διαφορετική χρονικές περιόδους αλλά και για τη νομική θεματολογία που τις χαρακτηρίζουν.

Την πρώτη ομάδα απαρτίζουν αυτές που εκδόθηκαν κατόπιν ερωτημάτων της Σερβίας. Η υπ' αριθμόν 1 γνωμοδότηση¹⁹⁰ αναφέρεται από πλευράς διεθνούς δικαίου στην πολιτειακή κατάσταση της Σ.Ο.Δ.Γ. και στα ζητήματα διαδοχής κρατών, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι βρισκόταν σε κατάσταση διάλυσης. Η δεύτερη γνωμοδότηση¹⁹¹ προσπάθησε να επιλύσει το πρόβλημα του δικαιώματος αυτοδιάθεσης των σερβικών μειονοτήτων στην Κροατία και στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Η λύση που πρότεινε ήταν ότι οι σερβικές μειονότητες έπρεπε να έχουν όλα τα δικαιώματα που αναγνωρίζει το διεθνές δίκαιο σε μειονότητες και εθνικές ομάδες. Στην Τρίτη ρυθμίζονταν ζητήματα συνόρων, για τα οποία η Επιτροπή Διαιτησίας αποφάνθηκε ότι το δικαίωμα αυτοδιάθεσης των λαών δεν μπορούσε να επιφέρει μεταβολές στα υπάρχοντα σύνορα, επιβεβαιώνοντας την αρχή της *uti possidetis iuris*.

¹⁸⁹ Ο όρος 'απλά γεγονότα' χρησιμοποιήθηκε στη νομολογία του ΔΔΔΔ στην υπόθεση των γερμανικών συμφερόντων στην υπόθεση *Certain German Interests in Polish Upper Silesia*, PCIJ Ser A No 7 (1926) p.9.

¹⁹⁰ Badinter Commission No 1, 21 November 1991 (1992) EJIL 182, 92 ILR 162.

¹⁹¹ Badinter Commission No 2, 3 January 1992 (1992) EJIL 183, 92 ILR 167.

Συνοψίζοντας, τρία είναι τα βασικά ζητήματα που ανέπτυξε η Επιτροπή: η διαδοχή κρατών, το αμετάβλητο και ο σεβασμός των συνόρων και το δικαίωμα αυτοδιάθεσης των λαών. Αντιμετωπίζοντας τις νομικές παραμέτρους αυτών των κύριων ζητημάτων, είχε την ευκαιρία να εκφράσει απόψεις, πολλές από τις οποίες δε διακρίνονται για τη νομική τους ορθοδοξία αλλά παρουσιάζουν ενδιαφέρον καθώς εμπλέκονται συμφέροντα κρατών, νομικές σκέψεις και δικαιώματα λαών.

Το πρώτο ζήτημα που την απασχόλησε ήταν το νομικό καθεστώς της Σ.Ο.Δ.Γ. Με βάση τα κριτήρια του Διεθνούς Δικαίου για την ύπαρξη του κράτους εξέτασε κατά πόσο οι ομοσπονδιακές γιουγκοσλαβικές αρχές ασκούσαν αποτελεσματική εξουσία πάνω στο έδαφος και τον πληθυσμό της Σ.Ο.Δ.Γ. Η Επιτροπή διαπίστωσε – αν και σημείωσε ότι κατά το Διεθνές Δίκαιο επρόκειτο για απλά γεγονότα¹⁹² – ότι οι ομοσπονδιακές αρχές δε λειτουργούσαν πλέον σύμφωνα με τις απαιτήσεις ενός ομοσπονδιακού κράτους και δεν μπορούσαν να εμποδίσουν την ένοπλη σύρραξη, ενώ μερικές Δημοκρατίες δήλωσαν την επιθυμία τους να ανεξαρτητοποιηθούν. Με βάση αυτά τα δεδομένα, τα μέλη της Επιτροπής Badinter οδηγήθηκαν στο συμπέρασμα ότι το κράτος της Σ.Ο.Δ.Γ. βρισκόταν σε διαδικασία διάλυσης χωρίς όμως να αποφαίνεται αν υπήρξε ή όχι απόσχιση¹⁹³. Σε αντίθεση με τα παραπάνω διαπίστωσε παράλληλα «ότι διατηρούσε τη νομική της προσωπικότητά ιδιαίτερα στα πλαίσια των Διεθνών Οργανισμών»¹⁹⁴. Αυτές οι δύο σκέψεις – διατυπώσεις έρχονται σε αντίθεση μεταξύ τους και η περίπτωση αυτή αποτελεί ένα από τα νομικά ανορθόδοξα των γνωμοδοτήσεων της Επιτροπής Διαιτησίας.

Από την πλευρά των άμεσα ενδιαφερομένων επικράτησαν δύο απόψεις: Η Σερβία ισχυρίστηκε ότι οι δημοκρατίες εκείνες που είχαν διακηρύξει ή θα διακηρύττουν την ανεξαρτησία τους θα έπρεπε να θεωρηθεί ότι αποσπάσθηκαν ή θα αποσπασθούν από τη Σ.Ο.Δ.Γ., η οποία θα εξακολουθούσε να υπάρχει χωρίς αυτές. Αντίθετα, άλλες δημοκρατίες διατύπωσαν την άποψη ότι το πρόβλημα δεν είναι η απόσχιση, αλλά η διάλυση της χώρας, ως αποτέλεσμα της συντρέχουσας βούλησης ενός αριθμού δημοκρατιών. Κατά συνέπεια, όλες οι έξι δημοκρατίες θα έπρεπε να

¹⁹² Σ. Περράκης Επιτροπή Διαιτησίας για τη Γιουγκοσλαβία, ΕΕυρΚ 11/1993, σελ. 13

¹⁹³ Η Επιτροπή απόφυγε ως το τέλος να διευκρινίσει το αν υπήρξε ή όχι απόσχιση.

¹⁹⁴ Βασικό σημείο αντιπαράθεσης μεταξύ Σερβίας, Σλοβενίας και Κροατίας, καθώς η πρώτη θεωρούσε τον εαυτό της συνέχεια της Σ.Ο.Δ.Γ. και υποστήριζε την εκδοχή της απόσχισης ενώ τα άλλα δύο κράτη της διάλυσης.

θεωρηθούν διάδοχα κράτη, χωρίς κανένα από αυτά να δύναται να ισχυρισθεί ότι αποτελούσε τη συνέχεια της Σοσιαλιστικής Ομοσπονδίας.

Η Επιτροπή Διαιτησίας για να απαντήσει στους παραπάνω ισχυρισμούς έλαβε υπόψη της τις παρακάτω συνισταμένες¹⁹⁵:

1. Σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο, η ύπαρξη και η εξαφάνιση ενός κράτους είναι ζήτημα πραγματικό. Τα αποτελέσματα της αναγνώρισης από τρίτα κράτη έχουν διαπιστωτικό και μόνο χαρακτήρα.
2. Ως κράτος νοείται μια οντότητα, η οποία αποτελείται από έδαφος και πληθυσμό, που υπόκεινται σε μια οργανωμένη πολιτική εξουσία· ένα τέτοιο κράτος χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία.
3. Η μορφή της εσωτερικής πολιτικής οργάνωσης και οι συνταγματικές διατάξεις είναι πραγματικά περιστατικά, τα οποία όμως πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για να γίνει αντιληπτή η πραγματική άσκηση εξουσίας μιας κυβέρνησης πάνω στον πληθυσμό και στο έδαφός του.
4. Στην περίπτωση ενός Ομοσπονδιακού κράτους, η ύπαρξή του προϋποθέτει ότι τα ομοσπονδιακά όργανα αντιπροσωπεύουν τα κρατίδια της ομοσπονδίας και ασκούν αποτελεσματική εξουσία επάνω τους.
5. Η έννοια διαδοχή κράτους σημαίνει υποκατάσταση ενός κράτους από ένα άλλο στην ευθύνη για τις διεθνείς σχέσεις του εδάφους. Τα ενδιαφερόμενα μέρη είναι ελεύθερα να ρυθμίσουν τους όρους της διαδοχής με συμφωνία, με τον περιορισμό του σεβασμού των κανόνων του αναγκαστικού διεθνούς δικαίου (jus cogens).

Στη συνέχεια και ως προς το ζήτημα της διάλυσης της Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας εξέφρασε την άποψη ότι τα ζητήματα διαδοχής των κρατών, τα οποία θα προκύψουν από αυτήν θα έπρεπε να ρυθμιστούν με συμφωνίες «σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές του Διεθνούς Δικαίου, διασφαλίζοντας το σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου, των λαών και των μειονοτήτων».

Η προϋπόθεση της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, των λαών και των μειονοτήτων στα πλαίσια της διαδοχής των κρατών¹⁹⁶ αντανακλά τη νέα δια-

¹⁹⁵ Γνωμοδότηση αριθμ.1, Σ. Περράκης, Η πολιτική της Ε.Κ./Ε. για την πρώην Γιουγκοσλαβία 1991-1996, εκδόσεις Ι. Σιδέρης 1997, σελ.435

¹⁹⁶ Vienna Convention on Succession of states in Respect of Treaties, 1946 UNTS 3 (in force 6 November 1996). Vienna Convention on Succession of States in Respect of State Property, (1983) 22 ILM 306.

μορφούμενη κατάσταση στην μεταπολεμική Ευρώπη· η οποία επιτάσσει την προστασία του ιδεολογικού τρίπτυχου δημοκρατία – κράτος δικαίου – δικαιώματα του ανθρώπου με την προσθήκη των δικαιωμάτων του ανθρώπου ως βάση της νέας ευρωπαϊκής νομικοπολιτικής πραγματικότητας¹⁹⁷. Κατά μια άλλη άποψη η δημοκρατική λειτουργία μιας πολιτείας δεν μπορεί να αποτελεί αποκλειστικό κριτήριο στις περιπτώσεις διαδοχής κρατών και συνεπώς της ύπαρξης ενός κράτους¹⁹⁸. Γι' αυτό και η θέση ότι τα δικαιώματα του ανθρώπου, των λαών και των μειονοτήτων εμπίπτουν στο πεδίο αναγκαστικών κανόνων του διεθνούς δικαίου (*jus cogens*), θεωρήθηκε ότι αποτελεί νομική υπερβολή¹⁹⁹.

Τα επιχειρήματα που υποστηρίζουν αυτήν την άποψη είναι: Πρώτον η απόφαση του ΔΔ στην υπόθεση Barcelona Traction η οποία αναφέρει ότι στις υποχρεώσεις *erga omnes* των κρατών περιλαμβάνονται «οι κανόνες σχετικά με τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου»²⁰⁰. Με βάση αυτά τα δεδομένα, συμπεραίνεται ότι δεν αποτελεί *jus cogens* το σύνολο των δικαιωμάτων του ανθρώπου, αλλά μόνο ένας σκληρός πυρήνας από αυτά είναι απαραβίαστα. Δεύτερον, ως προς τα δικαιώματα των λαών, το ίδιο, το κορυφαίο σ' αυτήν την κατηγορία, δικαίωμα αυτοδιάθεσης των λαών μπορεί να θεωρηθεί ότι κατοχυρώνεται ως *jus* αλλά όχι ως *jus cogens*²⁰¹, δημιουργεί όμως υποχρεώσεις *erga omnes*. Αυτό συμβαίνει επειδή η έννοια της δεσμεύσεως *erga omnes* είναι ευρύτερη του αυτής του *jus cogens*²⁰².

Σε γενικές γραμμές η Επιτροπή παρατήρησε ότι το διεθνές δίκαιο, όπως διαμορφώνεται μέχρι σήμερα, δε ρυθμίζει όλες τις παραμέτρους του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης. Πάντως είναι δεδομένο ότι, ανεξαρτήτως των συνθηκών, το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης δεν μπορεί να συνεπάγεται αλλαγές στα υπάρχοντα σύνορά του

¹⁹⁷ Η οποία διαμορφώθηκε από τη Χάρτα του Παρισιού για τη Νέα Ευρώπη (1990) 14 ILM 1292 καθώς και τη Διακήρυξη του Ελσίνκι (1992) 31 ILM 1486-7.

¹⁹⁸ Η διεθνής πρακτική διαχωρίζει την ύπαρξη ενός κράτους από τη δημοκρατική δομή του. Έτσι ποτέ το δεύτερο δεν αποτέλεσε κριτήριο για την αναγνώριση του πρώτου. Αντίθετη άποψη υποστηρίζει το δόγμα *Tobar* κατά το οποίο δεν πρέπει να αναγνωρίζεται κράτος η κυβέρνηση που στηρίχθηκε στην ένοπλη βία και δε νομιμοποιείται συνταγματικά από τη βούληση του λαού.

¹⁹⁹ Υποστηρικτές της άποψης ο Σ. Περράκης (EEυρΚ 11/1990 σελ. 15) βασιζόμενος και στις θέσεις του A. Pellet για το ζήτημα.

²⁰⁰ ICJ Reports 1970 p.32

²⁰¹ EEυρΚ 11/1993 σελ. 15

²⁰² *Case Concerning East Timor (Portugal v Australia)*, ICJ Reports 1995, p. 90, 102.

κάθε κράτους τη στιγμή της ανεξαρτησίας, εκτός των περιπτώσεων που υπάρχει συναίνεση.

Ακόμη και οι υποστηρικτές αυτής της άποψης τη χαρακτηρίζουν ακραία, αλλά θεωρούν την αναγόρευση των δικαιωμάτων των μειονοτήτων από την Επιτροπή Διαιτησίας ως *jus cogens* απίθανη. Αυτό συμβαίνει επειδή, με εξαίρεση τη διάταξη του άρθρου 27 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και τον Ευρωπαϊκό Χάρτη των Περιφερειακών ή Μειονοτικών γλωσσών, το πλέγμα των ρυθμίσεων με διαστάσεις οικουμενικές²⁰³ ή περιφερειακές²⁰⁴ αποτελεί σήμερα ένα *corpus soft law*²⁰⁵. Ωστόσο, με μια κριτική ματιά πάνω στο έργο της, η Επιτροπή δε θα έπρεπε να «παίζει» με το νομικό status των εν λόγω δικαιωμάτων ειδικά σε μια εποχή έξαρσης μειονοτικών και εθνοτικών σπασμών συχνά και με χρήση βίας.

Πέρα από το δικαίωμα αυτοδιάθεσης, η Επιτροπή στη δεύτερη γνωμοδότηση²⁰⁶ όρισε ότι οπουδήποτε υπάρχουν μια ή περισσότερες ομάδες μέσα σε ένα κράτος που συνιστούν μία ή περισσότερες εθνοτικές, θρησκευτικές ή γλωσσικές κοινότητες, αυτές έχουν το δικαίωμα της αναγνώρισης της ταυτότητάς τους, με βάση το διεθνές δίκαιο. Επιπλέον, σημείωσε ότι η παραπάνω επιταγή αφορά όλες τις δημοκρατίες της πρώην ΣΟΔΓ. Έτσι, με βάση τα παραπάνω, η δεύτερη γνωμοδότηση απαντά στη Σερβία ότι ο σερβικός πληθυσμός στη Βοσνία Ερζεγοβίνη πρέπει να απολαύει όλα τα δικαιώματα που αποδίδονται στις μειονότητες από τις διεθνείς συμβάσεις, όπως επίσης και τις εθνικές και διεθνείς εγγυήσεις, σύμφωνα με τις αρχές του Διεθνούς Δικαίου.

Μια πιθανή συνέπεια των παραπάνω μπορεί να είναι ότι τα μέλη του σερβικού λαού στη Βοσνία Ερζεγοβίνη και στην Κροατία θα πρέπει να αναγνωριστούν με συμφωνίες, ανάμεσα στις δημοκρατίες, ως έχοντα την εθνικότητα προτίμησής τους²⁰⁷ με όλα τα δικαιώματα και υποχρεώσεις που αυτό συνεπάγεται για τα κράτη τα οποία εμπλέκονται.

²⁰³ Βλ. Διακήρυξη των Η.Ε. για τα δικαιώματα των προσώπων που ανήκουν σε εθνικές, εθνοτικές, θρησκευτικές και γλωσσικές μειονότητες της 18 Δεκ. 1992.

²⁰⁴ Βλ. το έργο της Δ.Α.Σ.Ε., του Συμβουλίου της Ευρώπης.

²⁰⁵ ΕΕυρΚ 11/1993, σελ. 16.

²⁰⁶ Γνωμοδ. 2., Σ. Περράκης, Η Πολιτική της Ε.Κ./Ε για την πρώην Γιουγκοσλαβία, Κείμενα τεκμηρίωσης, σελ. 438.

²⁰⁷ «as having the nationality of their choice», «se voir connaître la nationalité de leur choix» το αγγλικό και γαλλικό (πρωτότυπο) κείμενο αντίστοιχα.

Το διατακτικό καταλήγει στο συμπέρασμα ότι, τα δικαιώματα των σέρβικων πληθυσμών είναι δικαιώματα προστασίας των μειονοτήτων των εθνοτικών ομάδων, και ότι υπάρχει αντίστοιχη υποχρέωση των δημοκρατιών να προστατεύουν τις κατηγορίες αυτές, στη βάση όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών, συμπεριλαμβανομένου και του δικαιώματος επιλογής εθνικότητας.

Η τρίτη γνωμοδότηση της Επιτροπής θίγει ένα ζήτημα συναφές με το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Μετά από ερώτημα της Σερβίας, ο Λόρδος Carrington ζήτησε από την Επιτροπή να απαντήσει εάν τα εσωτερικά σύνορα ανάμεσα στην Κροατία και τη Σερβία και τη Βοσνία Ερζεγοβίνη μπορούν να θεωρηθούν διεθνή σύνορα με βάση το διεθνές δίκαιο.

Η Επιτροπή, λαμβάνοντας υπόψη τη διαδικασία διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας και την πιθανότητα δημιουργίας νέων ανεξάρτητων κρατών, κατέληξε στα εξής συμπεράσματα:

1. Όλα τα διεθνή σύνορα παραμένουν αμετάβλητα με βάση την πάγια και νομικά θεμελιωμένη²⁰⁸ αρχή του απαραβίαστου των συνόρων.
2. Τα εσωτερικά σύνορα μεταξύ της Σερβίας και των άλλων συνορευουσών δημοκρατιών, δεν θα πρέπει να μεταβληθούν, εκτός και αν καταλήξουν σε ελεύθερη συμφωνία μεταξύ τους.
3. Τα πρώην εσωτερικά σύνορα μετατρέπονται σε διεθνή, προστατευόμενα από το διεθνές δίκαιο, εκτός των περιπτώσεων όπου υπήρξαν μεταβολές κατόπιν συμφωνίας. Η κρίση αυτή βασίζεται στην αρχή του σεβασμού του αρχικού status quo και ειδικότερα στην αρχή uti possidetis juris, η οποία αναγνωρίζεται σήμερα ως γενική αρχή²⁰⁹ του διεθνούς δικαίου. Η αρχή εφαρμόζεται, κατά μείζονα λόγο, στις πρώην δημοκρατίες της Γιουγκοσλαβίας αφού η δεύτερη και η τέταρτη παράγραφος του άρθρου 5 του Συντάγματος της Σ.Ο.Δ.Γ. όριζε ότι τα εδάφη και τα σύνορα των Δημοκρατιών δεν μπορούν να μεταβληθούν χωρίς τη συναίνεσή τους.

²⁰⁸ Με βάση το Χάρτη των Η.Ε., τη Διακήρυξη για τις Αρχές του Διεθνούς Δικαίου σχετικά με τις Φιλικές Σχέσεις και τη Συνεργασία ανάμεσα στα κράτη της Τελικής Πράξης του Ελσίνκι και το άρθρο 11 της Σύμβασης της Βιέννης για τη διαδοχή των κρατών σε σχέση με τις Συνθήκες (1978).

²⁰⁹ Όπως αναφέρεται από το ΔΔ στην απόφαση ανάμεσα στη Burkina Faso και το Mali (Frontier Dispute (1986) ICJ Reports, 554): «... πρόκειται για μια γενική αρχή, που είναι λογικά συνδεδεμένη με την απόκτηση ανεξαρτησίας, οπουδήποτε και αν αυτή πραγματοποιείται».

Δεύτερη ομάδα γνωμοδοτήσεων

Η δεύτερη ομάδα γνωμοδοτήσεων²¹⁰ (αριθ. 4-7) αφορούσε στην αναγνώριση από την Ε.Ε. και τα κράτη μέλη της τεσσάρων τέως Γιουγκοσλαβικών Δημοκρατιών: της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, της Κροατίας, της Δημοκρατίας των Σκοπίων και της Σλοβενίας. Η Επιτροπή εξέτασε τις τέσσερις περιπτώσεις υπό το φως των κατευθυντήριων γραμμών για την αναγνώριση νέων κρατών στην Ανατολική Ευρώπη και στη Σοβιετική Ένωση, που ενσωμάτωσε η περίφημη Κοινή Δήλωση που ενέκριναν οι Υπουργοί Εξωτερικών των «Δώδεκα».

Στο αίτημα της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, να αναγνωριστεί ως ανεξάρτητο κράτος, η άποψη της Επιτροπής υπήρξε αρνητική. Αφού εξέτασε τα κείμενα και τις διακηρύξεις της ηγεσίας της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, ιδιαίτερα τις δεσμεύσεις που αναλάμβανε για την προστασία των μειονοτικών ομάδων, τις εγγυήσεις ότι όλες οι εθνικότητες²¹¹, που περιλαμβάνει στον πληθυσμό της, θα έχουν ισότητα δικαιωμάτων, και την εναρμόνισή του με τις Κατευθυντήριες Γραμμές και τους όρους της Διακήρυξης για τη Γιουγκοσλαβία, διαπίστωσε την απουσία συναίνεσης του σερβικού στοιχείου στη διαδικασία ανεξαρτητοποίησης.

Έτσι η Επιτροπή διαπίστωσε ότι οι διακηρύξεις, τις οποίες ανέλαβε η Προεδρία και η κυβέρνηση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης δεν αντανακλούσαν τη βούληση των Σέρβων μελών της Προεδρίας. Η πηγή της λαϊκής κυριαρχίας, σύμφωνα με το Σύνταγμα της χώρας είναι οι πολίτες της, που ασκούν την εξουσία τους διαμέσου μιας αντιπροσωπευτικής Συνέλευσης ή με δημοψήφισμα.

Λειτουργώντας έξω από το συνταγματικό πλαίσιο της Δημοκρατίας της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, ο σερβικός λαός της χώρας προχώρησε σε δημοψήφισμα για τη δημιουργία ενός «νέου γιουγκοσλαβικού κράτους» και με τον τρόπο αυτό διακήρυξε την της Σερβικής Δημοκρατίας της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης.

Με βάση αυτά τα πραγματικά δεδομένα, η Επιτροπή κατέληξε ότι η θέληση του λαού της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης να προχωρήσει στη δημιουργία ενός ανεξάρτητου κράτους δεν ήταν πλήρως τεκμηριωμένη. Η διαπίστωση αυτή θα μπορούσε να ανατραπεί, αν η Δημοκρατία έδινε τις αναγκαίες εγγυήσεις, πιθανόν με το μέσο ενός

²¹⁰ Badinter Commission Opinion No 4, 5, 6, 7, 11 January 1992 (1993) 4 EJIL 72-78, 4 ILR 187-182.

²¹¹ Μουσουλμάνοι, Σέρβοι, Κροάτες.

δημοψηφίσματος ανάμεσα σε όλους τους πολίτες χωρίς διάκριση, που θα πραγματοποιηθεί με διεθνή επιτήρηση²¹².

Στην **πέμπτη γνωμοδότηση**²¹³ η Επιτροπή αρνήθηκε να αναγνωρίσει επίσημα την Κροατία διότι η κροατική Συνταγματική Πράξη της 4^{ης} Δεκεμβρίου 1991 δεν έδινε εγγυήσεις για το ζήτημα της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του ειδικού καθεστώτος των μειονοτήτων, έτσι όπως είχαν διατυπωθεί στο Σχέδιο Σύμβασης της 4^{ης} Νοεμβρίου του 1991. Η άρνηση αναγνώρισης της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας βασίστηκε σ' αυτήν την επιφύλαξη επειδή κατά τα άλλα, η Επιτροπή βρήκε ικανοποιητική την πλήρωση των προϋποθέσεων τους, υπενθυμίζοντας ότι η έκφραση του λαού της Κροατίας για ανεξαρτησία έχει εκφραστεί επαρκώς με δημοψήφισμα. Το επιχείρημά της ήταν η μη πρόβλεψη του ειδικού καθεστώτος²¹⁴, η οποία αναφέρεται στο καθεστώς αυτονομίας των ομάδων που αποτελούν την πλειοψηφία, σε μια γεωγραφική περιοχή. Με άλλα λόγια στις μειονότητες που υπερέχουν αριθμητικά σε μια περιοχή.

Σε μια προσπάθεια να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της Επιτροπής, η Κροατία τροποποίησε το Συνταγματικό της Νόμο, εναρμονίζοντάς τον με το Σχέδιο Σύμβασης. Ωστόσο ο νέος Νόμος, κατά την κρίση της Επιτροπής, δεν ανταποκρινόταν απολύτως στους όρους του Άρθρου 2 του δεύτερου Κεφαλαίου του σχεδίου Σύμβασης αφού υπήγαγε την αυτονομία των περιοχών με ειδικό καθεστώς σε περιορισμούς, αλλά παρά τις ελλείψεις ικανοποιούσε τις γενικές αρχές του Διεθνούς Δικαίου.

Οι γνωμοδοτήσεις υπ' αριθμ. 6 και 7²¹⁵ αφορούν την αναγνώριση της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας και της Δημοκρατίας της Σλοβενίας. Και οι δύο είναι θετικές, καθώς η Επιτροπή καταλήγει ότι όλοι οι όροι που έχουν τεθεί από την Ε.Ε. στα συναφή κείμενα πληρούνται και από τις δύο Δημοκρατίες.

Συγκεκριμένα, όσον αφορά στην Π.Γ.Δ.Μ. η Επιτροπή έδωσε βάση στην υποχρέωση να δώσει συνταγματικές και πολιτικές εγγυήσεις που θα εξασφαλίζουν ότι δεν έχει καμία εδαφική διεκδίκηση έναντι γειτονικής χώρας μέλους της Ε.Ε. και να μην προβαίνει σε εχθρική δραστηριότητα προπαγάνδας κατά γειτονικής χώρας

²¹² Παρίσι, 11 Ιανουαρίου 1992.

²¹³ Badinter Commission, Opinion No 5, 11 January 1992 (1993) 4 EJIL 76, 92 ILR 178.

²¹⁴ Άρθρο 2, Κεφάλαιο 2 του Σχεδίου Σύμβασης της 4^{ης} Νοεμβρίου 1991.

²¹⁵ Badinter Commission, Opinion No 6, 11 January 1992 (1993) 4 EJIL 77, 92 ILR 182 & No 7, (1993) 4 EJIL 74, 92 ILR 188.

μέλους της Ε.Ε., στις οποίες περιλαμβάνεται και η χρησιμοποίηση ονομασίας που συνεπάγεται εδαφικές διεκδικήσεις.

Τρίτη Ομάδα γνωμοδοτήσεων

Οι τρεις αυτές γνωμοδοτήσεις απαντούν σε τρία ερωτήματα που έθεσε ο Λόρδος Carrington στην Επιτροπή. Αφού επέλυσε το δικαστικό ζήτημα της αρμοδιότητάς της – που είχαν εγείρει η Σερβία και το Μαυροβούνιο – προχώρησε στην έκδοση τριών γνωμοδοτήσεων.

Στην πρώτη (αριθμ. 8), η Επιτροπή απάντησε στο ζήτημα της διάλυσης, και ειδικότερα στο κατά πόσον η διαδικασία της διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας είχε ολοκληρωθεί, θεωρώντας το καθοριστικό για τις απαντήσεις στα επόμενα ερωτήματα. Στο παραπάνω ζήτημα η Επιτροπή απάντησε θετικά²¹⁶ θεωρώντας ότι διάλυση ενός κράτους σημαίνει ότι η οντότητα αυτή δεν έχει πια νομική προσωπικότητα. Στη συγκεκριμένη περίπτωση η ύπαρξη ενός ομοσπονδιακού κράτους, το οποίο αποτελείται από έναν αριθμό ξεχωριστών οντοτήτων, πάσχει σοβαρά όταν μια πλειοψηφία από αυτές, με το μεγαλύτερο μέρος του εδάφους και του πληθυσμού, συνιστούν χωριστά κυρίαρχα κράτη, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να ασκηθεί αποτελεσματικά η ομοσπονδιακή εξουσία.

Την παραπάνω άποψη τη στηρίζει στο επιχείρημα ότι η αναγνώριση κράτους από άλλα κράτη δεν έχει συστατικό αλλά μόνο διαπιστωτικό χαρακτήρα, ωστόσο η αναγνώριση και η συμμετοχή σε διεθνείς οργανισμούς, καταδεικνύουν ότι τα κράτη της διεθνούς κοινότητας έχουν σχηματίσει την πεποίθηση πως το νέο κράτος είναι μια πραγματικότητα που συνεπάγεται δικαιώματα και υποχρεώσεις, με βάση το Διεθνές Δίκαιο. Το τελικό συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε η Επιτροπή είναι ότι η Ο.Δ.Γ. ήταν ένα νέο κράτος, το οποίο δεν μπορούσε να θεωρηθεί συνέχεια της πρώην Γιουγκοσλαβίας και ότι η αναγνώρισή του εξαρτιόνταν από τη συμμόρφωσή του με τους γενικούς κανόνες του Διεθνούς Δικαίου και την εκπλήρωση των κριτηρίων της Ε.Ε.

Οι γνωμοδοτήσεις που αφορούσαν στην αναγνώριση των πρώην ομόσπονδων Δημοκρατιών της Γιουγκοσλαβίας δεν είχαν, όλες την ίδια ανταπόκριση από τα κράτη-μέλη. Με εξαίρεση τη γνωμοδότηση της **Σλοβενίας**, η οποία ήταν θετική για

²¹⁶ Η πολιτική της Ε.Κ./Ε.Ε. για την πρώην Γιουγκοσλαβία 1991/96, κείμενα τεκμηρίωσης Ελλ. Κέντρο Ευρ. Μελετών, σελ. 469.

την αναγνώριση και δε δημιουργούσε πρόβλημα, οι υπόλοιπες δεν έπαιξαν καταλυτικό ρόλο στην πρακτική αναγνώρισεων της Κοινότητας.

Η **Σλοβενία** ήταν η λιγότερο προβληματική περίπτωση. Οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες συνήψαν διπλωματικές σχέσεις με τη Σλοβενία, η οποία έγινε μέλος των Η.Ε. και με τον τρόπο αυτό αναγνωρίστηκε²¹⁷.

Η προαναφερόμενη δημοκρατία και η Κροατία²¹⁸ κήρυξαν την ανεξαρτησία τους πριν από τα υπόλοιπα τα υπόλοιπα ομόσπονδα κράτη της Γιουγκοσλαβίας. Σύμφωνα με τα παραπάνω, η κίνηση αυτή θα πρέπει να θεωρηθεί παράνομη, αφού οι δύο δημοκρατίες αποτελούσαν μειοψηφία στο σύνολο των Γιουγκοσλαβικών δημοκρατιών και δεν ευσταθούσε ο ισχυρισμός για μαζική και συστηματική παραβίαση των θεμελιωδών ανθρώπινων δικαιωμάτων. Το διεθνές δίκαιο φαίνεται να παρουσιάζει κάποια ασάφεια σε σχέση με τη δυνατότητα ενός ομόσπονδου κράτους να αποσχισθεί από το Ομοσπονδιακό κράτος. Προκύπτει όμως, ότι ορισμένα κράτη, κυρίως δυτικά, αλλά και η Ε.Σ.Σ.Δ. θεωρούσαν, χωρίς να υπάρχει αντίρρηση από άλλα κράτη, ότι το δικαίωμα αυτοδιάθεσης κάλυπτε και τις περιπτώσεις πολυεθνικών και ομοσπονδιακών κρατών. Παρ' όλα αυτά, η αρχή αυτή δεν προβλεπόταν στο πλαίσιο του Συντάγματος της Χώρας.

Η στάση της Διεθνούς κοινότητας υπήρξε αμφιλεγόμενη ως προς το θέμα. Γενικά υπήρξε ένα αμφιλεγόμενο κλίμα, ως προς το αν στα δύο αυτά ομόσπονδα κράτη εφαρμόζονταν οι κανόνες του διεθνούς δικαίου, και αν ως εκ τούτου είχαν πάψει, κατά την κρίσιμη περίοδο να αποτελούν απλή μονάδα του εσωτερικού δικαίου. Ορισμένα κράτη (Η.Π.Α., Αυστρία, Μ. Βρετανία) τάχθηκαν υπέρ του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης και άλλα (ΕΣΣΔ, Κούβα) θεώρησαν ότι επρόκειτο για σύγκρουση εσωτερικής φύσεως, η οποία θα επιλυόταν με πολιτικά μέσα.

Σχετικά με τη γνωμοδότηση για τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη η επιφύλαξη που διατύπωσε η Επιτροπή για την αντιπροσωπευτικότητα των οργάνων, τα οποία είχαν εκφράσει τη βούληση ανεξαρτησίας²¹⁹, δε φαίνεται να εμπόδισε την Ένωση στην απόφαση της αναγνώρισης. Βέβαια, η Ε.Ε. δεν αναγνώρισε αμέσως το νέο κράτος

²¹⁷ Current Developments: Public International Law. A.V. Lowe and Colin Warbrick, 42 ICLQ (1993) p. 434.

²¹⁸ Symposium: Recent Development in the Practice of State recognition, Ronald Rich 4 EJIL (1993) p. 37.

²¹⁹ Current Developments: Public International Law. A.V. Lowe and Colin Warbrick, 42 ICLQ (1993) 435.

αλλά κατόπιν της διεξαγωγής του δημοψηφίσματος²²⁰. Το αποτέλεσμα ήταν θετικό για την ανεξαρτησία με ποσοστό 63% των ψηφοφόρων. Παρά το θετικό αυτό αποτέλεσμα, η Επιτροπή είχε ζητήσει έλεγχο του δημοψηφίσματος αλλά κάτι τέτοιο δεν πραγματοποιήθηκε.

Η ιδιαιτερότητα της περίπτωσης αυτού του κράτους είναι ότι συγκροτείται από τρεις σχετικά ανάλογες εθνότητες: 40% Μουσουλμάνοι, 32% Σέρβοι και 18% Κροάτες. Με άλλα λόγια είναι μια πολυεθνική Ενότητα, με την έννοια ότι καμιά από τις υπάρχουσες εκεί εθνότητες δεν αποτελεί την πλειοψηφία, αν και η κάθε εθνότητα αποτελεί την πλειοψηφία στα επιμέρους τμήματα της ενότητας²²¹. Η Ε.Ε. και η Επιτροπή Badinter θεώρησαν ότι η Βοσνία-Ερζεγοβίνη είχε το δικαίωμα αυτοδιάθεσης-ανεξαρτησίας και εξάρτησαν την αναγνώρισή της, από τη χορήγηση στη σερβική μειονότητα στο έδαφος αυτό, κάθε δικαιώματος που προβλέπεται για τις μειονότητες από τις διεθνείς συμβάσεις, που αποδέχθηκε η κυβέρνηση της Βοσνίας. Η Επιτροπή χαρακτήρισε τους Σέρβους της περιοχής αυτής ως μειονότητα (παρ' όλο που δεν υπάρχει κυρίαρχη πληθυσμιακή ομάδα) με αποτέλεσμα να μην έχουν δικαίωμα αυτοδιάθεσης.

Θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι στην περίπτωση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, η Επιτροπή επέβαλε όρους αναγνώρισης πέρα από τις απαιτήσεις της πολιτικής της Ε.Ε., εκφρασμένης υπό τους όρους της 16 Δεκεμβρίου 1991, (και κατά συνέπεια η Ε.Ε. δεν δεσμευόταν να προχωρήσει πέρα από τις δικές της Κατευθυντήριες Γραμμές. Ενώ στην περίπτωση της Κροατίας, προχώρησε στην αναγνώρισή της²²², πριν από την επίσημη συνταγματική αναθεώρηση σχετικά με το ειδικό καθεστώς αυτονομίας των μειονοτήτων, με μόνο εχέγγυο τη διαβεβαίωση της κροατικής ηγεσίας για την πλήρη αποδοχή του όρου.

Η γνωμοδότηση της Διαιτητικής Επιτροπής, που αφορούσε στην πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας²²³, την καλούσε να αποδεχθεί κάποιους όρους, όπως σεβασμό στο απαραβίαστο των συνόρων, υποχρεώσεις σχετικά με τον αφοπλισμό και τη μη διάδοση των πυρηνικών όπλων, ειρηνική επίλυση των

²²⁰ Symposium: Recent Development in the Practice of State recognition, Ronald Rich 4 EJIL (1993) 46.

²²¹ The E.C. Arbitration Commission on Yugoslavia, Matthew Craven, 66 BYIL 333 (1995) 384.

²²² 15 Ιανουαρίου 1992.

²²³ Current Developments: Public International Law. A.V. Lowe and Colin Warbrick, ⁴²ICLQ (1993) 437.

περιφερειακών διαφορών και ζητημάτων διαδοχής κρατών στη Γιουγκοσλαβία και σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου, των εθνικών ομάδων και των εθνοτήτων. Το ζήτημα της ονομασίας λύθηκε με τη δήλωση, ότι «η χρήση του ονόματος Μακεδονία, δε θα μπορούσε να υπαινίσσεται καμία εδαφική διεκδίκηση έναντι άλλου κράτους». Έτσι, πολιτικοί, λόγοι που αφορούσαν τις ελληνικές αντιρρήσεις για αναγνώριση οδήγησαν σε μια καθυστέρησή της, παρά την άποψη της Επιτροπής ότι το κράτος αυτό πληρούσε τους όρους της αναγνώρισης²²⁴.

Συμπεράσματα

Η δικαιοδοσία της Επιτροπής αμφισβητήθηκε από διάφορες πλευρές. Όμως, παρά τις προαναφερόμενες αμφιβολίες η Επιτροπή Διαιτησίας εξέδωσε μια σειρά γνωμοδοτήσεων, οι οποίες συνέβαλαν στην εξέλιξη του Δημόσιου Διεθνούς Δικαίου. Κάποια συμπεράσματα και βασικά σημεία της αναλυτικής εξέτασης είναι τα ακόλουθα²²⁵:

1. Όταν ένα κράτος χάνει την πλειονότητα του πληθυσμού και του εδάφους του μέσω της μη συναινετικής απόσχισης ενός ή περισσότερων εδαφικών μονάδων, ώστε η οντότητα που απομένει να πρέπει να ανασυνταχθεί, θεωρείται ότι βρίσκεται σε κατάσταση διάλυσης. Παρά τις συστάσεις της Επιτροπής Διαιτησίας, θεωρείται ότι οι παράγοντες που καθορίζουν αυτές τις καταστάσεις δε μεταβάλλονται με βάση τον τρόπο της διακυβέρνησης του εδάφους. Δηλαδή, ανεξάρτητα από το αν η εδαφική οντότητα είναι ομόσπονδη ή ενιαία. Επίσης θεωρείται ότι ανεξαρτήτως από το αν τα πραγματικά περιστατικά οδηγούν σε διάλυση ή συνέχεια του κράτους, η τελική απόφαση καθορίζεται από τη βούληση των κρατών που συμμετέχουν στη διαδικασία και συμπληρωματικά τα μέλη της Διεθνούς Κοινότητας.
2. Όταν ένα κράτος βρίσκεται σε διαδικασία διάλυσης είναι δύσκολο να υπερασπιστεί και να αποδείξει ότι ελέγχει αποτελεσματικά το έδαφος που του απέμεινε. Αντιθέτως οι νέες οντότητες που προκύπτουν μπορούν πιο εύκολα να θεωρηθούν ότι είναι ανεξάρτητα και κυρίαρχα κράτη. Αυτό βέβαια, δε σημαίνει

²²⁴ Symposium: Recent Development in the Practice of State recognition, Ronald Rich 4 EJIL (1993) p. 48.

²²⁵ MCR Craven, The European Community Arbitration Commission on Yugoslavia, 66 BYIL (1995) 409.

ότι το κράτος που απομένει μετά τη διάλυση, μεταβιβάζει την κυριαρχία του, στα νέα κράτη που δημιουργούνται στη συνέχεια.

3. Όλα τα διάδοχα κράτη οφείλουν να σέβονται τα δικαιώματα του ανθρώπου, των μειονοτήτων και του ατομικού δικαιώματος της αυτοδιάθεσης ώστε να επιτρέπεται στο κάθε άτομο να επιλέξει την εθνικότητα, τη θρησκεία ή τη γλώσσα που επιθυμεί. Τέλος, σεβασμό στο δικαίωμα των μελών των μειονοτήτων να επιλέξουν την εθνικότητά τους.
4. Όλα τα κράτη, που προκύπτουν μετά τη διάλυση ενός ενιαίου κράτους, θεωρούνται διάδοχα κράτη και κανένα από αυτά δεν μπορεί να θεωρηθεί συνέχεια του παλιού κράτους. Όλα τα διάδοχα κράτη οφείλουν να αναλάβουν ισομερώς τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του προηγούμενου κράτους.

Αυτές οι συμπερασματικές σκέψεις, είναι αρχές που προκύπτουν από τις γνωμοδοτήσεις της Επιτροπής Badinter για την πρώην Σ.Ο.Δ.Γ. και είναι εν μέρει άκαμπτες και αυστηρές, ειδικότερα όσον αφορά στις προϋποθέσεις της κρατικής ιδιότητας. Σε άλλες περιπτώσεις οι εκτιμήσεις της ήταν υπεραισιόδοξες όπως για παράδειγμα την έννοια και του περιεχομένου του *jus cogens*. Ωστόσο οι λύσεις στις οποίες κατέφυγε ήταν προσαρμοσμένες στις ειδικές και συγκεκριμένες συνθήκες και τα ιδιαίτερα προβλήματα της πρώην Σ.Ο.Δ.Γ..

Επίλογος

Από την παραπάνω ανάλυση γίνεται εύκολα αντιληπτό το γεγονός ότι δεν υπάρχουν σταθερές τόσο στη θεωρία όσο και στην πρακτική, όσον αφορά το ζήτημα της διαδοχής και της συνέχειας των κρατών. Προς το παρόν το Διεθνές Δίκαιο έχει να προσφέρει περιπτωσιολογία, η οποία προκύπτει από τα πραγματικά περιστατικά σε συνδυασμό με τις βασικές γενικές αρχές του. Κάθε περίπτωση είναι ξεχωριστή, ως προς τη φύση της και για το λόγο αυτόν, οι συνθήκες που αφορούν στη διαδοχή των κρατών περιλαμβάνουν περισσότερο περιπτώσεις, οι οποίες σχετίζονται με την προοδευτική ανάπτυξη του υπάρχοντος Διεθνούς Δικαίου παρά με την κωδικοποίηση του²²⁶. Εξάλλου, είναι πολύ δύσκολη η κωδικοποίηση ενός αντικείμενο, το οποίο δε διέπεται από μια γενική θεωρία ή από μια μακροχρόνια και γενική πρακτική ή από ένα αποκρυσταλλωμένο έθιμο.

Η αιτία της έλλειψης μιας σειράς γενικών κανόνων είναι το γεγονός ότι τα ζητήματα διαδοχής είναι κατά βάση πολιτικής φύσεως, συνεπώς οι αρχές και οι θεωρίες που τα διέπουν δεν μπορούν να είναι λεπτομερείς, όπως σε άλλα θέματα του Διεθνούς Δικαίου. Διαδοχή κρατών δε συμβαίνει συχνά αλλά, όταν συμβαίνει, κάθε περίπτωση είναι τόσο διαφορετική από την άλλη, λόγω πολιτικών γεγονότων και συμφερόντων, που δεν μπορούν να αποκρυσταλλωθούν σε λεπτομερείς γενικούς κανόνες. Κατά βάση η διαδοχή είναι έννοια νομική αλλά εμπεριέχει πολλά πολιτικά στοιχεία. Για το λόγο αυτόν, στις περισσότερες περιπτώσεις συνέχειας ή διαδοχής έγινε λόγος για πολιτικά φαινόμενα. Ωστόσο παραμένουν δύο νομικές έννοιες, δυο νομικοί θεσμοί, οι οποίοι επιφέρουν διαφορετικές συνέπειες²²⁷.

Με βάση την παραπάνω ανάλυση, μόνο κάποιες απλές παρατηρήσεις μπορούν να γίνουν για το φαινόμενο της συνέχειας και της διαδοχής κρατών. Αρχικά πρέπει να σημειωθεί ότι τέτοιου είδους προβλήματα δεν προκύπτουν συχνά, καθώς σπάνια πια δημιουργούνται ή διαλύονται κράτη²²⁸. Συγκεκριμένα, πέρα από τις

²²⁶ Vienna Convention on Succession of states in Respect of Treaties, 1946 UNTS 3. Vienna Convention on Succession of States in Respect of State Property, (1983) 22 ILM 306.

²²⁷ Rein Mullerson The Continuity and Succession of States by Reference to the Former U.S.S.R. and Yugoslavia 42 ICLQ (1993) 475.

²²⁸ Rein Mullerson The Continuity and Succession of States by Reference to the Former U.S.S.R. and Yugoslavia 42 ICLQ (1993) 473.

μεμονωμένες περιπτώσεις της Ινδίας - Πακιστάν και της Συρίας – Αιγύπτου, υπήρξαν κύματα εξελίξεων στον τομέα αυτόν του δικαίου λόγω ιστορικών – πολιτικών γεγονότων: στις αρχές του 19^{ου} αιώνα η αποαποικιοποίηση της Λατινικής Αμερικής, η διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της Αυστροουγγαρίας μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, η αποαποικιοποίηση της Αφρικής στη δεκαετία του 1960 και η διάλυση των ομοσπονδιακών ενώσεων της Ανατολικής Ευρώπης στη δεκαετία του 1990.

Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις επιβεβαιώνεται ότι η διαδοχή είναι ένα πολύ σημαντικό γεγονός για την ύπαρξη ενός κράτους με ουσιαστικές συνέπειες για την εξέλιξη του. Επηρεάζεται και συνεπώς τροποποιείται τόσο η εσωτερική κατάσταση του κράτους όσο και η διεθνής του θέση. Η φύση των σχέσεων μεταξύ του κράτους και των πολιτών του αλλάζει. Το ίδιο συμβαίνει και με τη φύση των σχέσεων μεταξύ του κράτους και των μελών της διεθνούς κοινότητας. Η διαδοχή οδηγεί σε αναπροσδιορισμό των διεθνών σχέσεων μεταξύ του νέου κράτους ή των νέων κρατών και των υπόλοιπων μελών της διεθνούς κοινότητας. Το κράτος ή τα κράτη, που προκύπτουν από εδαφικό αναπροσδιορισμό μπορούν να θεωρηθούν:

- Ως συνέχεια του προηγούμενου κράτους²²⁹.
- Ως διάδοχο κράτος του προηγούμενου κράτους.
- Ως νέο ανεξάρτητο κράτος. Το περιεχόμενο της έννοιας της αποαποικιοποίησης εξηγεί τη διαφορά από την προηγούμενη περίπτωση²³⁰.
- Ως αναβίωση-συνέχεια του προηγούμενου εαυτού του²³¹.

Η έννοια της διαδοχής στο Διεθνές Δίκαιο είναι διαφορετική από αυτήν του Ιδιωτικού Δικαίου. Μια γενική προσέγγιση καταδεικνύει πολλές ομοιότητες. Σε κάθε περίπτωση «τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις πάνε χέρι με χέρι και ουδείς δύναται να επιλέξει τα πρώτα και να απορρίψει τις υποχρεώσεις»²³². Ωστόσο, υπάρχει μια ουσιαστική διαφορά: στη διαδοχή του Αστικού Δικαίου το υποκείμενο του δικαίου παύει να υπάρχει ως φυσική παρουσία και ως νομική οντότητα ενώ τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις του μεταβιβάζονται σε άλλο πρόσωπο. Στη διαδοχή κρατών, το κράτος εξαφανίζεται ως νομική οντότητα, αλλά τα φυσικά του συστατικά, όπως το

²²⁹ Όπως η Ρωσική Ομοσπονδία, η οποία θεωρήθηκε συνέχεια της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.

²³⁰ Stern B., *Dissolution, continuation and succession in Eastern Europe*, Kluwer Law International, B. Stern ed., The Hague Nijhoff 1998, p.200

²³¹ Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των Βαλτικών Χωρών.

²³² DROIT INTERNATIONAL PUBLIC, Paul Reuter, Paris, Coll. Themis, 1973, p.155

έδαφος και ο πληθυσμός του, δεν εξαφανίζονται αλλά αναδιοργανώνονται και τροποποιούνται. Πρόκειται για κάποιο είδος «μεταμόρφωσης».

Υπάρχουν διάφορα είδη «μεταμόρφωσης»²³³, που μπορούν να επηρεάσουν ένα κράτος. Η Σύμβαση της Βιέννης²³⁴ του 1983 προβλέπει πέντε διαφορετικές καταστάσεις :

- Εκχώρηση τμήματος εδάφους από ένα κράτος σε ένα άλλο.
- Νεοϊδρυθέν ανεξάρτητο κράτος, όπως τα κράτη που προέκυψαν από τη διαδικασία αποαποικιοποίησης.
- Ένωση κρατών, όπως η επανένωση της Γερμανίας.
- Απόσχιση τμήματος ή τμημάτων ενός κράτους, όπως οι περιπτώσεις της Ινδίας και του Πακιστάν.
- Διάλυση ενός κράτους σε περισσότερα, όπως για παράδειγμα η περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας και της Τσεχοσλοβακίας και της Ε.Σ.Σ.Δ.

Στην πραγματικότητα οι παραπάνω πέντε υποθέσεις μπορούν να συμπτυχθούν σε τρεις γενικές περιπτώσεις: ένωση δύο διαφορετικών κρατών, διαίρεση ενός κράτους σε ένα ή περισσότερα κράτη, η οποία πραγματοποιείται με διάφορους τρόπους (εκχώρηση εδάφους, απόσχιση τμήματος εδάφους, διάλυση που συνεπάγεται εμφάνιση ενός αριθμού κρατών) και εμφάνιση νέων ανεξάρτητων κρατών.

Υπάρχουν επίσης τρεις πιθανές νομικές λύσεις, οι οποίες βέβαια, δεν ανταποκρίνονται επακριβώς στις τρεις παραπάνω περιπτώσεις και οι οποίες είναι:

- Συνέχεια, όπου το κράτος-συνέχεια αναλαμβάνει όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του προηγούμενου κράτους.
- Διαδοχή, όπου το κράτος αναλαμβάνει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του προηγούμενου κράτους στο ποσοστό που του αναλογούν.
- Δημιουργία νέου κράτους, η οποία βασίζεται στην αρχή *tabula rasa* όσον αφορά τη σχέση του με το προηγούμενο κράτος.

Είναι βέβαιο ότι στην πραγματικότητα όλες οι παραπάνω κατηγορίες – περιπτώσεις είναι πολύ πιο πολύπλοκες, αλλά τουλάχιστον αποτελούν ένα σημείο εκκίνησης για την ανάλυση των πραγματικών καταστάσεων.

²³³ Stern B., *Dissolution, continuation and succession in Eastern Europe*, Kluwer Law International, B. Stern ed., The Hague Nijhoff 1998, 200-201

²³⁴ Vienna Convention on Succession of States in Respect of State Property, Archives and Debts (1983) 22 ILM 306.

Φυσικά έχουνε γίνει προσπάθειες να κωδικοποιηθούν γενικοί κανόνες για τη διαδοχή των κρατών, κυρίως με πρωτοβουλία των κρατών που διαδέχτηκαν τις αποικιακές δυνάμεις. Οι δύο Συνθήκες, που αφορούν στη διαδοχή, δεσμεύουν έναν πολύ μικρό αριθμό κρατών και το πρόβλημα της ύπαρξης ενός γενικού εθμικού κανόνα παραμένει πρόβλημα για όλα τα άλλα κράτη, που δεν έχουν υπογράψει τη Σύμβαση της Βιέννης.

Η σύγχρονη πρακτική έχει πολύ μεγάλη σημασία εφόσον αποκρυσταλλώνει εθμικούς κανόνες στο πεδίο της διαδοχής κρατών. Ωστόσο, το πρόβλημα παραμένει στην ερμηνεία της πρακτικής των κρατών, η οποία εκτός του ό,τι είναι σπάνια είναι συνήθως και αμφιλεγόμενη. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί ότι μέχρι την κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ. οι μόνες διαδοχές που είχαν πραγματοποιηθεί, πριν τη συνομολόγηση των Συμβάσεων, ήταν αυτές μέσω της διαδικασίας της αποαποικιοποίησης. Και φυσικά το πρόβλημα ερμηνείας και εκτίμησης της πρακτικής παραμένει καθώς πάντα υπάρχει το πρόβλημα της διαπίστωσης της *opinio juris*.

Για να διαπιστωθεί κάτι τέτοιο θα πρέπει τα κριτήρια να είναι αντικειμενικά και κάτι τέτοιο δεν ισχύει στο δίλημμα συνέχεια ή διαδοχή κρατών. Είναι γεγονός ότι σε αμφίβολες περιπτώσεις οι παραπάνω καταστάσεις μπορούν να διαπιστωθούν μόνο με υποκειμενικά κριτήρια. Στις περισσότερες περιπτώσεις ο ισχυρισμός του ίδιου του κράτους για το αν αποτελεί συνέχεια ή διαδοχή έχει καθοριστικό ρόλο και λύνει ποικίλα προβλήματα. Η άποψη του ίδιου του κράτους για την ταυτότητα του είναι καθοριστική και λογικά απαιτούμενη παρά τις αντιδράσεις και τις διαφωνίες των τρίτων κρατών.

Ωστόσο και τα πραγματικά – αντικειμενικά στοιχεία κατέχουν σημαντική θέση, καθώς επηρεάζουν την κρίση των τρίτων κρατών, τα οποία αργότερα θα κληθούν να τα αναγνωρίσουν. Τα κλασσικά κριτήρια της ύπαρξης του κράτους έδαφος, πληθυσμός, αυθυπόστατη πολιτική εξουσία, ανεξαρτησία εξακολουθούν να ισχύουν και να επηρεάζουν την ύπαρξη και την εξέλιξη των κρατών. Άρα ο ρόλος τους στη διαδοχή και τη συνέχεια είναι πρωτεύων και ουσιαστικός.

Από όλα τα παραπάνω επιβεβαιώνεται η άποψη, που έχει διατυπωθεί στη θεωρία²³⁵ ότι οι γενικές κατηγορίες της συνέχειας και της διαδοχής κρατών δεν έχουν σαφή όρια μεταξύ τους, καλύπτοντας την ποικιλία των περιπτώσεων και την πολυπλοκότητα των νομικών προβλημάτων, που προκύπτουν στην πράξη. Ακόμη ότι

²³⁵ Ian Brownlie, *Principles of International Law*, 6th edition, Oxford 2003, p.80

δεν μπορούν να δώσουν λύση στα νομικά προβλήματα που δημιουργούνται , καθώς αποτελούν γενικές έννοιες, οι οποίες δεν δύνανται να αντιμετωπίσουν την ειδική περίπτωση κάθε κράτους. Ωστόσο όταν κάνουμε λόγο για νομικές οντότητες, όπως τα κράτη, οι έννοιες διαδοχή και συνέχεια είναι αναπόφευκτες επειδή τα κράτη δεν είναι στατικά και έχουν ταυτότητα. Είναι δύο έννοιες καταρχήν νομικές και δευτερευόντως πολιτικές, που μπορούν να χαρακτηρίσουν την κατάσταση ενός κράτους ύστερα από μία μεταβολή των στοιχείων της. Σίγουρα τα μεταξύ τους όρια είναι ρευστά αλλά σε συνδυασμό με τα κλασσικά κριτήρια της κρατικής υπόστασης, τις γενικές αρχές του διεθνούς δικαίου και την αναγνώριση από την πλευρά των τρίτων κρατών κάθε περίπτωση, πάντα με βάση τα πραγματικά δεδομένα, κρίνεται ξεχωριστά αποτελώντας ένα νέο προηγούμενο.

Βιβλιογραφία

- Aust Anthony, Handbook of International Law, Cambridge, p.390-406 & Modern Treaty Law and Practice, Cambridge 2000, p.305-351
- Beemelmans 15 Boston UILJ 71,98 (1997)
- Blum Y.Z., UN Membership of the New Yugoslavia: Continuity or Break?, 86 AJIL 830 (1992).
- Brownlie Ian, 39 BY 326, 346 (1963) and 22 ILR 430 (1955).
- Brownlie Ian, Principles of Public International Law, 6th ed. Oxford 2003, p.79-82, 621-640
- Brownlie Ian, (1995) 255 Recueil des Cours d' Academie Droit, p. 70
- Craven M.C.R., The European Community Arbitration Commission on Yugoslavia, 66 BYIL 333 (1995).
- Crawford James, The Creation of States in International Law, Oxford University Press 2006, p. 667-698.
- Davies, the Legal Status of British Dependent Territories, Cambridge University Press,1995
- Encyclopaedia of the Social Sciences, vol. XIV, 1934, p.345
- Grotius, De jure Belli ac Pacis vol. II, ch.9, § 8, Oxford University Press, 1925.
- Hall's International Law, 8th ed., rev. A.P. Higgins, 1926.
- Harris D.J., Cases and Materials on Public International Law, 6th ed. 2004, p.149 & 118.
- Henry and Wood, The Legal Status of Berlin, Cambridge, Grotius Publications, 1987
- Higgins R. Problems and Process, Oxford 1994, chapters 3-4.
- Jan Klabers, Martti Koskenniemi, Oliver Ribbelink, Andreas Zimmerman, State Practice Regarding State Succession and Issues of Recognition, Kluwer Law International.
- Kelsen Hans, The Law of the UN, London, Stevens and Sons, 1950
- Koskenniemi 80 PASS 22, 153-4 (1995)
- Leland Goodrich, Hambro & Anne Simons, Charter of the UN, 89-92 3rd ed.,1969

- Mann F.A., The Legal Status of Berlin considered by the E.C. of the Human Rights, 39 ICLQ 669 (1990)
- Mrak Mojmir, Succession of States, Martinus Nijhoff Publishers 1999
- Mullerson Rein, The Continuity and Succession of States by Reference to the former USSR and Yugoslavia, 42 ICLQ 473 (1993).
- Oppenheim, LFL, Oppenheim's International Law, 9th ed, Longman 1992, vol.I & II
- O' Connell DP, State Succession and the Theory of the State, Grotius, 1972
- Pellet A., Note sur la Commission d'Arbitrage de la Conference Europeenne pour la paix en Yugoslavia. 38 AFDI 220 (1995) – The opinions of the Badinter Commission Committee, Journal Europeen de Droit International 1992.
- Reuter Paul, Droit International Public, Paris Coll. Themis, 1973
- Rich Ronald, Recognition of States: The collapse of Yugoslavia and the Soviet Union, 4 EJIL 36-91 (1995).
- Shaw N. Malcolm, International Law, 6th edition Cambridge 2003, p. 865-870
- Stern Brigitte, Dissolution, Continuation and Succession in Eastern Europe, Kluwer Law International, The Hague, M. Nijhoff, 1998.
- Warbrick Colin & Lowe, Recognition of States, 41 ICLQ 473 (1992) & 42 ICLQ 433 (1993).
- Weller M., The international response to the dissolution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, 86 AJIL 569 (1992).
- Η πολιτική της ΕΚ/ΕΕ για την πρώην Γιουγκοσλαβία 1991/96, Κείμενα Τεκμηρίωσης Ελληνικό Κέντρο Ελληνικών Μελετών.
- Γνωμοδότηση αριθμ.1 Σ. Περράκης, Η πολιτική της ΕΚ/Ε για την πρώην Γιουγκοσλαβία 1991-1996, εκδ. Σιδέρης 1997.
- Αντωνόπουλος Κωνσταντίνος, Η Επίλυση των Διαφορών από το Διεθνές Δικαστήριο των Η.Ε.: Νομολογία και Πρακτική. Εκδόσεις Σάκκουλα 2005.

Συνθήκες, Συμφωνίες, Ανακοινώσεις

- Vienna Convention of States in Respect of Treaties (1978) & Vienna Convention of States in Respect of State Property (1978).
- Treaty of Saint Germain-en-Laye, 10 September 1919.

- Treaty of Trianon, 4 June 1920.
- Πρωτόκολλο του Μινσκ
- Alma Ata Agreement, 27 December 1991.
- Treaty on the Final Settlement with Respect to Germany 12 September 1990.
- Trade and Payment Agreement of 11 September 1945 between G.B. and Polish People Republic. Agreement for the Settlement of Lend Lease and Other Claims of 28 June 1956 between USA and Poland.
- Restoration of Independence of Estonia. Compilation of Legal Acts (1988-91). Tallin Ministry for foreign affairs, 1991, p.24.
- Statement of the EC Member States, 22 September 1992 YearBook 63 (1992)
- Declaration of European Community Foreign Ministers, Brussels 27 August 1991.
- Report on the USSR. Radio Free Europe/Radio Free Liberty Research Report (RFR/RL), vol. 3 No 37, 13
- 319 UNTS 103.
- 1147 UNTS 193.
- 1547 UNTS 291.
- 1547 UNTS 277.
- 20 ILM 230 (1981): Claims Settlement Declaration.
- UN Doc S/496, 18 August 1947.
- UN Doc A/C 6/156, 2 October 1947.
- UN Doc A/C 1/212, 11 October 1947.
- UN Doc 1991/ Russia, 24 December 1991.
- UN Doc A/46/PV 86 at 22 (1992).
- SC Res 757 (1992)
- SC Res 777(1992)
- SC Res 1482 (2003)
- Sc Res 1691 (2006)

Νομολογία

- Case Concerning East Timor (Portugal v. Australia), ICJ Reports 1955, p. 90.
- Case Concerning the Application of the Prevention and Punishment of Genocide (26-02-2007), ICJ Reports General List 91.

- Application for Revision of the Judgment of 11 July 1996 in the Case Concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of Genocide, Preliminary Objections (Bosnia-Herzegovina v. Yugoslavia), ICJ Reports (2003) General List No 125.
- Legality of Use of Force (Yugoslavia v. Belgium/France/Holland/Italy/Portugal/Germany/Canada/U.K., ICJ (2004) General List No 125.
- Gabjicovo Nagymaros Project, (Hungary/Slovakia), 1997 ICJ Reports p.71.
- Southern Rhodesia Case (1977) 81 RGDIP 1189.
- Certain German Interests in Polish Upper Silesia, PCIJ Ser A No 7.
- Burkina Faso vs Mali (Frontier Dispute) ICJ Reports 1926 p.554.
- Questein vs Ministry of National Defense of the Islamic Republic of Iran (1985) 9 Iran USCTR 107.
- German Nationality (Teso Case) (1987) 91 ILR 211

Δικτυακοί Τόποι

- <http://www.un.org/>
- <http://www.un.org/law>
- <http://www.worldbank.org/legal/lawlibrary.html>
- untreaty.un.org/
- <http://www.un.org/law/ilc/>
- <http://www.ecmi.de/doc/index.html>
- <http://conventions.coe.int/>
- <http://www.icj-cij.org/>